

Kras

MAREC 2007 št: 79-80 cena 5,00€ / 1198,20 SIT

 ISTRABENZ

 Telekom Slovenije

K R A S
DESTINATION MANAGEMENT
POSTOJNA

KLJUBENJE NISO LE BEDE
WWW.MOBITEL.SI

Aerodrom Ljubljana

 ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA

PODPIRAJO REVILJO KRAS V NJENIH PRIZADEVANJH
ZA OHRANJANJE NAŠE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Prejeto plačano prepošti 1102 Ljubljana

Aerodrom Ljubljana

Dober začetek vaših potovanj!

www.lju-airport.si

Amsterdam

Dublin

London

Podgorica

Split

Beograd

Dunaj

Moskva

Praga

Tel Aviv

Berlin

Frankfurt

München

Priština

Tirana

Bruselj

Istanbul

Ohrid

Sarajevo

Zürich

Budimpešta

Kopenhagen

✈️ Pariz

Skopje

...

SAMO KDOUR USTVARJA TRDNE TEMELJE,
GRADI ZA PRIHODNOST.

Živimo z nepredvidljivimi silami morja in vetra, zato se dobro zavedamo pomena načrtovanja prihodnosti. Znamo ponuditi trdne temelje in tako pomagati pri ustvarjanju vaše prihodnosti.

Banka Koper
Z odprtim pogledom.

Varčevanje

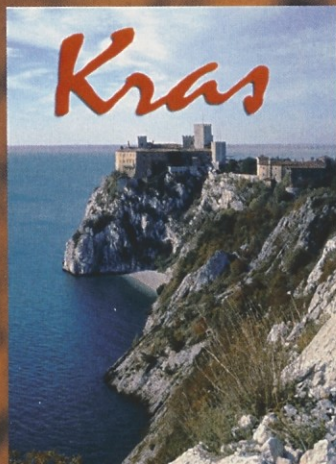
Banka Koper d.d., Pristaniška ulica 14, 6502 Koper - Slovenija

Moč sodelovanja.

Naš svet je svet v gibanju.
Naša moč izvira iz navdiha posameznika in usklajenosti skupine.
Odličnost dosegamo z odločnostjo, predanostjo in ustvarjalnostjo.
Poganjamo svet z ustvarjalno energijo.

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:
01/421 46 95, 01/421 46 90
05/766 02 90

Fax:
01/421 46 95, 05/766 02 91
E-mail: media.carso@siol.net

Kras, revijo o Krasu in krasu o ljudeh in njihovem ustvarjanju, izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana
Telefon: (+386) 01/421-46-95, (+386) 01/421-46-90;
fax: (+386) 01/421-46-95
E-mail: media.carso@siol.net
Glavni urednik: Lev Lisjak
Odgovorna urednica: Ida Vodopivec-Rebolj
Naslov: Uredništvo revije Kras: p.p. 17, 6223 Komen; telefon: (+386) 05/766-02-90 fax: (+386) 05/766-02-91
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV 5 €, naročnina za šest zaporednih števil z 8,5-odstotnim DDV in s poštno dostavo na naročnikov naslov v Sloveniji 31,30 €, na naročnikov naslov v tujini 45 €
Transakcijski račun pri NLB, podružnica Ljubljana-Center, Trg republike 2: 02010-0089675302
Devizni račun pri NLB: 010-27620-896753/9
SWIFT coda: LJBA SI 2X
Fotografije: Agencija Mediacarso
Nenaročenih rokopisov in fotografij uredništvo ne vrača.
Ponatis ali povzemanje prispevkov iz revije Kras je dovoljeno urednikovim soglasjem in z navedbo vira.
Mednarodna standardna serijska številka: ISSN 1318-3257.
Naklada: 4000 izvodov

Slika na naslovnici:
Devinski grad,
rezidenca grofov Turn und Taxis,
je delno odprt tudi za javnost.
Fotografija: dr. Rafko Dolhar

D
73779/2007
KRAS

100702687, 79/80

COBISS

SIK KOPER - BIB CAPODISTRIA

Vsebina

MAREC 2007, št. 79-80

Marjan Brecelj	
OBUDILI BOMO TISTE GOSPODARSKE VEZI NA KRASU, KI SO BILE USODNO PRETRGANE S POSTAVITVIJO MEDDRŽAVNE MEJE	4
Andrej Marušič	
NAŠE ENERGETSKE RAZMERE IN MOŽNOSTI	8
Mladinska knjiga	
V PLEČNIKOVO LETO Z IZJEMNO MONOGRAFIJO	11
Tanja Golja	
MOŽNOSTI ZA NOVE PROJEKTE	12
Matija Potokar	
MOJ PROGRAM JE REALEN, ZATO JE TUDI PREPRIČLJIV	14
Prof. dr. France Rihtar	
DEVINSKI POSVET	18
Mateja Kavčič	
ŠTANJELSKJE FASADE	22
Božidar Premrl	
PRENOVLJENA SKONCEVA KAPELICA V ŠTANJELU	26
Nataša Kovšca - Adrijan Cingerle	
VINSKE KLETI NEKOČ IN DANES	30
Dr. Mira Cencič	
TUDI KRAŠEVCI SO SE UPIRALI IZBRUHU BRATOMORNE VOJNE - II. del	33
Nada Trebec	
ZEMLE JE BLA SVIETA - ZEMLJA JE BILA SVETA - II. del	38
Tanja Avsec	
KAMNOSEŠKA UČNA POT NA KALU	42
Vlasta Markočič - Tanja Samec	
PO FABIANIJEVIH POTEH	44
Akademik dr. France Bernik	
SIMON GREGORČIČ NEKOČ IN DANES	46
Simon Gregorčič	
OLJKI	48
Žarko Rovšček o knjigi Dušana Jelinčiča	
ZVEZDNATE NOČI - LE NOTTI STELLATE DEL KARAKORUM	50
Anny Rechberger Pečar - Rudi Pečar	
PREDSTAVLJENIH 45 PONUDNIKOV KRAŠKE KULINARIKE	54
Dr. Rafko Dolhar	
ZAHODNI ROB	58
Ksenija Dvorščak	
NEPOZABNA DOŽIVETJA V POSTOJSKEM PODZEMNEM KRALJESTVU	62
Rosana Cerkenvenik - Tomaž Zorman	
ZAVAROVANA OBMOČJA NA KRASU IN V OKOLICI	66
Dr. Andrej Gogala	
KAMNITI ŽENSKI TORZO - STVARITEV NARAVE	70

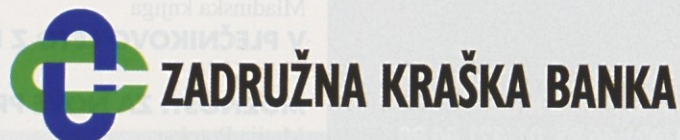
Podružnici Nabrežina in Sesljan predstavlja Marjan Breclj, ki je odgovoren za nabrežinsko podružnico

OBUDILI BOMO GOSPODARSKE VEZI NA KRASU, KI SO BILE USODNO PRETRGANE S POSTAVITVIJO MEDDRŽAVNE MEJE

OZadružni kraški banki s sedežem na Opčinah in s podružnicami Bazovica, Dolina, Domjo, Nabrežina, Sesljan in z dvema v Trstu smo v reviji Kras že pisali. V 76. številki je njen predsednik Sergij Stancich predstavil značilnosti te slovenske bančne ustanove na Tržaškem, v 77. številki pa je spregovoril o njeni poslovni filozofiji in o njenem socialnem programu. Tokrat pripoveduje o podružnicah Nabrežina in Sesljan Zadružne Kraške banke odgovoren za nabrežinsko podružnico Marjan Breclj. Za odgovore na naša vprašanja si je vzel čas za premislek, ker želi, da ne bi bili predolgi. Povedal je tisto, kar je za bralce najbolj pomembno.

Uredništvo

Kako je nastala slovenska bančna dejavnost oziroma njena predhodnica v Nabrežini in kako se je ta preobrazila v podružnico Zadružne kraške banke? Koliko sodelavcev sedaj dela v njej, od kod je večina zaposlenih, kako zaposleni komunicirate s strankami - v katerem jeziku več? Kdaj so uradne ure banke in na katerih telefonskih številkah in e-naslovu je stranki mogoče dobiti vse osnovne informacije o banki in podružnici?

Leta 1888, v sklopu prebujanja narodne zavesti in gospodarskega razvoja nabrežinskega Krasa, ki je slonel predvsem na kmetijstvu in kamnoseški dejavnosti, so kmetje, obrtniki, mali trgovci in delavci ustanovili Hranilno in posojilno društvo v Nabrežini.

Naj omenim, da je na slovenskem narodnostnem prostoru v tistem času delovalo le nekaj desetih zadružnih posojilnic, ki so nastale po nemškem in češkem zgledu tudi zato, da bi onemogočile tuje oderuštvo. V naslednjih desetletjih pa so bile ustanovljene na Slovenskem v skoraj vsaki večji vasi zadružne posojilnice. Na sedanjem ozemlju občine Devin-Nabrežina so delovale še druge tri posojilnice in sicer v Devinu, Nabrežini in Šempolaju. V času fašizma so bile te posojilnice prisiljene združiti se v en zavod, da so jih oblasti lažje nadzorovale.

Po drugi svetovni vojni se je delovanje Kmečke in obrtne hranilnice in posojilnice v Nabrežini, kot se je takrat nabrežinski zavod imenoval, razvilo v sodoben denarni zavod s sedežem v Nabrežini in s podružnico v Sesljanu. Leta 1994 je

Pročelje poslovne stavbe
podružnice Zadrुžne
kraške banke v Nabrežini
na Trgu sv. Roka št. 106.

prišlo do združitve dveh sorodnih bančnih zavodov z Opčin in iz Nabrežine v sedanjo Zadrुžno kraško banko z glavnim sedežem na Opčinah.

Kot v vsej preteklosti od njihovega nastanka tudi danes slonijo vrednote naše ustanove na načelih gospodarske solidarnosti in vzajemnosti.

V nabrežinski podružnici nas sedaj dela pet sodelavcev, v Sesljanu pa delajo trije sodelavci. Vsi smo domačini, Slovenci in med seboj se pogovarjamo v materinem, slovenskem jeziku. Ker je naš teritorij narodnostno mešan, so tudi naše stranke obeh narodnosti - slovenske in italijanske, še nikoli pa ni prišlo do kakšnih medetičnih kratkih stikov, saj nam vsi priznavajo profesionalno in resno delo ter nepristranskost do vseh članov in strank.

Delovni urnik je od ponedeljka do petka dopoldne od 08,20. do 13,20. ure, popoldne pa od 14,35. do 16,05. ure. Telefonska številka nabrežinske podružnice je: 040/214-94-01-402, podružnice v Sesljanu pa je: 040/214-95-23. Njun spletni naslov je: www.zkb.it

Kaj so osnovne storitve podružnice za prebivalstvo in kaj za podjetja, zavode, društva ipd.? Kaj je značilno za poslovanje banke z občani - kaj vse storite, da stranka dobi vse bančne storitve na enem mestu?

Zadrुžna kraška banka nudi občanom vse bančne storitve, na primer od varčevanja do posojil, torej od preproste

Osebjе podružnice ZKB Nabrežina - z leve na desno: Marjan Breclj, namestnica odgovornega Carmen Pieri, Nadia Vidimari, Nataša Doglia in Danjel Gomisel.

varčevalne knjižice do vložb v investicijske mednarodne sklade, od osebnega posojila za nakup avtomobila do hipotekarnih nepremičniskih posojil. Že vrsto let nudimo zavarovanjske storitve, pokojninske sklade itn. Zakladniško službo nudimo občinam Devin-Nabrežina, Zgonik, Repentabor, pa Kraškemu vodovodu, šolam in še komu. Podjetjem, od obrtnika in kmeta do delniških družb, nudimo vse bančne storitve, leasinge. In dobro smo poznani po kreditih z deželno, državno oziroma evropsko pomočjo... Naše stranke lahko poslujejo z nami tudi po elektronski pošti, in sicer s tako imenovanim InBank-om. V kratkem jih bomo začeli tudi seznanjati po internetu o novostih naše bančne ponudbe. Veliko pozornost namenjamo kulturnim, športnim in drugim društvom ter jim nudimo posebne, ugodne račune.

Prednost lokalne banke, kot je naša, pred vsedržavnimi ali celo multinacionalnimi bankami je v celovitem poznavanju teritorija in ljudi na njem, zato član naše banke oziroma naša stranka pri nas ni številka ali celo molzna krava, ampak je prijatelj, znanec, sosed. Je oseba, s katero se vsak dan srečuješ tudi zunaj dela.

Sodelavci podružnice ZKB v Sosljanu – z leve na desno: Ivan Marušič, odgovorna za podružnico Sosljan, Nicoletta Sossi in nadomestnik odgovorne Peter Žerjal.

Kako lahko nekdo, ki z Zadružno kraško banko še nima nobenega poslovnega razmerja, postane njen član, varčevalec, poslovni partner? Je kakšna omejitev ali posebnost za prebivalca iz Slovenije? Kako banka seznanja svoje člane in stranke s svojo dejavnostjo in kako se obrača k potencialnim interesentom za povezavo z njo?

Nove stranke ali potencialni interesenti se lahko obrnejo na katerokoli izmed vseh osmih podružnic Zadružne Kraške banke, ki so z naslovi in slikami predstavljene na zadnji strani ovitka revije Kras. V njih smo vsakomur na razpolago za vsa morebitna vprašanja ali nasvete in smo vedno z veseljem pripravljeni sklepati nova poslovna razmerja. Poleg tega tudi mi, uslužbenci, obiskujemo nove stranke - tudi tiste v Sloveniji, saj imamo za to tudi uradno dovoljenje.

Za prebivalce Slovenije lahko delamo vse operacije: tekoči računi v evrih in valuti, vezave na 3 mesece, na 6 in 12 mesecev, investiranje v vse vrste domačih in mednarodnih obveznic, delnic, skladov, izdajanje plačilnih kartic, izdajanje podpisnih kreditov (akreditivi, jamstva) za blagovne in servisne posle, navadna in hipotekarna posojila, mednarodni plačilni promet prek sistemov SWIFT, TARGET in EBA, itn.

Konec tega leta bo Evropska unija končno prestavila svojo vzhodno shengensko mejo med Slovenijo in Italijo na mejo med Slovenijo in Hrvaško. Kaj bo to pomenilo za poslovanje podružnic Zadružne kraške banke v Nabrežini in v Sosljanu in kako se na to pripravljate? Boste s svojo ponudbo "prišli" tudi na slovenski Kras (čeprav je za vso pokrajino Kras - mišljen je matični kras - značilna posejlenost s slovenskim ali pretežno slovenskim življenjem)?

Bližnja prestavitev shengenske meje nam veliko pomeni zaradi še bolj prostega gibanja ljudi na našem skupnem kraškem območju. Kot je že v 77., novembrski izdaji revije Kras lansko leto povedal predsednik upravnega odbora naše banke gospod Sergij Stancich, namerava Zadružna kraška banka v bližnji bodočnosti odpreti svojo podružnico v Sloveniji na Krasu, saj smo Kraševci! Na ta način bomo obudili tudi tiste gospodarske vezi, ki so bile usodno pretrgane s postavitvijo meddržavne meje po drugi svetovni vojni.

Katere gospodarske in obrtne dejavnosti so najbolj razvite na območju podružnic Nabrežina in Sosljan? Katere so še premalo razvite in uveljavljene, pa bi zato kazalo spodbujati njihovo ustanavljanje (še zlasti, da bi se s tem gospodarsko krepilo moč slovenskega življa na tem prostoru)?

Na območju, ki ga pokriva podružnica Nabrežina in Sosljan, to je od izliva Timave v Jadransko morje pa do Proseka, so prisotne raznolike gospodarske in obrtne dejavnosti.

Pročelje poslovne stavbe podružnice ZKB v Sesljanu.

Naj omenim zgodovinske dejavnosti teh krajev, kot so izkopavanje in predelava marmorja, turistična ponudba od odličnih gostiln in restavracij pri morju in na Krasu do agriturističnih kmetij z našimi vinogradniki, ki so popeljali tukajšnje sorte vin na raven zlahtnih francoskih vin, z našimi pridelovalci sira, ki žanjejo veliko odobravanja in nagrade na vsedrjavni italijanski ravni, pa tudi s našimi pridelovalci medu, itn! Med Sesljanom in Nabrežino nastaja na pobudo nekaj naših članov tudi obrtna cona... Vse te dejavnosti so predvsem v rokah slovenskih domačinov - članov Zadružne kraške banke, ki so z velikimi napori in z osebnim tveganjem znali ovrednotiti naš prostor, naše tradicije in našo kulturo. Poslanstvo Zadružne kraške banke je bila in bo v tem, da podpira omenjene iniciative s primernim svetovanjem in financiranjem.

Na območju, ki ga "pokrivata" podružnici Nabrežina in Sesljan, deluje tudi precej kulturnih, športnih ter drugih slovenskih društev in društev s pretežno slovenskim članstvom... Kako se kot bančni uslužbenci povezujete z njimi, v kolikšni meri v njih sodelujete in kako podružnica pomaga pri njihovem delovanju?

Na našem območju, kot v vsem zamejstvu nasploh, deluje skoraj v vsaki vasi oziroma mestni četrti kulturno društvo, športno društvo, pevski zbor, krožek, pustni odbor in še bi lahko našteval... Večinoma je njihovo delovanje na prostovoljni ravni. Večkrat se sprašuješ, od kod vsa ta energija in

kako se po delovnem dnevu in ob družini še najde čas za tovrstno društveno delovanje?

Tudi mi, bančni uslužbenci, pa tudi naši upravitelji nismo nedovzetni za vse to! Mislim, da prav vsi posredno ali neposredno delujemo v različnih društvih. Jaz, na primer, že več kot 25 let pojem v moškem pevskem zboru »Fantje izpod Grmade« iz Devina in sem v društvu, seveda, blagajnik. Pevski zbor je v središču Devina lastnik stavbe, v kateri vadijo še otroški pevski zbor in ženski pevski zbor ter učenci glasbene šole Emil Komel. V njej domujejo domači skavti, odvijajo se tudi različne prireditve in srečanja, prirejajo razstave itn. In ko smo pred letom dni ugotovili, da potrebujemo fotokopirni stroj, nam ga je podarila Zadružna kraška banka, kar je eden izmed najrazličnejših konkretnih primerov njenega sponzoriranja številnih društvenih dejavnosti našega prebivalstva!

Poznate revijo Kras morda že od prej, predno je Zadružna kraška banka začela z njo sodelovati? Kje ste jo "srečevali", da ste lahko segli po njej? Kaj bi v njej predvsem še želeli brati?

Revijo Kras poznam že od prej, saj sem jo srečeval v časopisnih kioskih! In ker me vprašujete, kaj bi želel, da bi v njej tudi pisali, si želim kot gurman v reviji Kras prebrati tudi kakšno kraško riceto in še kakšno predstavitev tipične kraške gostilne.

Vse bolj bomo upoštevali

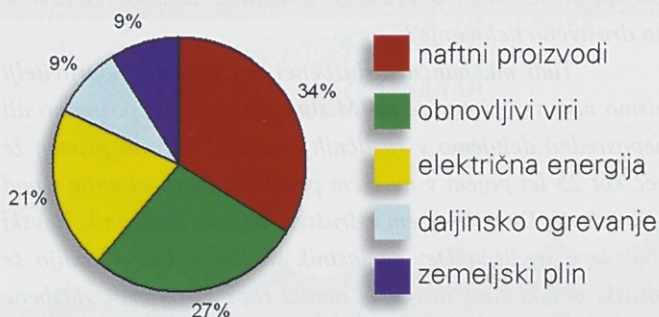
NAŠE ENERGETSKE RAZMERE IN MOŽNOSTI

Andrej Marušič

Slovenija je energetske relativno revna država, v pretežni meri odvisna od dobav energentov iz tujine. Poraba energije pomembno narašča, kar velja še posebej za gospodinjstva. Kljub temu, da so naši domovi bolj izolirani, kot so bili nekoč, nas zahteve

po udobju in vse večje število aparatov, ki nas obkrožajo, da bi bilo naše življenje ugodnejše, nas sili v večjo porabo energije, v višje stroške, hkrati pa s tem tudi vse bolj škodljivo vplivamo na okolje.

Iz energetske bilance RS Slovenije (2005) je razvidno, da gospodinjstva porabijo skoraj toliko energije, kot jo porabi vsa naša industrija skupaj. Struktura končne porabe energije in goriv v gospodinjstvih kaže, da gospodinjstva še vedno največ porabijo naftnih proizvodov (34%), sledijo pa obnovljivi viri (27%), električna energija (21%), daljinsko ogrevanje (9%) in zemeljski plin (9%).

Še nekaj ugotovitev...

Nadaljevanje sedanjih energetske trendov je dolgoročno nevzdržno, zato bo treba v Sloveniji ob večji proizvodnji in uvozu energije hkrati tudi zmanjšati sedanjo energetske potratnost predvsem z varčevanjem in z učinkovito rabo energije (razvoj novih tehnologij,...). Večjo pozornost bomo morali nameniti predvsem obnovljivim virom energije (OVE), med katere spadajo biomasa, energija vetra, vodna in sončna energija.

Poznano je, da so svetovne zaloge fosilnih goriv (nafta, premog,...) omejene, hkrati pa njihova uporaba močno vpliva na podnebne spremembe. Plinasta goriva, med katerimi sta najpomembnejši gorivi zemeljski plin in utekočinjeni naftni plin (UNP), zadovoljujejo vse večji delež potreb po primarni in končni energiji - tudi zaradi ekološke primernosti (pri zgorevanju zelo malo onesnažujejo okolje).

Zemeljski plin je danes vsekakor za svetovno gospodarstvo najpomembnejše plinsko gorivo. Ocenjuje se, da njegove skupne svetovne zaloge zadoščajo za nadaljnjih 70 do 100 let. Plinovodni sistem Slovenije je priključen na mednarodne plinovode, po katerih se Evropa oskrbuje pri največjih svetovnih proizvajalcih in izvoznikih zemeljskega plina (Rusija, Alžirija). Zanesljivost oskrbe je relativno dobra - nedavna rusko-ukrajinska »hladna vojna« za zemeljski plin, ki jo je občutila malodane vsa Evropa, pa je povzročila izredne razmere tudi na našem trgu. Tudi zato Slovenija pospešeno povečuje zmogljivosti plinovodnega omrežja, hkrati pa se proučuje možnosti za gradnjo podzemnega plinskega skladišča, ki bi zagotavljalo Sloveniji nemoteno preskrbo tudi v primeru večtedenske energetske krize.

Intenzivna plinifikacija poteka v vseh večjih slovenskih mestih in krajih. Tam, kjer iz gospodarskih razlogov gradnja plinovodnega omrežja za zemeljski plin ni upravičena, pa se širi uporaba utekočinjenega naftnega plina: propan-butan (UNP).

Razvijati je potrebno nove tehnologije

Energent	Prodajna cena		Kurilnost kWh/enota	Končna energija		Izkoristek %	Koristna energija	
	EUR/enota	SIT/enota		EUR/kWh	SIT/kWh		EUR/kWh	SIT/kWh
Drva bukova	60,00 EUR/m ³	14.000,00 SIT/m ³	2900,00	0,0207	4,83	60	0,0345	8,05
						70	0,0296	6,90
Biomasa - peleti	0,19 EUR/kg	45,00 SIT/kg	5,00	0,0380	9,00	75	0,0507	12,00
						80	0,0475	11,25
Kurilno olje EL	0,59 EUR/l	141,30 SIT/l	10,00	0,0590	14,13	75	0,0787	18,84
						90	0,0656	15,70
UNP propan	0,58 EUR/l	138,50 SIT/l	6,90	0,0840	20,07	90	0,0933	22,30
						95	0,0884	21,12
UNP propan-butan	0,57 EUR/l	136,50 SIT/l	7,70	0,0740	17,73	90	0,0822	19,70
						95	0,0779	18,66
Zemeljski plin	0,48 EUR/m ³	114,60 SIT/m ³	9,50	0,0505	12,06	90	0,0561	13,40
						95	0,0532	12,70
Električna energija	večja dn. tarifa			0,0975	23,36	100	0,0975	23,36
	manjša dn. tarifa			0,0608	14,56	100	0,0608	14,56

Slovenski trg se z UNP v celoti oskrbuje iz uvoza. Največ plina prihaja iz sosednjih držav - Madžarske, Hrvaške, Italije in Avstrije. Obstoječe svetovne zaloge, skladiščne kapacitete distributerjev ter zanesljive distribucijske poti zagotavljajo nemoteno oskrbo skozi vse leto.

Poraba UNP-a v Sloveniji zmeroma narašča predvsem zaradi potreb industrije in zaradi vse večje uporabe tako imenovanih malih plinohramov, s katerimi predvsem gospodinjstva uspešno pokrivajo velik del svojih energetskih potreb. Ob energetski učinkovitosti in gospodarnosti ni zanemarljiva tudi vsestranska uporabnost in avtonomnost oziroma neodvisnost uporabnikov takih plinohramov od energetskih sistemov.

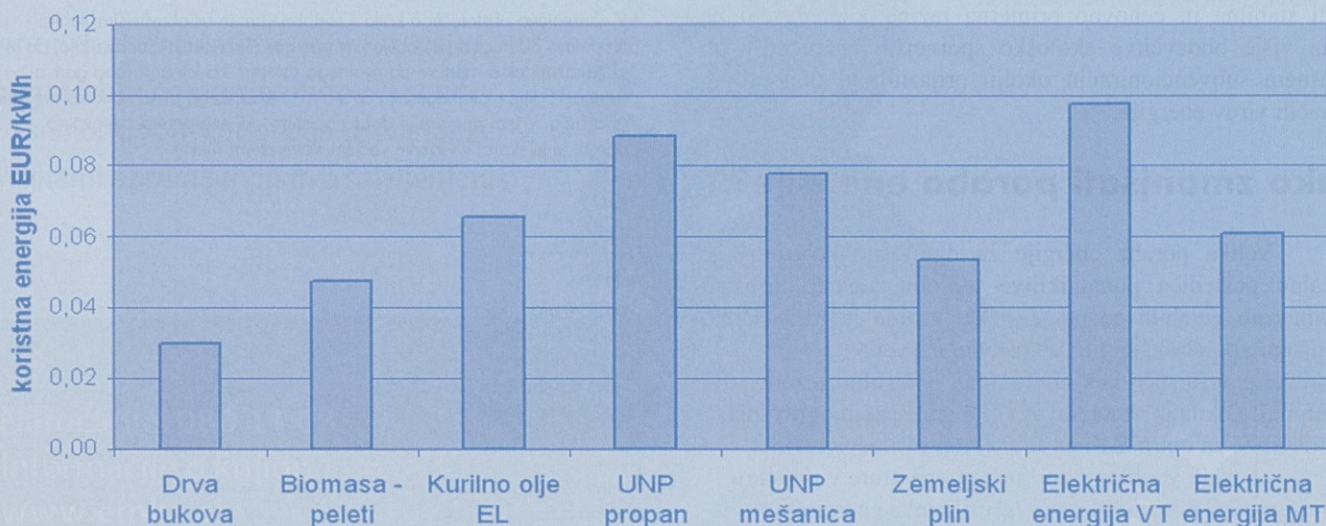
Kaj pa izbira ogrevalnega sistema?

Velika ponudba opreme za praktično vse ogrevalne sisteme nas spravi v veliko dilemo predvsem ob novogradnjah ali zamenjavi ogrevalnega sistema. Investitor mora hkrati

upoštevati več dejavnikov, kot so: stroški nabave, vgradnje in vzdrževanja sistema, dobavljivost in cena energenta, kakšno udobje nam ogrevalni sistem daje, koliko dragocenega prostora nam jemlje in - ne nazadnje - kakšna je okoljevarstvena primernost energenta.

Primerjava končnih cen energentov nam ne pove veliko, zato je treba upoštevati ceno koristne energije na enoto (EUR/kWh). Šele primerjava specifičnih cen, v katerih sta upoštevana kurilna vrednost posameznega energenta in izkoristek kotla (kurilne naprave), nam da realnejše stanje. Za natančnejšo analizo bi vsekakor morali upoštevati tudi strošek investicije in obratovanja sistema, prispevke iz naslova priklopa na sistem, priključne moči,...

V zgornji tabeli prikazujem ceno koristne energije v odvisnosti od kurilnosti energenta in izkoristka energetske naprave za nekatere najpogostejše uporabljane energente. (Opomba: izkoristki naprav, prikazani v tabeli, so lahko tudi višji, npr. pri sodobnih kondenzacijskih grelnikih do 115%).

Ugotovimo lahko, da so trda goriva (les, peleti in zemeljski plin še vedno najcenejši energenti. Zaradi specifičnosti distribucije daljinsko ogrevanje, ki je med najbolj ekonomičnimi, v primerjavi ni zajeto. Prav tako ni obravnavan sistem s toplotno črpalko, ki se vse bolj uveljavlja.

Za individualnega potrošnika je najbolj zanimiva primerjava med ceno ogrevanja s kurilnim oljem ELKO in z utekočinjenim naftnim plinom (UNP), vendar moram poudariti, da se cene energentov v letnih obdobjih močno spreminjajo. Primerjava bi, npr. v poletnih mesecih, pokazala bistveno drugačno sliko še posebej pri UNP, ki je izrazito sezonski energent in je zato zelo racionalno, da ga nabavljamo v poletnih mesecih. Upamo pa, da bo cenovna politika države znala zagotoviti stabilna in cenovno primerna razmerja predvsem na račun višje obdavčitve ekološko spornejših energentov ob sočasnem subvencioniranju okolju prijaznih in obnovljivih domačih virov energije.

Kako zmanjšati porabo energije?

Velika poraba energije za ogrevanje prostorov je običajno posledica pomanjkljive toplotne zaščite hiše ali neprimernih bivalnih navad. Z nekaj znanja in truda lahko zmanjšamo porabo energije. Enostavni nasveti:

- preverite tesnenje oken in vrat pred ogrevalno sezono,
- zapirajte okna in vrata, ko je vklopljen sistem ogrevanja,
- poskrbite za optimalno nastavitve ogrevalnega režima, termostatskih ventilov, (znižanje temperature v prostoru za vsako °C pomeni okrog 6 % prihranka energije),

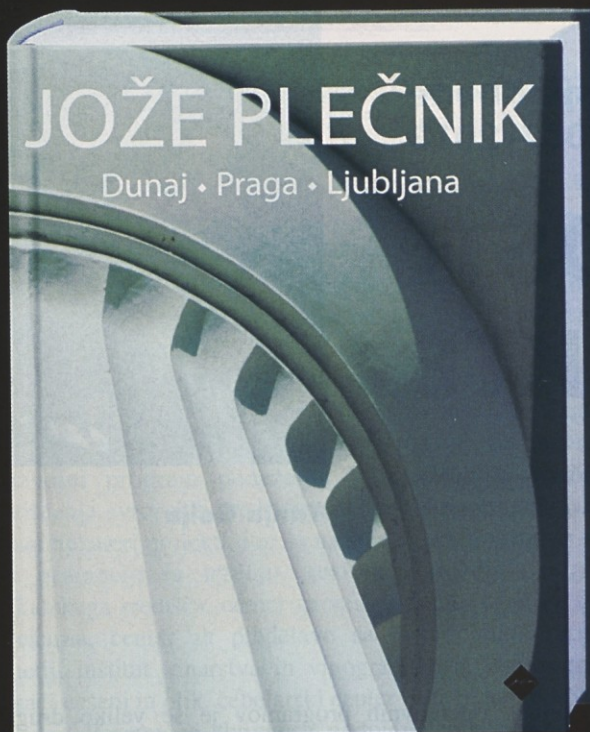
- zmanjšajte delovanje ogreval in izolirajte cevi centralnega sistema v prostorih, ki jih ne uporabljate,
- odzračite sistem (v ogrevalnem sistemu ne sme biti zraka),
- zagotovite, da ogrevala ne bodo zastrta (npr. z zavesami),
- namestite izolacijske plošče (umetna pena) na steno za ogrevalom,
- zračite prostore v toplejšem delu dneva (kratkotrajno, intenzivno),
- redno vzdržujte in pravilno uporabljajte peč,
- in drugi z večjimi stroški povezani ukrepi* .

* Z zamenjavo obstoječega kotla s sodobnejšim in učinkovitejšim lahko prihranimo 30 in celo več odstotkov energije. Strokovnjaki opozarjajo, da je čas za razmislek o menjavi ogrevalnega sistema, ko letna poraba goriva presega 15 litrov kurilnega olja ali 15 m³ zemeljskega plina na kvadratni meter stanovanja. V tem primeru je dobro obiskati tudi energetske svetovalne pisarno, ki je skoraj v vsakem večjem slovenskem mestu.

Viri

Statistični urad RS
Strojniški priročnik
Plinarski priročnik
Ceniki distributerjev (nov. 2006)
Spletne strani AURE

Andrej Marušič, dipl.inž.prometno energetske tehnike - Interina d.o.o., Ljubljana

V PLEČNIKOVO LETO Z IZJEMNO MONOGRAFIJO!

1. PONATIS

**RAZPRODANO
V 14. DNEH!**

*Nagrada za najlepšo slovensko knjigo 2006.
Nagrada za izjemno raven oblikovanja.*

Monografija v čast slovenskemu arhitektu svetovnega kova, ki je s stvaritvijo brezčasnih del postal steber narodove samozavesti.

V knjigi boste našli:

- vrhunske fotografije in reprodukcije
- bogat izbor najpomembnejših stavb z vseh obdobj njegovega ustvarjanja
- s slikami opremljen jedrnat življenjepis

224 strani (22 x 28 cm)

Redna cena: 49,95 € (11.970 SIT)

Za izračun cen v tolarjih je uporabljen tečaj zamenjave, ki znaša 1,00 € = 239,640 SIT. Vaša soudeležba pri poštnini znaša 3,40 € (814 SIT).

Naročanje: **080 11 08**
Informacije o knjigi:
www.emka.si

 Cankarjeva
založba

 Mladinska knjiga
Hiša dobrih zgodb

Evropske finančne spodbude
v novem programskem obdobju 2007-2013

MOŽNOSTI ZA NOVE PROJEKTE

Tanja Golja

V Regionalni razvojni agenciji Severne Primorske se zavedamo, da je v goriški regiji veliko dobrih projektnih idej, vedno pa se njihova izvedba prepogosto zaustavi pri iskanju zadostnih finančnih virov za njihovo uresničitev.

Razveseljujoče je napisati, da se bo letos povečala vreča domačih in evropskih sredstev, namenjenih za lokalni in regionalni razvoj. Z letom 2007 vstopamo namreč v novo programsko obdobje, ki bo trajalo od leta 2007 do leta 2013. Sedaj so na državni ravni v pripravi operativni programi, ki predstavljajo izvedbene dokumente za črpanje evropskih sredstev. Slovenija naj bi v tem novem programskem obdobju prejela iz proračuna Evropske unije 4,2 milijarde € ali 1.132,5 milijard SIT. Koliko od teh razpoložljivih sredstev bo uspela porabiti, pa je odvisno od njene pripravljenosti. Evropska unija bo največ sredstev namenila za znanost, za raziskave in za inovacije. Prvi javni razpisi bodo objavljeni po napovedih države že v marcu 2007, zato je tu že čas, ko se je treba nanje dobro pripraviti. Pogoji za sodelovanje na razpisih in uspeh na njih so namreč vsako leto zahtevnejši, potencialnih prijaviteljev pa je tudi vsako leto več.

Temelj strateških dokumentov za črpanje sredstev je Strategija razvoja Slovenije. V pripravi so trije glavni operativni programi.

V okviru **Operativnega programa za krepitev razvojnih potencialov** bo na voljo 1,7 milijarde € ali 407,388 milijarde SIT. Ta program je namenjen spodbujanju konkurenčnosti podjetij, gospodarsko razvojni infrastrukturi, raziskovalni odličnosti, turizmu, naravni in kulturni dediščini ter razvoju regij.

Operativni program razvoja človeških virov je namenjen kadrom v podjetništvu, večji zaposljivosti iskancev zaposlitve, vseživljenjskemu učenju, usposabljanju ter izobraževanju. Iz tega naslova bo na voljo 756 milijonov € ali 181,178 milijarde SIT.

V tretjem operativnem programu se bodo združila sredstva **Evropskega sklada za regionalni razvoj in kohezijskega sklada**, cilj pa je spodbujati razvoj okoljske in prometne infrastrukture, učinkovito rabo energije ter obnovljive vire energije. Za ta program je predvidenih 1,636 milijard € ali 392,052 milijarde SIT.

Poleg operativnih programov je še veliko drugih evropskih spodbud. Za izobraževanje so znani programi **Leonardo da Vinci**, **Socrates in Grundvig**, za okolje program **Life**, za transport program **Marco Polo**, za energetiko program **Intelligent Energy**, za zaposlovanje program **Gender Equity**, za kulturo in medije pa programa **Kultura in Media Plus**.

Vse bolj se poudarja mednarodno sodelovanje. Do sedaj so bila za te namene na voljo sredstva iz evropske pobude **Interreg III**, v novi finančni perspektivi pa je oblikovana nova pobuda, poimenovana **Cilj 3 - Evropsko teritorialno sodelovanje**. Sredstva bo možno pridobivati v treh programih in sicer v programu čezmejnega sodelovanja, transnacionalnega sodelovanja in medregionalnega sodelovanja. V okviru **čezmejnega Operativnega programa Slovenija/Italija**, ki je za to območje še posebej zanimiv, bo mogoče kandidirati za sredstva na območju trajnostne teritorialne integracije, konkurenčnosti in družbe, temelječe na znanju, ter na področju socialne integracije. V februarju 2007 bo operativni program oddan na Evropsko komisijo, ki ga mora potrditi.

Za projekte na področju razvoja in raziskav bo **7. okvirni program Evropske unije**, v okviru katerega je na razpolago za vso Evropsko unijo več kot 50 milijard € ali 11.982 milijard SIT, kar predstavlja celo za 40% več sredstev, kot jih je bilo namenjenih za 6. okvirni program. To je finančno najmočnejši centralizirani program Evropske unije. Največ sredstev, kar 32 milijard € ali 7.668 milijarde SIT, bo namenjenih za mednarodno sodelovanje. Program naj bi bil že potrjen v začetku januarja 2007.

Na področju industrije in podjetništva lahko mala in srednja podjetja pridobijo sredstva za inovacijske projekte na podlagi **Okvirnega programa za spodbujanje konkurenčnosti in inovacij**. V celotnem programskem obdobju bo na voljo 3,6 milijarde € ali 862,704 milijarde SIT. Od tega bo spodbudam za ustanavljanje podjetij ter za inovacije v malih in srednjih podjetjih na voljo 2,1 milijarde € ali 503,244 milijarde SIT, za razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije 728 milijonov € ali 174,458 milijarde SIT, ter za razvoj inteligent-

nih sistemov na področju energetike in transporta 727 milijonov € ali 174,218 milijarde SIT. V januarju 2007 naj bi bil objavljen delovni program za leto 2007.

Programi Evropske unije **Altener**, **Save** in **Steer** so oblikovani za razvoj inteligentnih energetskih sistemov. Javni razpis za prijavo projektov bo objavljen spomladi 2007. Za večino projektov bo na voljo 1 milijon € ali 239,64 milijonov SIT, v posameznem projektu pa morajo sodelovati vsaj trije partnerji.

Za razvoj kmetijstva in podeželja bo na voljo 4 milijarde € ali 958,56 milijonov SIT. Na ravni občin Šempeter-Vrtojba, Miren-Kostanjevica in Brda je že pripravljen Razvojni program podeželja, ki predstavlja osnovo za koriščenje evropskih sredstev **Leader**. V programu so že poznani nekateri projekti, kot so na primer: svetovanje in pomoč pri promociji in trženju, sušilnica grozdja, nadgradnja oljarskega središča, center za vzgojo sadik, kisarna, sirarna, mlekarina, center za predelavo sadja, odpiranje turističnih kmetij, inštitut vinarstva in vinogradništva, demonstracijski nasadi češenj in oljk, čebelarški center in še bi lahko naštevala.

Posamične aktivnosti podpirajo tudi različni skladi, kot so na primer: **Norveški sklad**, **Evropska gospodarska skupnost**, **Švicarski sklad**. V okviru tovrstnih razpisov je mogoče prijaviti večje in manjše projekte.

Na kakšen način pristopiti k pridobivanju evropskega denarja?

Najprej mora vsak prijavitelj poiskati možnosti za pridobitev sredstev. Ker je časa vsak dan manj, lahko pokličete razvojno agencijo, ki deluje na vašem območju, saj ta že ima baze podatkov o objavljenih javnih razpisih. Ko boste seznanjeni z možnimi viri za financiranje, morate izbrati najbolj primeren javni razpis. Takega pač, ki kar najbolj zagotavlja prijavne pogoje. Potem morate izpolniti zahtevane prijavne obrazce ter jih oddati na zahtevani naslov. Ker je administrativnega dela kar precej, vam priporočamo, da zaprosite za

pomoč našo razvojno agencijo, ki tovrstne postopke že obvlada. Po oddaji vloge je na vrsti čakanje na objavo rezultatov javnega razpisa. Če boste uspešni, boste po podpisu pogodbe o donaciji lahko začeli uresničevati tiste aktivnosti, ki jih boste opredelili v prijavi.

Pomembnejše spletne strani, na katerih so dosegljive informacije o objavi javnih razpisov, so:

<http://www.japti.si>

<http://www.evropa.gov.si/programi>

<http://www.gov.si/euskлади/skladi>

<http://europa.eu.int/grants>

<http://cordis.europa.eu/fp7/home.html>

Na koncu še nekaj usmeritev za potencialne prijavitelje: Ne odlašajte z vsebinsko pripravo projektov! Projektni predlog izdelajte sami, ne pa ga dati v izdelavo svetovalcem, saj sami najbolj poznate vsebino in problematiko. Strokovnjake in svetovalce vključite v projektno skupino med uresničevanjem projekta. Ne pozabite izbrati dobrega vodje projekta, ki bo projekt sposoben voditi in komunicirati z vsemi vključenimi partnerji ter z ostalimi javnostmi. Pomembno je tudi, da si zagotovite širšo podporo v lokalnem in regionalnem okolju, saj velja, da bolj kot je projektna ideja poznana, več možnosti je za njeno uresničitev.

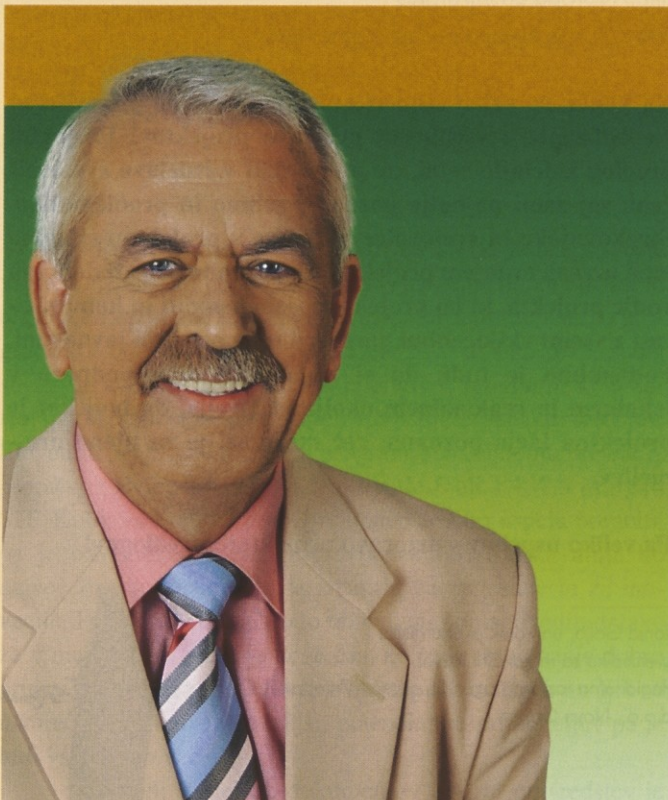
Pa veliko uspehov s pripravo projektnih predlogov!

Tanja Golja, univ.dipl. ekonomistka - svetovalka za regionalni razvoj, Regionalna razvojna agencija severne Primorske, d.o.o., Nova Gorica

**Diplomirani pravnik Matija Potokar iz Kačič,
novi župan občine Divača**

MOJ PROGRAM JE REALEN, ZATO JE TUDI PREPRIČLJIV

Pred tridesetimi leti je prišel diplomirani pravnik Matija Potokar, po rodu Dolenjec iz bližine Grosupljega, na Kras v Kačiče k svoji življenjski družici Kleliji. Vzljubil je ta prostor, ki je na prehodu Krasa v Brkine, se s svojim pravniskim in organizacijskim znanjem ter z odločnostjo in pokončno držo lotil ob zahtevnih službenih obveznostih še komunalnega opremljanja domačega kraja. Sodeloval je tudi pri bogatenju Krasa s širjenjem njegovega vodovodnega omrežja, telefonskih povezav in prepotrebni cest. In si s svojim zglednim delom in ravnanjem pridobil tolikšno zaupanje prebivalcev divaške občine, da so ga na zadnjih lokalnih volitvah izvolili za svojega župana.

Kdo je novi župan v občini Divača, smo v uvodu nekaj že povedali, kako se loteva svojega odgovornega županovanja in čemu daje prednost Matija Potokar, pa je povedal za bralce revije Kras v naslednjem pogovoru.

Uredništvo

Kaj bi povedali za svojo predstavitev bralcem Krasa? Kje ste rojeni, kje ste se šolali, kaj ste po poklicu in kakšne profesionalne zaposlitve so za Vami, kje živite in kaj Vas je vodilo, da se se odločili kandidirati na lokalnih volitvah za župana občine Divača?

Rojen sem 13. maja 1948 v Paradišču v občini Grosuplje. Prve štiri razrede osnovne šole sem obiskoval v osnovni šoli Šmarje Sap, naslednje štiri pa v osnovni šoli Grosuplje. Po končani gimnaziji leta 1967 sem študiral pravo v Ljubljani. Moja prva zaposlitev je bila kot pravnik v Papirnici Količevo z osemstočlanskim kolektivom. Prišel sem v pisarno za delovno mizo, ki je bila polna nerešenih zadev, saj je moj predhodnik odšel za sodnika občinskega sodišča v Domžale. Brez pripravniškega staža sem moral takoj poprijeti za delo... Tak način prevzemanja novih delovnih obveznosti brez primerne spoznavanja narave novega prevzetega dela me je spremljal in me spremlja praktično vseskozi... In ko je leta 1977 Kraševka Klelija iz Kačič osvojila moje srce in me povabila na Kras, sem prišel živet v Kačiče.

Pridružil sem se delovnemu timu za gradnjo vodovoda na Krasu, v katerem sta bila med drugimi tudi gospoda Boris Bernetič, ki je bil predsednik skupščine občine Sežana, in Albin Debevec, ki je bil predsednik njenega izvršnega sveta. Takrat je sežanska Občina vodila vse zadeve za oskrbo Krasa z vodo po dogovoru z Občino Postojna iz zajetja Malni pri Planinskem polju, hkrati pa se je že raziskovalo možnosti za črpanje vode z vrtinami v Klaričih pri Brestovici. Čeprav je Obala dajala prednost vodi iz zajetja Malni, smo mi ob podpori takratnega sekretariata vlade R Slovenije za ljudsko obrambo dajali prednost novemu zajetju Klariči in uspeli z našim projektom, ki je bil oprt na samoprispevek prebivalcev Krasa.

Ko smo ta projekt končali, sem sodeloval kot soavtor v projektu za pokritje takratne občine Sežana z digitalno telefonijo in nato še v projektu za gradnjo lokalnih cest na Krasu, leta 1989 pa sem prevzel delovno mesto direktorja v Cestnem podjetju Koper, ki je bilo v popolnem razsulu, ter ga vodil do leta 1994. Ko sem se upokojil, sem v Kačičah, v moji vasi, prevzel skrb za zgraditev njene infrastrukture.

Kandidirati za župana občine Divača - ko se je bližal čas lokalnih volitev - sem se odločil potem, ko sem med svojim sodelovanjem v omenjenih projektih Krasa spoznaval razmere na tem prostoru, njegove razvojne potenciale ter potrebne korake, da razpoložljive potenciale izrabimo. Na lanskoletnih

jesenskih volitvah sem v drugem volilnem krogu zmagal. Kandidiral sem na listi Slovenske ljudske stranke. Podprle so me še Slovenska demokratska stranka, v drugem volilnem krogu pa me je uradno podprla še Demokratična stranka upokoјencev Slovenije.

Kaj ste postavili v ospredje svojega programa, s katerim ste prepričali volivce občine Divača, da so Vas izvolili za svojega župana? V čem se Vaš program razlikuje od programov drugih kandidatov za to odgovorno funkcijo in kaj je v njem predvsem pomembnega za prebivalstvo divaške občine v obdobju naslednjih štirih let?

Moj program temelji na vsestranskem razvoju občine Divača kot celote. Njegov temelj so določene prednostne naloge, osnova vsemu pa je človek in zagotovitev vseh tistih pogojev za njegovo življenje, ki jih zahteva 21. stoletje. Veliki projekti so: Poslovna cona Risnik, saj njena uresničitev zagotavlja ustrezen gospodarski razvoj naše občine. Nadaljevanje komunalnega opremljanja zemljišč v Divači, kar bo omogočilo v nekaj letih povečati število njenih prebivalcev za tisoč ljudi in s tem zagotovilo kakovosten preskok Divače iz vasi v mesto. Velik izziv je tudi razširitev železniške postaje v Divači vzporedno z zgraditvijo načrtovanega drugega železniškega tira od Divače do Kopra. Podoben izziv je zgraditev avtoceste od Divače do Jelšan. Pomemben projekt je še vodna akumulacija Padež, s katero bo med drugim možno zagotoviti ustrezno oskrbo Brkinov s kakovostno pitno vodo iz javnega vodovodnega sistema.

Poleg uresničitve teh temeljnih projektov moramo v Divači nameniti posebno skrb tudi mladini in ji zagotoviti z ustanavljanjem manjših podjetij zaposlitev in samozaposlitev. Ker v Senožečah, Hrpeljah in Divači ter v Brkinih nimamo niti

Cerkev sv. Antona v Divači - Fotografija: J. Požrl

enega primerneга večnamenskega objekta za kulturne in druge prireditve, s katerim je mogoče obogatiti življenje občanov in njihov prosti čas, je sedaj tik pred začetkom gradnje novega združnega doma. Letos naj bi bila v Divači zgrajena kulturna dvorana, drugo leto pa bi realizirali II. in III. fazo obnove združnega doma, v katerem bi imela svoj prostor vsa prostovoljna društva, galerija in mladi. Objekt v Senožečah, ki je bil nekdanje župnišče, naj bi uredili v večnamenski prostor za krajane. Letos moramo posvetiti pozornost tudi začetku gradnje

Pogled na Pension Risnik, sedaj gostilno in mesnico Malovec v Divači - Fotografija: J. Požrl

večnamenske dvorane v Senožečah. Razmišljamo še, da bi tudi na območju Vremske doline namenili kakšen objekt kulturni dejavnosti. To bi bil lahko nekdanja trgovina v Vremskem Britofu, ki je sedaj v lasti trgovske organizacije Tuš. Nadaljevati pa moramo tudi projekt za očiščevanje odpadnih vodâ. Projektna dokumentacija za to je že narejena.

Moj program je realen, zato je tudi prepričljiv... A ves čas tudi poudarjam, da se ne smemo zanašati le na lastna, občinska sredstva. Na tak način ne bomo dosegli razvoja. Če pa bomo znali pridobiti evropska sredstva, lahko takoj začnemo z deli. Obdobje naslednjih sedmih let, od leta 2007 do leta 2013, moramo kar najbolj izkoristiti, saj bo v tem času Slovenija še neto prejemnica sredstev iz evropskih skladov. Zato moramo takoj začeti pripravljati in čim prej izdelati prepričljive razvojne programe ter se sproti ter pravočasno prijavljati na vse razpise. Iskati pa moramo tudi druge finančne vire, na primer denar ministrstev.

Zato smo se dogovorili za reorganizacijo občinske uprave. Na čelu bo nov direktor, poleg tega pa bomo z notranjo prerazporeditvijo zaposlenih v občinski upravi določili osebo, ki bo odgovorna za razvoj. Ker je direktorica Razvojnega centra odpovedala delovno razmerje, bo določen del teh nalog opravljal tisti, ki bo v občinski upravi odgovoren za razvojne naloge. Vse začete projekte pa bodo vodili in upravljali pogodbeno zunanji sodelavci. Odgovoren za razvoj v občinski upravi bo vodil razvojni sektor in se bo moral naslanjati na območno razvojno agencijo ORA Sežana in RRA Koper.

Kako boste v občinskem svetu utemeljevali svoje predloge, da boste ustvarjali v njem zadostno soglasje svetnikov z njimi ter vplivali, da bo delo svetnikov čim bolj ustvarjalno, konstruktivno ter koristno za občane?

Novembra sem bil izvoljen za župana, do konca novembra sem vodil usklajevalne postopke. Imel sem sicer nekaj težav, vendar sem jih uspel premostiti. Potem smo se dogovorili in v občinskem svetu imam tričetrtinsko podporo. To je dovolj za konstruktiven dialog in tudi za sprejemanje potrebnih odločitev.

Čemu boste namenjali največ pozornosti pri delu s sodelavci v občinskih strokovnih službah oziroma v občinski upravi?

Glede občinske uprave izpostavljam naslednja načela: strokovnost, vljudnost in prijaznost do strank, spoštovanja rokov ter uresničevanje sklepov občinskega sveta ter županovih odlokov, pa tudi čimprejšnje uresničevanje proračuna. Glede na kader, ki ga imamo v upravi, to ne bi smelo biti problem. Izbor ljudi je pravi. Imajo dovolj široko strokovno znanje, delovni pogoji pa so tudi dobri.

Katerih deset županovih nalog in nalog občinske uprave bi postavili v ospredje svojega županovanja v prvem letu mandata, to je do konca leta 2007?

Divaški župan Matija Potokar (v prvi vrsti drugi z leve) na predstavitvi zloženke o zavarovanih območjih na Krasu in okolici, ki sta jo predstavila direktor JZ Park Škocjanske jame Albin Debevc in sodelavec Črtomir Pečar - Fotografija: JZ Park Škocjanske jame

Pogled na vasico Barka, kjer Kras že prehaja v Brkine - Fotografija: J. Požrl

V ospredje postavljam za letos naslednjih deset nalog:

1. Formiranje občinske uprave. Postavitev direktorja in ustanovitev razvojnega sektorja
2. Sprejetje proračuna Občine Divača za leto 2007.
3. Sprejem Razvojnega programa občine Divača. Ta dokument je sestavni del občinskega proračuna, ki je osnova za črpanje sredstev iz evropskih skladov. Za učinkovito črpanje sredstev, ki jih pričakujemo iz evropskih skladov, se moramo uskladiti znotraj regije. Partner ministrstvom je namreč regija in ne občina!
4. Sprejem najnujnejših občinskih odlokov, kot so odlok o komunalnih prispevkih, odlok o kanalizaciji in odlok o odpadkih.
5. Nujne spremembe prostorskih ureditev v občini.
6. Postopek komunalne ureditve Gabrovega naselja.
7. Ožvitev in pospešitev gradnje poslovne cone Risnik. Za prvo fazo je že pridobljeno gradbeno dovoljenje. Obsegala bo 104.000 kvadratnih metrov zemljišča. Projektna dokumentacija je že narejena. Manjka samo pogodba o javno zasebnem partnerstvu. Poslovna cona naj bi bila zgrajena že letos.
8. Izdelava projektne dokumentacije za vse programe, ki bodo planirani v proračunu za leto 2008. To so: 3. faza obnove zadružnega doma v Divači, sanacija brkinske slemenske ceste s priključki, gradnja večnamenske dvorane v Senožecah... Zavedam se problema, da dokler ni odobren projekt, ne smemo črpati sredstev iz skladov, četudi imamo gradbeno dovoljenje. Vsa vlaganja pred odobritvijo soglasij namreč bremenijo naša lastna sredstva.
9. Izdelava programov za pridobivanje sredstev iz evropskih strukturnih skladov na vseh področjih.

10. Pridobitev finančnih sredstev za uresničitev proračunskih nalog v letu 2007 za zgraditev filmskega muzeja, za postavitev večnamenske dvorane v Divači, za drugo fazo gradnje knjižnice in za sanacijo plazu pri cerkvi v Vremskem Britofu. Lansko leto so nam na Ministrstvu za okolje in prostor namenili za sanacijo plaz 417.300 € (100 milijonov SIT), sedaj moramo dodati za plaz še 208.650 € (50 milijonov SIT), za samo cerkev pa moramo nameniti 125.187 € (30 milijonov SIT). Predvidevamo pa še sredstva za sanacijo pokopališkega zidu na Kozjanah.

Kako boste organizirali delo občinske uprave in kako boste sami ravnali, da se bodo tisti občani, ki se zares zavzemajo za razvoj in razcvet ter blaginjo v občini Divača, ustvarjalno vključevali v urejanje pomembnih občinskih zadev?

Mislím, da so krajaní začútili, da je na župansko mesto prišel človek, ki razume njihove težave. Ljudem je treba prisluhniti in na podlagi tega ukrepati. Le to je pot, da pride-mo tudi do dolgoročnejših rešitev!

Kaj sporočate in priporočate občanom, da bi sodelovali v upravljanju občine?

Občanom sporočam in priporočam, naj se obračajo name s pobudami in z vprašanji, pa tudi, če bodo opažali kakršne koli nepravilnosti. Sem odprt za vse pobude. Volitve so za nami; sem župan vseh - levih in desnih, starih in mladih; tudi pozabljenih ... in tako bom tudi deloval!

Razmišljanje za revijo Kras

DEVINSKI POSVET

France Rihtar

Devinski grad je v letu 2006 gostil posvetovanje CARSO PIETRA - KAMEN KRAS v organizaciji Slovenskega deželnega združenja Furlanije-Juljske krajine, arhitekta D. Antonija in drugih institucij. Povabljen sem bil za uvodni prispevek o pomenu in perspektivni uporabi kamna v

splošnem kontekstu materialne kulture in tradicije kamnoseške dejavnosti. Posebni poudarek na umetniški uporabi v javnem prostoru mesta je sledil iz istočasnega razmišljanja za prispevek k Zborniku razstave Zavoda za kiparstvo avgusta 2006.

1.

Pojavni svet naravno umetnega sestava določa celoto videza, ki se ohranja skozi lastno minevanje in propad in se iz istega znova poraja in ohranja. Kaj se skriva za njegovo podobo kot notranjost, več kot zaznava subjekt in je tako prevara obenem, ki jo zavest ne reflektira, beremo v Heglovi fenomenologiji dela (slika 1). Zaznavo človeka oblikuje trenutna in trajna intelektualna ali afektivna orientacija po Antonu Trstenjaku, ki hrepeni po boljšem in lepšem svetu. Vsa zapletenost vrednostne sodbe je skrita v procesu percepcije, splošne izkušnje v okoliščinah pa ustvarjajo tipiko materialne kulture. Percepcija je tako temelj človekovega psihofizičnega postopka za spoznavanje konkretnega okolja (slika 2). Vsebino

okolja ustvarja materialna kultura, vse kar človek v svoji idejni, čustveni, fizični potrebi združuje v arhitekturi, od pokončnega kamna (nekoč postavljenega kot kraška Venera), do naselij in krajinske podobe. So tendence sodobnih interpretacij artefaktov ali izdelkov človeške roke res tako splošno sprejemljive?

Model kamnite kraške domačije in zgoščenega naselja (sliki 3a in 3b) je slovenska inačica sredozemske kulture. Bogata paleta tipičnih sestavin domačije in racionalne estetske priredbe tako v podrobnostih kot v celotnem videzu ustvarja nezamenljivo umetniško podobo krajev, ki sestavljajo bogato pestrost regionalnih kultur, edinstvene razpoznavnosti slovenskega prostora in obenem vpetosti v globalno razsežnost. Ali znamo prebi-

Slika 1: "... Zaznavo človeka oblikuje trenutna in trajna intelektualna ali afektivna orientacija, ki hrepeni po boljšem in lepšem svetu." - Imenitna podoba tržne scenografije za osrediščeno življenje kraja...

Slika 2: "... Vsebino okolja ustvarja materialna kultura; vse, kar človek v svoji idejni, čustveni, fizični potrebi združuje v arhitekturi, od pokončnega kamna (nekoč predstavljena kot kraška Venera), do naselij in krajinske podobe ..." - Simbol ljubezni do zemlje in Joževega vinograda.

Sliki 3a in 3b: "Model kamnite kraške domačije in zgoščenega naselja je slovenska inačica sredozemske kulture. Bogata paleta tipičnih sestavin domačije in racionalne estetske priredbe..."
Zapuščena domačija v Volčjem Gradu izpred tridesetih let ... in v prenovi.

rati posebnosti tega fenomena, doumeti bistvo idejnega sporočila in slediti sodobnim razvojnim intencijam, ne da bi deformirali sporočilno vrednost, da bi jo oplemenitili z bogatejšo vsebino za tvorno bivanje? Ali ne postajamo zgolj "opičji posnemovalci" pri oblikovanju hiš in "maškeradni" stvaritelji v podobah tistih, ki neobremenjeno uničujemo gradivo preteklosti in njenih vrednot kot sinonima preteklega in njegove zaostalosti? Žal težimo v instantne podobe hiše bolj za fotografske učinke, brez aktualne pripovedi vsebine, oblike in kulture, človeške eksistence in specifike kraja, naj dodamo dr. Janezu Bogataju. Ostaja (slika 4) zagrenjenost ob statusnih simbolih količine in imetja, ob zmešnjavi oblik in šokantnosti, ob odsotnosti kvalitete duhâ in etične zavesti.

2.

Ali ni pripovedna moč pretekle kulture Krasa prepoznavna po nekih splošnih razsežnostih izkušenj, simbolizma in mitološkega izročila, se sprašujemo z L. Semeranjem. Tako je mogoče v kozmični orientaciji poti naselij, uličnih prostorov, hiš in njenih členov, celo v dispoziciji vaških znamenj, predvsem pa v analogiji smeri heksagona antične griže (že objavljeno v reviji Kras*), pomisliti na zasnove prazgodovinskih naselij, kot jih navaja B.K. Roberts ali J.H. Brennan o megaličnih Irske. Dodajmo še tehnologijo nuraghov v podobi vaških pastirskih hišk, kamnitega hišnega zidu na nehomogenem terenu, jirte, ganke, stebre, kolone. Bogata dediščina, *architectura perennis* po večnih načelih o nošenih in nosečih členih v

Slika 4: "... Zagrenjenost ob statusnih simbolih količine in imetja, ob zmešnjavi oblik in šokantnosti..."
Konkurenca najlepši podobi Štanjela? Le kje je grajsko dvorišče oziroma borjač?

razvoju morfološko tehnološke interpretacije z idejno sporočilnostjo, ki obvezuje generacije (slika 5).

Umetniški ego je imanenten človekovim intencijam, je potreba identifikacije. Ročno dleto dopolnjuje danes računalniško vodena strojna obdelava. Kamnu prispevajo k nosilnosti sintetični materiali. Racionalnost uporabe se ravna po ekoloških načelih trajnostne usmeritve sodobne, zavestno opredeljene družbe. Podobno, kot je graditev dediščine uravnavala zavest o dragocenosti zemlje, o vzorcih domačije in njene materialno sporočilne sestavine, o zaščiti ali odprtosti do narave in kozmosa, o simbolnih krajih in obeležjih. Le v katerih vrednostih prednjačijo današnja naselja, da tako histerično zavračamo izkušnjo, ki je teorija znanosti in praviloma usmerjevalka stroke?

3.

Oblikovana kamnita sporočila so sestavina vidne podoba krajev. Njih govornica je namenjena človeku in percepcija je temeljni proces komunikacije. Svetlobno prostorske razmere in oddaljenosti človeka od artefakta določajo kvaliteto zaznave in merilo umetniškega izdelka, pa naj gre za tradicionalno ali abstraktno sodobno priredbo. Pogosto grešijo tako arhitekti pri izboru mesta za plastiko, kot tudi likovniki pri razmerjih med globalom in filigranom, ki je pogosto povsem odsoten za bližino. Ali lahko fiziološka spodobnost za človekovo vizualno zaznavo sledi današnji metamorfozi likovnega dela, ki ne prizna biološke zakonitosti in temeljev del Leonarda da Vincija, Berninija in Plečnika, ki je v imenitni Zacherlovi hiši na Dunaju imenovan za začetnika nove moderne estetike ob razstavi avstrijske arhitekture na prelomu

Slika 5: "Umetniški ego je imanenten človekovim intencijam, je potreba identifikacije. Ročno dleto dopolnjuje danes računalniško vodena strojna obdelava..."
Iz portalne tipike razvita abstraktna podoba jasnega sporočila gradbenega člana.

tisočletja. Pa četudi so se vsi ravnali po naravnih zakonih percepcije, ki spadajo še danes v priporočila avstrijske stroke, kajti estetika je prav gotovo stvar izkustva, pri čemer igra pomembno vlogo izobrazba, meni G. Vattino.

Dinamika življenja današnjega časa pomembno zaznamuje pogoje percepcije. Postajamo "ljudje tranzicije" po Van Toornu, le z bežnimi pogledi in brez vizualne taktilnosti

"... Ali ne postajamo "opičji posnemovalci" pri oblikovanju hiš in "maškeradni" stvaritelji v podobah naselij tisti, ki neobremenjeno uničujemo gradivo preteklosti in njenih vrednot kot sinonima preteklosti in njegove zaostalosti?"

Luščenje ometa in sanacija z zemljo zapolnjene stene odkriva dramatično pripoved tristoletne zgodovine hiše.

Pod plastmi beležev se odkrije zapis kamnoseka, ki je z barvnim in črnim dopolnilom postal hišna freska v čast kamnoseški dejavnosti.

Slika 6: "Razstava kamnoseških izdelkov v Devinu predstavlja širok izbor ..., da pripelje domišljijo nad morje, med oblake in do sonca..." - Kot izvorna zamenjava pogostih "Triglavov in srnjakov" ob hišnih vhodih...

ali občutljivosti, da bi novo informacijo vključili v naš zavestni spominski arhiv, kar sodi v naravni proces zaznave. Obstajajo le "osredotočeni" pogledi na objekt, fotoposnetki celote, ki je zato osiromašena detajlov in s tem analitične tipalne vsebine za naše globlje razumevanje. Osiromašen je ves pojavni svet mestnih steklenjakov, meni finski teoretik J. Pallasmaa; osiromašen postaja človek.

4.

Razstava kamnoseških izdelkov v Devinu predstavlja širok izbor, od gradbenih členov zidu, oblog in kamnite opreme do portalov velike razsežnosti in likovne dekoracije (slika 6), da "pripelje domišljijo nad morje, med oblake in do sonca" zabeleži arhitekt Danilo Antoni. Gotovo so temeljnega pomena gospodarski vzgibi. Ni mogoče prezreti tistih, ki plemenitosti tradicionalnega umetniškega sporočila poskušajo slediti in razvijati v materialni kulturi prebivalstva in identičnosti kraškega prostora. Vse podpore in priznanja zasluži kamnoseška devinska prirediteljev. Podobne napore želimo pričakovati tako od porabnikov, načrtovalske stroke za drobno bivalno in skupno javno okolje, skupaj z znanostjo, ki bo v sintezi izdelkov kritično vrednotila sodobne trende avtentičnega razvoja.

Rihtar, France, 1998: Ustvarjalni zanos ali zanesenost? - v rubriki ODMEVI.- Kras, revija o Krasu in krasu, št. 26, str. 23

Rihtar, France, 2003: Si še želimo ohranjati posebnosti naravnega in kulturnega prostora Krasa? - v rubriki KRAS IN NJEGOVA IDENTITETA.- Kras, revija o Krasu in krasu, št. 60, str. 18-21,

Prof. dr. France Rihtar, univ.dipl.inž. arhitekture - profesor na Fakulteti za arhitekturo, Univerza v Ljubljani

Vse fotografije: F. Rihtar

Bogate možnosti za zunanje življenje na borjaču, od fizičnega dela, pitja jutranje kave do spročenih veseljačenj... Mrzli dnevi te preselijo pod glavo slovanskega boga Svaroga ob kaminu, nekoč krušni peči, ali v delovni kabinet z izjemno akustično toplotno izolacijo ter akumulacijo, med kamnite zidove hiše umrlih graditeljev.

Ohranjanje lepote kraške arhitekture

ŠTANJELSKE FASADE

Mateja Kavčič

Z ohranjanjem kulturne dediščine ustvarjamo svoje kakovostno bivalno okolje, kažemo svoj odnos do prostora in s tem tudi svoj nivo kulture. Zato je dediščina eno izmed ogledal naše kulture, razgledanosti in samozavesti; z njo se predstavljamo svetu. In, ne nazadnje: v eno izmed

pomembnih ponudb, ki jo lahko nudimo obiskovalcem in turistom, sodijo okolje, prostor in arhitektura. Stavbna dediščina je zato priložnost, da gradimo in ponudimo kakovost. Obnova fasad je ena izmed nalog, s katero lahko to dosežemo.

Lepota kraških pročelij je v številnih pestrih podrobnostih, v enotnosti, v celovitem izgledu, v zlivanju z naravo, v patini. Žal so fasade del stavb, ki se jih najpogosteje obnavlja, s tem pa izgublajo svojo pristno izvedbo. A obnavljati je možno tudi tako, da ohranimo original in patino, ki jim jo je ustvaril čas. Cilj - ohraniti te lepote - dosežemo z uporabo naravnih gradiv, enakih kot gradiva, iz katerih je bila arhitektura grajena. To pomeni: popraviti vse fasade v apneni tehnologiji, imeti občutek za razlike v izvedbah ter uporabljati gradiva lokalnega izvora.

V Štanjelu so bili v ta namen pripravljene vzorci ustreznih popravil fasad in so na voljo vsem gradbincem in lastnikom stavb. Številna pročelja Štanjela so narejena v apneni tehnologiji, a ne vsa na enak način. Glavne fasade so obdelane najkakovostneje, zadnje fasade in gospodarska poslopja pa so narejene v grobem, enostavneje izvedenem ometu. Nekatere fasade je zlizal čas, a so ob patini ohranile originalno obdelavo, celo nekaj poslikav.

Prednosti naravnih gradiv

Vendar ne gre le za lepoto. Prednost naravnih gradiv je (poleg zdravstvene in ekološke vloge) tudi v njihovi tehnološki skladnosti z obstoječo gradnjo. Med poglavitnimi argumenti za uporabo naravnih gradiv pri obnovi stavbne dediščine je ugotovitev, da se naravni materiali pravzaprav ne »počutijo« dobro v stiku s sodobnimi materiali. Ti zaradi svoje sestave onemogočajo prehajanje vlage, povečujejo izsoljevanje in zato že po nekaj letih začnejo vidno propadati ter škodovati stavbi. Uporaba sintetičnih materialov ima tudi neviden učinek; vpliva na večjo vlažnost v zidovih, pospešuje plesnenje, spreminja mikroklimo, vnaša nepreverjene, ekološko sporne materiale.

Na drugi strani ugotavljamo, da je pravzaprav veliko ometov, narejenih v apneni tehnologiji, preživelo stoletja in da se jih najbolje popravja in obnavlja v isti tehnologiji - to je v apneni. Edino, česar se moramo kot opazovalci navaditi, je pri načinu obnove z naravnimi materiali to, da fasade »spregovorijo« drugače. To pomeni, da po obnovi niso izdelane v enoviti, gladki barvni obdelavi, ki prekrije fasado kot »preliv torte«. To pa je, na žalost, današnjemu okusu všečno in je

posledica množičnih izvedb z industrijskimi materiali, ki se nam ponujajo na vsakem koraku. Apnene fasade izgledajo drugače: na fasadi ostanejo opazni originalni ohranjeni deli, vidijo se sledovi ročne izvedbe, fasada ohranja svojo patino. Fasada z uporabo apna je plod stoletnih izkušenj, ki so prehajale iz roda v rod, a jo danes, žal, obvlada le še redko kateri zidarski mojster, pa zato tudi to znanje že samo po sebi postaja dediščina. In to bi moralo postati merilo lepega.

Kako ohraniti štanjelske fasade?

Kako ohraniti slikovitost, patino in lepoto štanjelskih fasad, je bilo zastavljeno vprašanje ob letošnjem proračunskem sofinanciranju obnov fasad v Štanjelu? V svetu so metode ohranjanja in uporabe naravnih gradiv pri obnovi že zelo razvite in treba jih je le uveljaviti tudi v našem prostoru. Zato smo odgovor na to vprašanje pripravili na kraju samem. Z uporabo lokalnih gradiv, z vzorci različnih ometov in z navodili za popravila. Namerno uporabljam izraz »popravila«,

Trden apneni omet s patino - njegova nadomestitev s cementnim ometom bi naredila stavbi nepopravljivo estetsko in tehnološko škodo.

Sive fasade s patino časa ustvarjajo kakovostno podobo Štanjela.

kajti fasad ne »obnavljamo«, temveč jih le popravljamo in s tem ohranjamo izgled, ki so ga pridobile v minevajočem času.

Apnene malte

V apneni tehnologiji zidanja in ometavanja se uporablja dve vrsti apna: žgano apno in gašeno apno. Žgano apno je že skoraj popolnoma utonilo v pozabo, a ga je še možno dobiti kot apno za posipavanje tal v kmetijstvu in ga izdelujejo v Solkanu. To je apno v kosih, ki ne sme biti hidrirano in se ga uporablja za malte, s katerimi zidamo in grobo ometavamo. Fine površine ometov pa delamo z uležanim gašenim apnom in z njim tudi belimo.

Barva ometa

Ob iskanju primernih odtenkov ometa igra ključno vlogo pesek. V štanjelskem kamnolomu sedaj kopljejo pesek svetlo sive barve, na obronkih sten pa je nasipanega precej materiala rjave in rdeče zemeljske barve, ki so ga uporabljali nekdanje in iz njih pripravljali tudi pigmente. Pred pripravo

malte moramo določiti ustrezno barvo peska, zato da je popravilo čim manj opazno. V dogovoru z upraviteljem kamnoloma je različne odtenke peska možno presejati na zeleno granulacijo ali se celo dogovoriti, da v kamnolomu sortirajo odtenke peska v večjih količinah, ki bi bile uporabne za celotno kraško območje.

Zagljane beljene fasade

Med najvrednejšimi so stavbe z ohranjeno originalno obdelavo zaglajenih beljenih ometov, ki so ponekod še ohranile dele poslikav. Prenove teh stavb so na več mestih vnesle nove predelave tudi v neprimernih gradivih in z njimi ranile ohranjena pročelja. Te vrste fasad je možno ohraniti, utrditi in dopolniti samo na mestih, kjer se je izgubil del originala. Odstranjevanje ometov je tu omejeno samo na škodljive in neprimerne dodatke, vse ostale plasti - tudi patina, kjer ni škodljiva - se kot del originala ohranjajo. Ohranjanje zahteva precizno in nadzorovano delo ter vključuje postopke injektiranja, utrjevanja in prilagajanja novega ometa staremu.

Štanjelski peski dajejo fasadam raznolikost v sivih, okrastih, rjavih odtenkih zemeljskih barv.

Ostanki glajenega in beljenega ometa so deli najbolj kakovostnih pročelij in jih je možno ohraniti

Grobi fasadni obrizg

Fasade na zadnjih straneh in gospodarskih poslopijih so bile narejene v grobem fasadnem obrizgu. V večini niso bile beljene, zato je pomembno najti pesek ustreznega odtenka, da popravilo ne bo preveč poudarjeno. Obrizg nanašamo neposredno na zid, enakomerno na dele, kjer je omet izpran. Zaplate originalnega ometa pustimo vidne, prav tako večje kamne. Kadar na ta način ometavamo nov kamnit zid, prekrivamo s tankim slojem celotno površino, vključno z večjimi kamni, s katerih bo dež najprej spral tanek sloj ometa.

Fino zaribani omet

Moda prve polovice 20. stoletja je bila izdelava fasad v gladkem zaribanem ometu, barvanih v odtenkih okra, zelene ali rdeče barve. Nekaj teh pročelij ima tudi Štanjel in za njihovo obnovo smo pripravili vzorec na stavbi Štanjel 8. Omet je narejen v dveh slojih, v grobem podložnem in v tankem zaključnem sloju, ki je enakomerno zariban z leseno gladilko. Narejen je iz fino presejanega peska, lahko tudi mivke.

Fugiran zid

Mnogo fasad je danes kamnitih, čeprav so bile v začetku vsaj grobo ometane. Zavedati se je treba, da omet ščiti zid pred spiranjem veziva med kamni, zato ni narobe, če take zidove na tanko omečemo z obrizgom. Povsem nepotrebno pa je nove kamnite zidove obdelovati s preciznim fugiranjem, kajti v celoti viden kamnit zid poznamo samo v primeru gradnje suhozida. Če želimo ohraniti videz stare, od dežja sprane kamnite fasade, popravljamo le nezaščitene stike med kamni. Vanje naneseemo malto in ko se delno zasuši, površino narahlo oribamo s sirko krtačo in na koncu z gobo. Poskrbimo za enakomerno razporeditev vidnih kamnov v zidu in ne delamo preveč precizno, kajti ohraniti moramo videz enostavne obdelave.

Fino zaribani omet na fasadah iz prve polovice 20. stoletja

Zakaj je delo z apnom danes tako oteženo?

Vsak začetnik, ki ne pozna dela z apnom, običajno dvomi v kakovost tega materiala. Apneni omet se obnaša popolnoma drugače od obnašanja uveljavljenih cementnih mešanic in že med delom se pojavijo prvi dvomi. Zato navajam nekaj osnovnih razlik med cementno in apneno tehnologijo, ki naj bodo v pomoč tistim, ki želijo delati z apnom.

Navada in rutina dela, ki izvira iz cementne tehnologije, je ključni problem neuspešnih del v apnu. To sta namreč popolnoma nasprotni si tehnologiji. Večina, ki dela v gradbeništvu, pozna samo pogoje za delo s cementom, zato je

Popravilo grobega fasadnega obrizga, pripravljen v treh različnih odtenkih malt

Popravilo originala z dopolnjevanjem

Vzorec narejenega fino zaribanega ometa

današnje znanje izdelave apnenega ometa podrejena tehnologiji, ki ji tempo narekuje cement. In v tem je prva napaka pri delu z apnom. Omete, ki imajo primešan cement, je namreč možno nanašati skorajda v kateremkoli času; debelina nanosa ni tako pomembna, strjevanje malte je hitro. Od teh pogojev, ki jih ponavadi dobi nanašalec apnene fasade (narediti hitro in v sezoni), v glavnem izvirajo neuspešni poskusi nanosa apnenih fasad ter očitek apnu, da ni kakovosten material.

Ključna razlika pri delu apnenih fasad je v klimi. Pri nanašanju apnenega ometa je bistvena ustrezna temperatura zraka, ki mora biti med +7 in +20 °C. Pomembna je tudi hitrost strjevanja ometa. Cement se strdi takoj, za apno pa lahko rečemo le, da se strjuje, dokončno strdi kot cement pa se nikoli. Postopek nanosa ometa s cementom je hiter, postopek nanosa

z apnom je počasen. K temu prispeva tudi obvezno negovanje apnenega ometa. Vse obdobje negovanja ometa mora biti fasada zaščitena pred dežjem, vetrom in soncem s tkanino, ki jo bo možno ob nepredvideni spremembi temperature vlažiti in s tem prilagajati mikroklimo. Po nanosu apnenega ometa delo namreč ni končano; omet je treba opazovati, negovati tudi do deset dni. Prevroče ali prehladno ozračje, lahko pa tudi močan veter, prekinajo proces karbonizacije, strjevanja. Ta se ustavi in omet »zakrkn«¹. Zid, na katerega se nanaša omet, mora biti čist in vlažen, zato se ga pred nanašanjem obvezno spere. Če je zid neraven, se najprej z apnenim nanosom enakomerno zapolni neravnine v zidu, tako da je končni nanos apna enakomerne debeline. V nasprotnem primeru omet večjih debelin poka.

Fasade enega izmed najlepših kraških naselij, Štanjela, ponujajo nešteto lepih ambientov, slikovitih podob od blizu in daleč. In to ne zato, ker so narejene v silikonskih pisanih fasadnih barvah, z gladkimi sanirnimi ometi, s plastičnimi okni. Lepe so zato, ker so se zstile s sivino kraškega kamna, ker jih je prekrila patina, ker so povezane z okoljem, v katerem so nastale. Če postajajo naša mesta podobna vsem ostalim evropskim mestom - polna izdelkov globalne industrije, enakih barv in gladkih, strojno narejenih fasad, bolj in bolj izgubljuje svojo identiteto. Vzorce apnenih fasad v Štanjelu smo zato pripravili kot pomoč lastnikom in izdelovalcem fasad. Ustrezne so tudi za širšo okolico Krasa in so zato na voljo vsem, ki želijo svojim hišam najboljše. Podrobnejša navodila si oglejte na spletni strani: [www://rescen.si/](http://www.rescen.si/) metode in tehnologije/stavbna dediščina.

Mateja Kavčič, univ.dipl.inž. arhitekture in restavratorka-konservatorka, Zavod za varstvo kulturne dediščine, Restavratski center, Ljubljana

Vzorec fugiranja zidu

Primer fasade, ki je danes kamnita, nekdanj pa je bila v celoti zaščitena z ometom

Ob stoletnici njene zgraditve

PRENOVLJENA SKONCEVA KAPELICA V ŠTANJELU

Božidar Premrl

Obiskovalca, ki se ustavi Na Placu v spodnjem Štanjelu pred veličastno panoramo tega kraškega arhitekturnega bisera najprej pozdravi Skonceva kapelica pod krošnjo divjega kostanja. Po stotih letih od njene postavitve je sedaj prenovljena.

Kapelica je razmeroma velika zidana stavbica z vhodno lopo na klesanih slopih in s položno dvokapno streho, pokrito s korci. Na vaški trg se odpira z večjim prednjim ločnim portalom in z nekoliko nižjima stranskima lokoma iz klesanega kamna. Po tipologiji spada torej v skupino tako imenovanih odprtih kapelic.¹ Vsi ti klesani stavbni členi so iz sivega apnenca z večjimi školjčnimi lupinami, le kapiteli in sklepni kamen prednjega loka so iz zlahka prepoznavnega sivega koprivskega apnenca z zdobljenimi školjkami.

Na sklepnem kamnu je vklesana letnica 1906, nad njo pa je bila pred kratkim vzdana rekonstruirana prvotna napisna plošča z napisom: PRESVETO SRCE JEZUSOVO USMILI SE NAS! Vrnjena je bila na svoje mesto, od koder jo je za dolga leta izrinila vsiljena nadomestna plošča z enakim napisom v latinščini.²

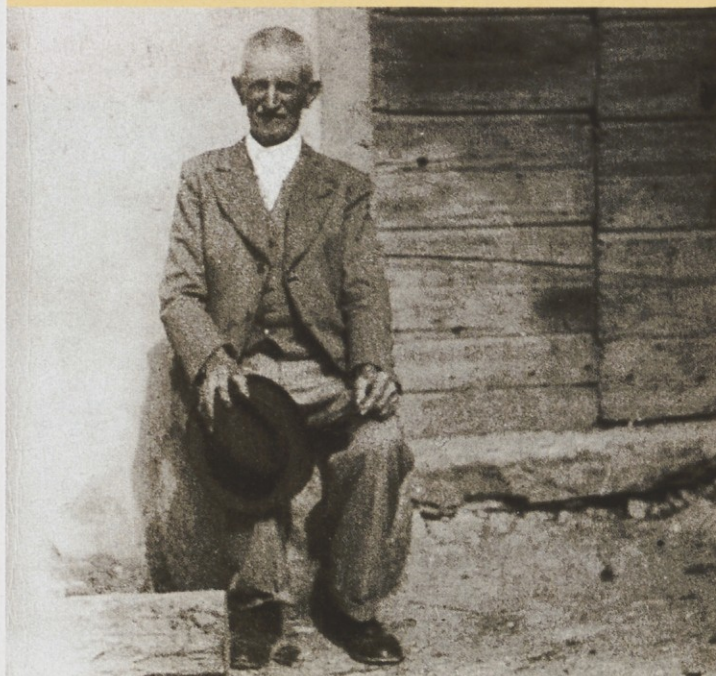
V notranjem, zidanem delu kapelice, ki ga od prostora pod lopo ločijo nizka vrata iz kovanega železa, je v zadnji steni ločna niša s kipom Srca Jezusovega. Za podlago ima masivno kamnito polico, uokvirjena pa je s klesanim ločnim portalčkom. Bazi pokončnikov, kapitela in ločna dela tega okvirja so iz že opisanega koprivskega apnenca, drugi deli pa so iz takega školjčnega apnenca kot ostali klesani deli lope.³

Še bolj kot arhitektura te kapelice sta zanimivi zgodba o njenem nastanku in njena nadaljnja usoda, ko so se nenavadno, včasih skoraj čudežno dogajala in prepletala nesrečna in srečna naključja, od dogodka v začetku 20. stoletja, ki je bil vzrok za njeno postavitev, njene trpke zgodbe v času med obema vojnama in po drugi svetovni vojni, do srečnega spleta okoliščin in prizadevanj, ki so ji v jubilejnem letu omogočili vrnitev prvotne podobe. V zgodah in nezgodah te kapelice pa lahko razberemo še kaj več: v njih se ne zrcali samo usoda narodno zavedne slovenske primorske družine, ki jo je postavila, in njenega domačega kraja, temveč v malem odsevajo duhovno in politično zgodovino slovenstva na Primorskem, ki se je v prejšnjem stoletju znašlo v najhujših preizkušnjah.

Po družinskem izročilu Skoncevih v Štanjelu⁴ je pred več kot sto leti Alojz Hočevar⁵, *nono* sedanjega gospodarja Slavka, z volovsko vprego peljal prodat drva ali vino v Gorico. Ko se je vračal domov, sta se mu pri Dornberku vola splašila. Poskušal je zavreti voz, toda ko se je sklonil k zavori, je padel na oje med vola. Živali sta potem še bolj divjali, da se je komaj mogel držati za oje. V tej hudi stiski je zaklical: "Marija Svetogorska in sveto Srce Jezusovo, usmili se me!" Tedaj je zagledal ženo v belem pred voloma in vola sta se naenkrat ustavila. Skrivnostna prikazen je potem izginila... Takrat se je zaobljubil, da bo v zahvalo postavil kapelico s kipom Srca Jezusovega. Leta 1906 je kapelica že krasila štanjelski Plac, na njenem pročelju pa je bil v kamen vklesan že navedeni slovenski napis.

Kapelica je srečno preživela prvo svetovno vojno. Po njej je prišla Primorska pod Italijo, v njej pa je kmalu prišel na oblast fašizem. Tedaj je bila prepovedana raba slovenskega jezika v javnosti in na udaru so se znašli tudi slovenski napisi na javnih mestih. Fašistične oblastnike je zbodel v oči tudi

Alojz Hočevar-Skoncev, ki je dal postaviti zaobljubno kapelico
Zasebni arhiv Jožeta A. Hočevarja v Kopru

Blagoslovitev obnovljene kapelice Na Placu 19. 11. 2006 -
Fotografija: Božidar Premrl

nedolžni nabožni napis na kapelici sredi štanjelskega trga. Zaradi tega je enkrat v tridesetih letih prišel k takratnima gospodarjema pri Skoncevih, Alojzu in Anici Hočevar, sam štanjelski župan, znameniti arhitekt Maks Fabiani iz Kobdilja, in predlagal, naj kapelico prestavijo s trga na ovinek poti v gornji Štanjel. Na koncu je bil dosežen kompromis: kapelica bo ostala na svojem mestu, slovenski napis na njej pa bo nadomestil drug - a ne italijanski, temveč latinski napis.⁶ Kakšna zgodovinska ironija, da je latinska kultura, ki se je za njenega dediča razglašal agresivni fašizem,⁷ hkrati tudi blažila njegov potujčevalski pritisk!

Za kamnom s slovenskim zapisom je izginila vsaka sled. Z novim napisom pa je kapelica nepoškodovana preživela tudi drugo svetovno vojno.

Pozneje je bila kapelica večkrat tarča različnih vandalizmov. V osemdesetih letih se je nekdo celo namerno zaleptaval z avtomobilom v en steber, dokler ga ni premaknil. Še leta 1990 so bile stene kapelice vse pokracane, šipa niše je bila

Skonceva kapelica
v Štanjelu, slikana pred
prvo svetovno vojno

Skonceva kapelica z vidnim napisom med prvo svetovno vojno
Fotodokumentacija Zavoda za kulturno dediščino Slovenije, Območne enote Nova Gorica

Slika na desni:
Fragment napisnega kamna s Skonceve kapelice
Slika spodaj:
Rekonstruiran kamen s slovenskim napisom – Fotografiji: Božidar Premrl

nekajkrat razbita, ograja vsa zvita. Povrhu tega je skupina mladih razgrajčev razbila Jezusov kip. Potem je leta 2001 novogoriška Območna enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine preskrbela sredstva ter prekrila streho in prepleskala zunanjščino in notranjščino kapelice. Kip Srca Jezusovega je zlepil in popravil bratranec sedanje gospodinje pri Skoncevih Alojz Čuk iz Rovt, da so ga znova postavili na svoje mesto v niši.

Letos je sledilo še sklepno dejanje obnove, s katerim je kapelica končno dobila svojo prvotno podobo in izraz. Vzidana je bila v uvodu omenjena rekonstruirana prvotna napisna plošča s secesijsko oblikovanim vklesanim dvovrstičnim napisom, ki jo je spodrinil latinski nadomestek in ki je, kot rečeno, izginila brez sledu.

Kako neki se je našla zdaj, po toliko letih?

Najprej naj povem, da pri svojem dolgoletnem etnološkem raziskovanju kulture kamna na Primorskem že precej časa tudi sistematično popisujem napise v kamnu. Na začetku sem se, na pobudo etnologa in Kraševca dr. Milka Matičetovega, zanimal predvsem za kamne s slovenskimi napisi. Zgodbo o nastanku štanjelske kapelice in o njenem napisu sem prvič slišal leta 1994, in sicer v vipavski vasi Zavino,⁸ ne v Štanjelu. V tistem času sem večkrat obiskal tudi Štanjel, toda spričo številnih drugih njegovih kamnitih zanimivosti in lepot Skonceva kapelica in njen preprosti latinski napis, ki sem ga sicer opazil, nista kaj bolj pritegnila mojega zanimanja.

V začetku avgusta 1997 sem na dan, ko so bile v Senožcah pastirske igre, tam obiskal zbiralca starin Zdravka Čuka. Med drugimi starimi napisnimi kamni, ki sem jih videl na njegovem dvorišču, je zbudil mojo pozornost kos kamna z okrnjenim dvovrstičnim slovenskim napisom in z nenavadno oblikovanimi velikimi črkami. To je bil levi del napisnega kamna, verjetno iz koprivskega apnenca, na katerem sem lahko prebral začetna dela vrstic: PRESVEŠ...Ć / SOVO UŠS...Ć. Njegove vsebine nisem znal razbrati, od najditelja pa sem zvedel samo to, da je ta kos našel pred časom na smetišču v bližini Štanjela (pri Podlazih). Želja rekonstruirati celotni

napis se mi je takoj zalezla nekam v podzavest, saj je za raziskovalca, ki se ukvarja z epigrafiko, razreševanje takih rebusov največja poslastica.

Ne vem več natančno, kdaj sem popisal tudi trivrstični latinski napis na marmornati plošči na Skoncevi kapelici, ki se glasi: COR JESU / SACRATISSIMUM / MISERERE NOBIS. Tudi se ne spomnim, kdaj sem pomislil, da sta omenjena napisa v medsebojni zvezi. Vem le, da sta mi nekega dne pri urejanju terenskih zapiskov in prepisovanju podatkov v računalnik po naključju prišla pred oči ali v spomin oba napisa, in se mi je posvetilo: latinski napis na kapelici v Štanjelu je prevod fragmentarnega slovenskega napisa, ki je bil najden pod Štanjelom! Torej lahko z latinskim nadomestkom rekonstruiram manjkajoči del slovenskega originala. In tako sem dobesedni latinski prevod zlahka "prevedel nazaj" v slovenščino in rekonstruiral celotno slovensko besedilo:

PRESVEŠTO SRCE JEZUĆ
SOVO UŠSMILI SE NASĆ

Manjkal mi je samo klicaj, ki ga v latinskem prevodu ni, a so ga kasneje lahko razbrali konservatorji/restavradorji s stare fotografije kapelice, ki jo hranijo v arhivu novogoriške Območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine (za tisto fotografijo pa takrat še nisem vedel, da obstaja).

Vesel tega odkritja sem ob neki priložnosti to omenil najditelju fragmenta Zdravku Čuku in tedaj je rekel, da ga je pripravljen dati Skoncevim, če bi želeli rekonstruirati prvotni napis na kapelici. Naključje je nanoslo, da sem Skonceve obiskal in jim to povedal prav na dan razglasitve škofa Antona Martina Slomška za blaženega v nedeljo 19. septembra 1999. Tega sovpadanja dogodkov se niti nisem zavedal, dokler mi ni tega povedala gospodinja Pepca Hočevar, ki je bila tisto nedeljo sama doma. Ta dan si je ona še posebej zapomnila, ker se je takrat njenemu sinu Mirku rodil sin Andrej, eden izmed dvajsetih njenih vnukov.

O nameri, da bi obnovili napisni kamen in ga vrnilo na svoje mesto ob stoletnici kapelice, so obvestili spomeniško varstvo v Novi Gorici in pristojna konservatorica Eda Belingar se je zelo zavzela za to. V nadaljevanju sta pokazala razumevanje tudi Ministrstvo za kulturo in Restavratorski center v Ljubljani, ki sta projekt finančno podprla.

Treba je bilo še dobiti kamen nazaj. Tako je Skonceva gospodinja, ki se ni več spomnila imena Zdravka Čuka, na slepo srečo poklicala po telefonu neko številko v Senožečah in vprašala, če vejo za nekega zbiralca starin v njihovi vasi. Na drugi strani pa se oglasila prav Čukova žena, kajti izbrala je prav njihovo številko! Medtem je pred vrati Čukovih v Senožečah že pozvonil Skoncev Mirko, ki je prišel po kamen.⁹

Potem je ta epigrafska relikvija romala prek Štanjela na restavriranje v restavratorsko delavnico v Solkanu. Tam so kamen očistili in na podlagi stare fotografije manjkajoči del z napisom vred zvesto rekonstruirali. Kamen so dopolnili v enaki debelini približno 15 centimetrov, in sicer tako, da so tanjšo vrhno plast ulili iz stonita, mešanice kalcitnih polnil z akrilno-cementnim vezivom, podlago zanjo pa so naredili iz armiranega betona. Original in odlitek so neopazno zlepili. Lice rekonstruiranega napisnega kamna so tonirali tako, da se ne loči od originala. Potem so z njim nadomestili ploščo z latinskim napisom na kapelici. Ta dela sta opravila restavrator Anton Naglost in zunanji sodelavec Tomaž Bizjak.

Krško ploščo z latinskim napisom, ki se je pri sne-manju zaradi razpokanosti nekoliko poškodovala, bodo prav tako restavrirali in jo ojačili z armirano podlago na hrbtni strani. Tako restavrirano bodo vrnilo gospodarjem kapelice, ti pa jo bodo, tudi na predlog Milene Kobal, prej Milene Skonceve, dali v kapelico, kamor vsekakor spada kot priča njene nemile zgodovinske usode.

OPOMBE:

¹ Marijan Zadnikar, Znamenja na Slovenskem, Ljubljana 1970, str. 148. Po ugotovitvah avtorja je slogovno izhodišče kapelic tega tipa klasicizem in izmed ohranjenih kapelic ni nobena starejša od prve polovice 19. stoletja.

² Podobna sočasna kapelica z vsebinsko popolnoma enakim slovenskim napisom stoji tudi pri vasi Štjak na sosednjih Vrhéh. Tudi njeni klesani deli so iz koprivskega apnenca. Postavljena je bila le dve leti pozneje, 1908. V kakšnem duhovnem ozračju sta bili postavljeni štanjelska in štjaška kapelica, ponazarja zapis v sočasni štjaški oznanilni knjigi leta 1908: 7. / VI. Dom. Pentecostes. / .../ Prih. n. bo tukaj velika cerk. slovesnost, blagoslovila se bo namreč nova kapelica in kip presv. Sr. Jez. Zato se bo že v sob. pop. in zveč. slovesno zvonilo, v ned. pa bo ob 10. u. peta sv. m. pop. po blagoslovu, ki bo ob dveh, pa bo č. g. dekan Kom. blagoslovil v cerkvi kip presv. S. Jez., na kar bo pridiga in potem se kip S. Jez. prenese v slovesni procesiji v novo kapel. ki se tudi blagoslovi. Med proc. se bodo pele lit. in druge pesmi v č. presv. S. Jez. Priporočam Vam da se vsi farani v obilnem številu udele ite te slovesnosti, ki je pomenljiva ne samo za Štjak, ampak za vso duhov. saj slovesnost bo na čast presv. Jez. Srcu, kateremu bomo v ned. posvetili in izročili v varstvo vso duhovnijo. Glej upniški arhiv Štjak, Oznanila IV /1901–1909/.

³ Kdo je naredil kapelico, ni znano. Najbolj verjetno se zdi - tako zaradi bližine kraja in časa, v katerem je kapelica nastala, kakor tudi zaradi deleža klesanega koprivskega kamna v njej - da je delo kamnoseškega mojstra Andreja Lavrenčiča, po domače Oštriraca iz Koprive. Ta je konec 19. in na začetku 20. stoletja naredil številne kapelice, nagrobne in različno kamnito opremo za cerkve na Krasu in na Vipavskem. Pogosto se je tudi podpisoval na svoje izdelke. Njegov podpis najdemo tudi na obhajilni mizi iz leta 1907 v cerkvi sv. Danijela v Štanjelu, ki je bila sklesana (vsaj deloma) iz koprivskega apnenca.

⁴ O tem mi je pripovedovala Jožefa Hočevar - Pepca Skonceva, Štanjel 39, ki ga je slišala iz ust svoje tašče Anice Hočevar. Zapisala ga je tudi njena hči Irena in ga objavila v krajevnem glasilu. Gl. Irena Hočevar, Usoda kapelice, v: Pozdrav iz KS Štanjel, št. 3, december 1990, str. 3. O tem je spregovorila tudi ob blagoslovitvi obnovljene kapelice 19. novembra letos.

⁵ Alojz Hočevar - Skoncev nono se je rodil 18. 9. 1857 v Štanjelu očetu Lavrenciju in materi Mariji z dekliskim priimkom Črnigoj. Dne 27. 2. 1889 se je oženil z Antonijo Pangos iz Malega Dola in v letih 1891 do 1911 mu je rodila kar devet otrok. Umril je 29. 11. 1943, star 86 let.

⁶ Podobnih zgodb je bilo še nekaj. Na napisni plošči nad glavnim vhodom v sežansko cerkev je bil vklesan napis GLEJ DOM BOŽJI ! / + / DODELAN 1889. Ta napis je bil tam skoraj vso dobo fašizma. Zadnja leta pa je nekatere zelo motil in so zahtevali, naj se ga odstrani. Cerkev se je vdala le toliko in je dovolila, da na drugi strani plošče vklešejo vsebinsko enak napis ECCE DOMUS DEI, ne da bi prvotnega kaj pokvarili. Občina je dala ploščo sneti, napraviti nov napis in jo spet postaviti na prejšnje mesto. Brž, ko je bilo fašizma leta 1943 konec, so ploščo spet obrnili in stari napis se vidi kakor nekaj. Prim. Zgodovinski mozaik Primorske. S posebnim poudarkom gornjega Krasa. Zbral in sestavil v letih 1956–1960 Albin Kjuder, tomajski župnik, /Nova Gorica - Sežana 1971/, str. 391: Napis, ki je bodel v oči.

⁷ Zraven štanjelskih glavnih vrat še dandanes vidimo kot znamenje tistih časov in razmer kamnito ploščo s podobo fascie in letnico VII t. i. fašistične ere (= 1927). Po vojni je bil fascio, seveda, obtolčen, vendar je njegov obris še opazen.

⁸ Povedala mi jo je Marica Gruntar, Zavino 32, prej Marica Skonceva iz Štanjela.

⁹ Ko mi je Jožefa - Pepca Skonceva to pripovedovala, ni pozabila omeniti še enega pomenljivega naključja, in sicer: da je tudi njen dekliski priimek Čuk... In še katero bi lahko omenili!

Naročnikova dovzetnost za arhitektov pristop

VINSKE KLETI NEKOČ IN DANES

Nataša Kovšca - Adrijan Cingerle

Enologija je imela v zgodovini evropskih civilizacij izjemno pomembno vlogo, vendar se je proizvodnja vin skoraj do 20. stoletja le redko odražala v arhitekturi. Vinske zgradbe se v preteklosti niso uveljavile kot samostojne arhitekture, zato jih danes komajda poznamo.

Iz zgodovine vinske arhitekture

Pridelovanje kvalitetnih vin, pogosto priznано kot mojstrstvo združevanja enoloških in alkimističnih sposobnosti vinarjev, se je opravljalo v hladnih in temačnih podzemnih prostorih gradov, dvorcev, samostanov in podeželskih vil, ki so bili najprimernejši zaradi ustreznih klimatskih pogojev. Tudi kmetje so si vinske kleti, ki so nudile nizko stopnjo vlažnosti in stalno temperaturo, potrebno za alkoholno vrenje, pogosto uredili v naravnih podzemnih votlinah.

Arhitekturni kompleksi, namenjeni izključno vinarski dejavnosti, so se pojavili na prehodu iz 18. v 19. stoletje v vinorodni francoski pokrajini Bordeaux, ki se ponaša z izjemno bogato enološko tradicijo. Pred koncem 18. stoletja so bili prostori, namenjeni predelavi vina, vključeni v grajski kompleks (beseda »château« je v aristokratskih krogih povezovala vino in razkošno arhitekturo). Pomožne zgradbe so se običajno prilagajale prevladujočemu slogu grajske arhitekture, zato pred 19. stoletjem ne moremo govoriti o stavbni tipologiji vinske arhitekture. V 18. stoletju je prevladovala klasična paladijevs-

ka pomožna stavba s posameznimi lokalnimi arhitekturnimi elementi, obdana s parki, ki so segali do gradu ali podeželske vile. Napredek v razvoju vinske arhitekture zasledimo v delu nekaterih arhitektov francoske neoklasicistične šole, ki so v gradnji vinskih kleti uveljavili enotno tipologijo (proizvodni prostori so bili vedno nameščeni okoli kvadratnega dvorišča nasproti bivalnega dela podeželskega dvorca).

Prvo avtonomno gospodarsko posloplje v zgodovini arhitekture, namenjeno izključno proizvodnji vina in njegovi prodaji, zasledimo šele v 19. stoletju, ki so ga v splošnem zaznamovali historični slogi. Pojavili so se tudi prvi priročniki, ki so poleg novosti, povezanih z razvojem vinske tehnologije, prvič v zgodovini obravnavali tudi ustrezno funkcionalno zasnovane vinske arhitekture. Konec 19. stoletja se je tako uveljavil klasični model ureditve večnadstropne zgradbe, v kateri se je proizvodni proces začel nad zemljo in se nadaljeval v kletnih nadstropjih. Taka ureditev je namreč zagotavljala naravno klimatizirano okolje, omogočala pa je tudi hitro pretakanje vina po gumijastih ceveh, ki je izkoriščalo naravni padec med nadstropji.

V drugi polovici 19. stoletja se je težišče novosti v vinski arhitekturi iz pokrajine Bordeaux preneslo v Španijo. Leta 1862 je inženir Joseph Coogan po načrtih Gustava Eiffela zgradil prvo železobetonsko centralno zasnovano vinsko klet, ki vse do konca 20. stoletja ni imela posnemovalcev (La Real Bodegas de La Concha, Jerez de la Frontera, Andaluzija). Na prehodu iz 19. v 20. stoletje je novo kreativno poglavje v zgodovini vinske arhitekture prispevala skupina katalonskih arhitektov, Gaudijevih učencev. Najproduktivnejši član skupine César Martinell Brunet je med leti 1914 in 1925 projektiral več kot 40 vinskih kleti, ki so se oblikovno zgledevale po katalonskih gotskih cerkvah in so zaradi svoje monumentalnosti dobile vzdevek »vinske katedrale«.

Ponoven razcvet vinske arhitekture zasledimo šele v sedemdesetih letih 20. stoletja, ko je proizvodnja vina zajela prava tehnološka revolucija (pojavi se jekleni sodi, naprave za kontrolo fermentacije in umetno klimatizirani prostori), ki je povzročila nekontrolirano širitev stavbnih kompleksov, pogosto

predimenzioniranih in v nesoglasju z naravno krajino. Številne vinske zadruge po vsem svetu so svoja prizadevanja usmerile v marketing, zlasti v oblikovanje premišljene vizualne podobe tako svojih izdelkov kot tudi vinskih kleti. V znani vinorodni pokrajini Napa Valley v ZDA je v osemdesetih letih zraslo okoli 30 vinskih kleti, veličastnih postmodernističnih arhitekturnih celot, v katerih poleg degustacij vin prirejajo tudi razstave in koncerte. Gre za tako imenovani vinski turizem, osnovan na povezavi kulture pitja vina, umetnosti in športa. Druga veja sodobne vinske arhitekture se osredotoča na iskanje ravnotežja med tradicijo (cenjena vina še vedno zorijo v lesenih sodih) in novimi potrebami, ki jih narekuje modernizacija predelovalnega postopka. V zadnjem desetletju zasledimo celo vrsto kvalitetnih »avtorskih kleti«, katerih skupni imenovalec ni enotna tipologija, temveč so to prilagajanje terenu, pokrajini in stavbni zgodovini posameznega vinorodnega območja ter uporaba lokalnih materialov.

Tudi v Sloveniji je v zadnjem desetletju vedno več vinarjev, ki se zavedajo, da za prodor na svetovni trg ni dovolj zgolj kvalitetno vino, temveč je pomembna tudi celostna podoba izdelka, ki vključuje tako lokalno zgodovinsko tradicijo kot sodobne tržne prijeme. Novim smernicam sledi tudi razvoj slovenske vinske arhitekture, vendar številni naročniki še vedno prisegajo na preverjene tradicionalne stavbne vzorce, čeprav zgodovina kaže, da se je vinska arhitektura v preteklih stoletjih prilagajala prevladujočim stavbnim slogom. Primerov sodobnega arhitekturnega oblikovanja, kot je Vinska klet Brič (Novi Brič, 2002), avtorjev Borisa Podrecca in Marka Lavrenčiča, namreč v Sloveniji ni veliko.

Vinska klet Pavlica v Dornberku

Projekt za Vinsko klet Pavlica v Dornberku, ki bo predvidoma dokončan oziroma uresničen med letoma 2007 in 2008, je po eni strani poskus združevanja bivalnih in predelovalnih prostorov v enoten kompleks, po drugi strani pa je klet primer celostnega pristopa k umestitvi objekta v kulturno kra-

jino, ki išče skladnost z ožjim in širšim okoljem. Vinska klet Pavlica je na skrajnem severnem robu naselbinskega tkiva Dornberka in ga s svojo obliko ter načinom vpetosti v strmo konfiguracijo terena tudi jasno opredeljuje. Lega stavbe in njena oblika nagovarjata k nestihijskemu razraščanju naselja onkraj naravnega roba, ki ga jasno omejujejo vinogradi in sadovnjaki, obdani z rokavom reke Vipave. Pri zasnovi stavbe je bila zato primarnega pomena poglobljena analiza večdimenzionalnega prostora, ki upošteva poleg celostne ekologije (geomantije) tudi historični pogled v nastanek naselja, obstoječo grajeno strukturo, zunanjo obliko terena, ustroj odprtega prostora, njegovo ranljivost, primernost in osončenost. Objekt na ta način tvori s pripadajočo zunanjo ureditvijo čvrsto organsko strukturo.

V osnovi skoraj pravokoten objekt z zaobljeno severno in zašiljeno južno stranico je sestavljen iz dveh delov: kleti ter dveh nadstropij. Klet je deloma vkopana v strmo padajoči teren; kamniti kletni podstavek je na severni strani povezan z okoliškimi vinogradi, nivo kleti, ki je usmerjen proti vaškemu trgu, pa je pod zemljo in na ta način zagotavlja ustrezne klimatske pogoje za shranjevanje vina v lesenih sodih. Pritličje, namenjeno sprejemu gostov in degustaciji vina, se lijakasto odpira proti vaškemu središču in simbolično vabi na pokušino vina. V prvem nadstropju so sobe za kratkotrajno nastanitev gostov ter lastnikovi bivalni prostori. Razporeditev prostorov se v vseh treh etažah skladno prilagaja osrednjemu energijskemu centru lokacije, ki ga objema stena, katere polkrožna oblika predstavlja osnovni kompozicijski in konstrukcijski element objekta. Na polkrožno steno je namreč pripeto tudi stopnišče, ki medsebojno povezuje vse tri etaže. Obenem omejuje polkrožna stena v kleti »najsvetejši«
prostor celotnega objekta, namenjen staranju vina v hrastovih sodih, nad zgornjo etažo pa je nosilna stena perfori-

rana in osvetljuje bivalne prostore z dnevno svetlobo. Nad bivalnim delom je objekt krit z enokapno streho, drugod je streha ravna, tako da ne zastira pogleda z vaškega trga proti robu Trnovske planote.

Iskanje simbioze Vinske kleti Pavlica s pokrajino je naglašeno tudi z izborom materialov, kot sta avtohtoni kamen in les. Kletna etaža je obdana s kamnito oblogo, vertikalno členjeno z betonskimi pilastri, ki povzemajo ritem vrst vinskih trt v okoliških vinogradih. Oblikovanje lesenega fasadnega ovoja zgornjih dveh nadstropij pa v reinterpretirani obliki obuja že skoraj izumrlo lokalno tradicijo uporabe lesa v stavbarstvu.

**V tem primeru vinske kleti, ki po »bordojskih«
zgledih v svoji celoti združuje bivalne in proizvodne prostore, je bistvenega pomena intenzivno sodelovanje med arhitektom in naročnikom, saj je pri iskanju novih oblikovnih rešitev nujno potrebna naročnikova dovzetnost za sodobni arhitekturni pristop. Deloma organska oblikovna zasnova je namreč neobičajna v primerjavi z ostalimi vaškimi hišami, prav tako tudi ravna streha, ki izstopa iz okoliške tradicionalne arhitekture. Po drugi strani je Vinska klet Pavlica primer izvirne sodobne arhitekture, ki spoštuje subtilne razsežnosti prostora in z uporabo lokalnih materialov išče sožitje s terenom, z okoliško pokrajino, s tradicijo in z zgodovino.**

Adrijan Cingerle, univ. dipl. inž. arh. - Nova Gorica

Nataša Kovšca, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica - Nova Gorica

Čas vojnih grozot se vedno bolj pomika v preteklost, vendar ne v pozabo

TUDI KRAŠEVCI SO SE UPIRALI IZBRUHU BRATOMORNE VOJNE - II. del

Mira Cencič

Čas vojnih grozot se vedno bolj pomika v preteklost, vendar ne v pozabo. Ostaja naj nam v zavesti in opozorilo prihodnjim rodovom. Zato je pomembno poznavaje dogajanja takega, kot je bilo.

Po drugi svetovni vojni so nam bila vsiljena stališča o nasprotnih političnih odnosih med ljudmi: za narodnoosvobodilni boj ali proti njemu, partizan ali izdajalec, z nami ali proti nam, bel ali rdeč. Odnosi pa niso bili tako enostavni. Šele v nekoliko demokratiziranem času, ko so bili objavljeni nekateri osebni spomini in so

raziskovalcem dostopni arhivski dokumenti, postaja tudi to poglavje nekoliko bolj razumljivo. Razmerja so bila zelo zapletena, raznovrstna in kompleksna in so se razrastla iz korenin predvojnih časov. Zato so bile razmere na Primorskem drugačne, kot so bile v osrčju Slovenije.

Nekateri pravijo, da na Primorskem ni bilo revolucije. Revolucija je bila, a ni bilo kontrarevolucije. Zato ni bila tako krvava, kot je bila v tistih pokrajinah, ki so prišle pod Italijo šele leta 1941.

Tako sem napisala v uvodu prvega dela tega prispevka, objavljenega na straneh 34-39 v 77. številki revije Kras. Potem sem predstavila začetek prikritega odpora organizacije TIGR* in Tajnega krščansko socialnega gibanja zoper bolj in bolj očitno prizadevanje fašistične Italije, da primorskim Slovencem odvzame vse narodnostne pravice in jih asimilira z večinskim italijanskim narodom. Ker je delovanje TIGR-a bralstvu revije Kras že dokaj poznano, sem opisala delovanje Tajne krščanske socialne organizacije in nastanek ter delovanje gibanja narodne enotnosti - Primorske sredine. Predstavila sem njeno politično delovanje, kako se je znašla na razpotju in bila v primežu med rdečimi in belimi in kako je delovala po razpadu fašistične Italije, ko se je začela približevati Osvobodilni fronti.

Približevanje sredine OF

Sodelovanje z OF jim je bilo manjše zlo kot sodelovanje z okupatorji. Utrjevalo se je upanje, da bo po koncu vojne Primorska priključena matičnemu narodu. Zato voditelji niso nasprotovali svojim pristašem, ki so se vračali iz italijanskih zaporov in taborišč, da vstopijo v Osvobodilno fronto. Tako je tudi duhovnik Virgilij Šček svetoval pesniku in politiku Stanku Vuku, naj gre v gozd.

V letu 1944 je bilo organiziranih več sestankov med predstavniki sredincev in OF. Sestali so se Jože Vilfan in Rado Bednarik maja 1944, Vilfan in Stanovnik z duhovniki v Vipavski dolini 31. julija, župnik Simčič iz sv. Križa in predstavniki OF avgusta 1944. Zbora Pokrajinske OF za Primorsko na Laznah 14. septembra 1944 so se udeležili trije duhovniki, med njimi tudi Karel Oblak, župnik v Gorjanskem.

Vodstvo gibanja narodne enotnosti se je resno trudilo povezati s Pokrajinskim narodnoosvobodilnim odborom. Pogoje za pristop k OF so sestavili na seji 11. septembra 1944

v katoliški knjigarni v Gorici. Zahtevali so izločitev italijanskih enot iz partizanskih formacij, izključno slovenski nacionalni značaj OF, prenehanje z likvidacijami "narodnih izdajalcev", ki naj se jim sodi po osvoboditvi, OF naj ima poudarek na nacionalnih interesih Primorcev in ne na komunizmu. Za delegata v pogajanjih sta bila določena črniški dekan Novak in profesor Rado Bednarik iz Gorice, vendar do pogajanj ni prišlo. OF ni sprejela gibanja narodne enotnosti v koalicijo.

Vodstvo krščanskosocialnega gibanja okrog leta 1930. Z leve proti desni: spredaj Leonard Kemperle, dr. Engelbert Besednjak, dr. Jože Biležnik, Virgil Šček in Anton Vuk; zadaj dr. Teofil Simčič, dr. Anton Kacin, dr. Janko Kralj, dr. Simonitti, dr. Vladimir Glasar, inž. Josip Rustija in prof. Rado Bednarik. Fotografija je iz knjige "Virgil Šček" avtorjev Marka Tavčarja in Albina Kjudra, založba Ognjišče, 2000.

Verjetno tudi zato, ker sta Besednjak in Bitežnik dala razumeti najvišjim politikom v Beogradu, da bi stopili v narodno fronto kot skupina z lastno preteklostjo in z lastno miselnostjo.

V takih razmerah se je Primorska sredina pod nemško vojaško okupacijo začela razhajati. Posamezniki so se bolj očitno nagibali na eno ali drugo stran. Nekateri sredinci, večinoma liberalci, so se opredelili za OF, nekatere so nacisti aretirali in jih odpeljali v koncentracijska taborišča, nekateri pa so se približali četniškemu gibanju. Vendar v nobenem primeru ne moremo trditi, da Sredina ni več delovala. Dejavno je bilo zlasti njeno vodstvo v Gorici, kar je razvidno tudi iz okrožnice, ki so jo izdali enkrat v januarju 1944. Aktivnost sredincev je bila v letu 1944 usmerjena predvsem v sodelovanje z angleško obveščevalno službo in v prizadevanja za politično in jezikovno enakopravnost z Italijani v primorskih mestih. Sredina se je odločno zavzemala, da Trst in Gorica pripadata Sloveniji in Jugoslaviji. Da bi dokazali narodno pripadnost teh dveh mest, ki sta imeli povsem italijanski videz, so se trudili, da bi mesti dobili tudi navzven slovenski značaj. Zato so pod nemško okupacijo delovali na kulturnem in šolskem področju, na kar je, za mesto Gorica, "s stisnjenimi zobmi" pristala tudi OF.

V Trstu je sredincem pomagal v boju za jezikovne pravice Slovencev dr. Golias, uslužbenec sodišča, ki je posredoval pri Nemcih, v Gorici pa sta pomagala grof Pace in župan Tonkli. Na šolskem področju je samostojno deloval dr. Jazbec. Pomagala sta mu Karel Živic, študent prava v Trstu, in duhovnik Jožef Gregor. V Trstu in Gorici je dr. Ernest Jazbec prirjal z učitelji sestanke in tečaje. Veliko je hodil po deželi in ustanavljal šole. Lastnoročno je odstranjeval table z italijanskimi napismi in postavljaj slovenske ter poskrbel, da so v Marijinem domu v Rojanu prirejali razne igre. Za slovensko šolstvo in kulturo v Trstu se je zavzemal tudi Miro Engelman.

Za uveljavljanje slovenščine po primorskih mestih so se trudili tudi predstavniki protikomunističnega bloka. Kolikšne so zasluge Ščekovih privrženecv, še ni povsem raziskano.

Sodelovanje z angleško obveščevalno službo je bilo za tiste narodnoobrambne delavce, ki so si prizadevali za čimprejšnji propad nacizma in se niso zavzemali za revolucionarni prevrat, samoumevno, saj so Angleži veljali za naše zaveznike. Z ustanavljanjem tržaške postojanke Vauhnik-Aničeve mreže obveščevalne organizacije v Trstu, ki jo je vodil Jože Golovec, so VOS-ova poročila povezovala dr. Ernesta Jazbeca... Delovanje obveščevalne službe se je močno razširilo aprila 1944. V Trst je bil v pomoč poslan iz Ljubljane tudi Milovan Zelen, doma iz Senožeč, ki je pripadal skupini "nacionalistov". Sestajal se je z znanimi narodnoobrambnimi delavci: dr. Slavikom, Lovrečičem, Tončičem in dr. Jazbecem. Po radiooddajniku je vzdrževal zvezo z Angleži v Bariju. Obveščevalna ekipa s sodelavci je zbirala podatke pri Nemcih, Italijanih, domobrancih in partizanih ter spremljala radijske oddaje v nemščini, italijanščini, francoščini in angleščini.

Priprave na konec vojne

V pričakovanju konca vojne je vodilna stranka v OF hitela pripravljati pogoje za uresničevanje svojih načrtov in

Dr. Ernest Jazbec iz Svetega z družino, fotografiran pred Jazbečevo hišo, zdaj s hišno št. 29. V prvi vrsti z leve na desno: Katarina, Ivana (mama), Vincent (oče) in Ivana. V drugi vrsti z leve na desno: Ernest, Vincenc in Leopold.

prevzem oblasti. V tem zakulisnem dogajnju je vredno omeniti poskuse odstranitve vplivnih voditeljev z likvidacijo ali z diskreditacijo, poskus sporazuma z nemškim okupatorjem in zveze z italijanskimi levičarji.

"Varnostniki" so imeli v načrtu likvidacijo "katoliške desnice in protioefovsko usmerjenih in delujočih politikov" že leta 1942, navaja Zavadlal (182). Veliko nezaupanje je vladalo do vseh predvojnih narodnih delavcev. Nekdanji partizan mi je pripovedoval svoje osebno doživetje. Že septembra 1943 je dobil od svojega komandanta ukaz, naj si izbere dva fanta in gre v domačo vas ter pripelje na "komando mesta" vaščana, ki se je komaj vrnil iz italijanske konfinacije. Partizan se je zgrozil in se uprl, češ, da takih narodnjakov vendar ne bomo lovili, saj je antifašist, ki je veliko pretrpel zaradi svojega narodnoobrambnega delovanja. Komandant mu je vzel puško, k sreči le do prve hajke. Ogrožen goreč narodnjak se je s svojim "baulom" (iz šibja pletenim kovčkom) vrnil v kraje konfinacije, češ, da se bo tam že kako preživel z delom pri kmetih. Vsi pa niso imeli take sreče, kot ta somišljenik in sodelavec avberskega župnika Virgila Ščeka. Nekateri so za vedno izginili z nalepko narodnega izdajaleca ali z opravičilom, da gre za osebno sovraštvo.

Spomladi 1944 so se pripravljali atentati tudi na nekatere voditelje Sredine. "VOS za mesto Gorica je dobila spomladi 1944 nalogo od Pokrajinskega VOS-a za likvidacijo katoliškega plavogardistično usmerjenega politika in organizatorja Kraševca dr. Ernesta Jazbeca, vendar varnostniki kljub ponovnim poskusom z atentatom niso uspeli".

Kakor je razvidno iz dokumentov, je bil namesto dr. Jazbeca, ki se ni pripeljal z vlakom, kjer so ga čakali trije VOS-ovci, likvidiran študent medicine Josip Schiff iz Vrtojbe, ker se je izdal, da ve, da čakajo na Jazbeca. Schiff se je pred tem komaj vrnil iz italijanskega zapora, kjer je dve leti preživel s Stankom Vukom in z nekaterimi drugimi obtoženci drugega tržaškega procesa. Dr. Jazbec je likvidaciji, ki je bila načrtovana 9. maja 1944, ušel. Prav tako še nekajkrat pozneje.

Julija 1944 so pripadniki partizanske obveščevalne službe izvedli atentat na inženirja Rustjo in ga ranili..

V atentatu v Gorici je bil leta 1944 smrtno zadet pravnik Jože Kogej, pripadnik Ščekove skupine in član Narodnega

sveta. Nedokazano je, kot je izjavil Mitja Bitežnik, ali ga je ubil strel iz udbovske puške ali iz puške italijanskih fašis-tičnih skrajnežev Decima mas.

Trije neznanci so v stanovanju Via Roseti v Trstu ustrelili Stanka Vuka, njegovo ženo Danico in slučajnega obiskovalca dr. Draga Zajca. Kdo so bili storilci, je še danes uganka. Okoliščin uboja ni nikdar nihče razvozal. Partizanska stran je uboj pripisovala nasprotnikom OF, da bi tako odstranili vplivnega politika, ki se je odpravljal v partizane. Nasprotniki komunizma pa so uboj pripisovali partizanom oziroma VOS-u, da bi se ne uresničevali načrti Sredine, zmanjšati vpliv KP v partizanih. Povsem nelogično pa je povezovanje likvidacije Stanka Vuka z dr. Jazbecem, kot so to nakazovali nekateri voditelji OF.

Nemška obveščevalna služba je v septembru in oktobru 1944 v Trstu odkrila obveščevalno mrežo. Aretiranih je bilo več sodelavcev in znancev obveščevalnega omrežja. V začetku oktobra 1944 so Nemci odpeljali v zapor tudi Milovana Zelena in dr. Ernesta Jazbeca. Ernest je bil odpeljan v nemško taborišče Ebensee.

Nepojasnjena je smrt Milovana Zelena, brata legendarnega vojaškega voditelja TIGR-a Danila Zelena. Po nekaterih pričevanjih naj bi tragično končal v tržaški Rižarni. V zapiskih CK KPS in Udbe pa je nekajkrat navedeno, da so ga likvidirali pripadniki VOS-a.

Dogodki so se hitro odvijali in razmere zaostrovale. Voditelj gibanja Besednjak je iz Beograda 31. decembra 1944 sporočil Virgilu Ščeku odločitev, naj gibanje Narodna enotnost odločno podpre narodnoosvobodilno gibanje, ker politika Sredine ni več mogoča. Odločitev je izhajala iz grenkega spoznanja, da divjâ bratomorna vojna in da ni nobenega upanja na združitev narodnih sil, ampak sta možni le dve alternativni: v gozd k partizanom ali k domobrancem z Nemci. Razmere pa niso bile tako enostavne, kot je ocenjeval Besednjak iz že "osvobojenega" Beograda. Nadaljnjo pot so usmerjali stari kažipot...

Duhovščina si prizadeva za priključitev Primorske k Jugoslavji

Konec vojne... Navdušenje naroda je bilo veliko. "Ako bi ne zasenčeval tega narodnega pokreta za njim skriti komunizem, bi bil človek res vesel", je zapisal Alojz Novak, takrat kanonik v Gorici. Ob koncu vojne so se vsi sredinci izrekli za priključitev Primorske k Jugoslaviji. K taki Jugoslaviji, kakršna je nastala leta 1945. Šček se je odločno izrekel za OF in dosegel, da se je primorska duhovščina zavzela za priključitev celotne Primorske k federativni Jugoslaviji, torej k državi s komunistično ureditvijo. Duhovniki so svojo zahtevo izrazili leta 1946 v dveh spomenicah z okrog 200 podpisov in prepričanju, da se bo režim spremenil, državne meje pa bodo ostale. Ti dve spomenici, Ščekovo politično in publicistično prizadevanje in sodelovanje kanonika Novaka ter drugih goriških cerkvenih dostojanstvenikov v razmejitvenih komisijah, so zadnja narodnoobrambna dela Primorske sredine, h kateri je pripadala večina primorske duhovščine.

Za pogajalsko mizo v Parizu ni prišel nihče izmed slovenskih sredincev, medtem, ko se je zastopnik hrvaške Istre

v gibanju Narodne enotnosti Božo Milanovič v Parizu na pogajanjih potegoval za hrvaške meje. Tako tudi prizadevanje slovenskih primorskih duhovnikov ni bilo povsem uspešno.

Besednjak in Bitežnik, ki sta bila še vedno v Beogradu v stikih z najvišjimi nosilci revolucionarne oblasti, sta doživljala razočaranje. Njuna pripravljenost, sodelovati pri pogajanjih za zapadno mejo, je bila zavrnjena, čeprav je nova oblast poznala njuno protifašistično in narodnoobrambno delo in njun ugled pri zapadnih zaveznikih.

Slovenci smo izgubili narodnostno mešani mesti Trst in Gorico in del čistega narodnega ozemlja. "Prevelik pogršek bi bil pripustiti, da se Slovani preveč utrde na Jadranu. Kaj naj bi se počelo s slovanskim blokom od Vladivostoka do Reke s komunistično ureditvijo in Stalinovo nadvlado", je bilo mnenje zapadnih zaveznikov.

Primorske Slovence je ločila meja najprej s STO - Svobodnim tržaškim ozemljem, nato z Italijo. Številni narodnjaki, energični bojevniki proti narodnemu izumrtju, so prestopili jugoslovansko mejo in živeli v državi, proti kateri so se ves čas borili. Nekateri so odšli po morju daleč v tujino. Na obeh straneh meje se je med Slovenci dokončno izvedla politična diferenciacija. Udejanilo se je Kidričevo povelje: "Osnovno merilo za iskreno predanost OF je odnos posameznih pripadnikov ali simpatizerjev OF do Kompartije". Voditelji OF niso več priznavali gibanju Narodna enotnost položaja Sredine. Tudi sredinci so postali "bela garda", "narodni izdajalci". Tako so se znašli v isti skupini kot fašisti in njihovi pomagači in bili so deležni enake usode: zaslišanja, ugrabitve, zapori in tudi tihe zahrbtnje likvidacije.

Dr. Ernest Jazbec se je vračal iz nemškega koncentracijskega taborišča. Po pripovedovanju brata Bernarda je iz Slovenije najavil domov svoj prihod. Nekateri so trdili, da so ga videli v Gorici, a domov ni nikdar prišel. Inženirja Josipa Rustjo, ki je imel na Travniku v Gorici semenarno, so "naši" maja 1945 aretirali in odpeljali v Ljubljano. Februarja 1946 je bil obsojen na tri leta zapore s prisilnim delom, a je bil na osnovi številnih prošenj izpuščen, med tem časom pa so njegovo ženo odpeljali na psihiatrično zdravljenje. Mira Engelmana, sina znanih učiteljev iz Ciril-Methodove šole v Trstu Mire in

Avberski župnik Virgil Šček (tretji z leve v prvi vrsti) s sestro Bredo (četrti z leve na desno v prvi vrsti) z avberskimi pevci.

Tomajski župnik Albin Kjuder,
član vrhovnega sveta
Tajne krščanskosocialne organizacije

Kmetijski strokovnjak iz Gorice
inž. Josip Rustja

Anton Požar, kaplan v Koprivi,
velik domoljub in pobudnik za obnovev
Zbora svečenikov sv. Pavla

Vinka Engelman, svaka Branka Vrčona, so leta 1947 v Komnu pristaši varnostne službe ugrabili in odvedli v Ljubljano, odkoder pa je ušel. Nekateri primorski rojaki v emigraciji, ki so se zavzemali za "sredinsko linijo", so bili na Nagodetovem procesu v Ljubljani "zaradi zločinov proti ljudstvu in državi" obsojeni na smrt, kar so jim potem znižali na dolgoletne zaporne kazni (B. Furlan, B. Vrčon). Andreja Uršiča so v Kobaridu ugrabili in je za vedno izginil. Preostali narodnjaki so si pod zavezniško vojaško upravo in pod Italijo na vse načine prizadevali za narodne pravice manjšine: za slovensko šolstvo, za slovenske radijske oddaje, za slovenske časopise, za slovensko upravo, za slovenske kulturne ustanove. Boj za politične pravice so okrepili z ustanovitvijo stranke Slovenske demokratske zveze (SDZ), ki si je prizadevala za uveljavljanje demokracije in narodnih pravic.

Za tiste, ki so ostali tostran meje, v Socialistični republiki Sloveniji, pretežno duhovnike, se je zgodilo, kar je bilo pričakovano. Katoliški Slovenci so v narodni državi "trpeli mučeništvo" za svojo vero. Izjemno tragična so bila zadnja leta Virgilija Ščeka, kraškega duhovnika, čigar življenje je bilo v funkciji obrambe naravnih narodnih pravic: lastne kulture, šole in jezika na vseh področjih družbenega življenja. O njegovem delu in življenju je izšlo nekaj del pri Slovencih onstran meje. Prav je, da bi njihovo vsebino poznali tudi Primorci v svoji državi. Zaradi boja za materno besedo in za narodnostne pravice je bil pod fašizmom preganjan, postavljen pod policijsko nadzorstvo in nazadnje izgnan iz fare. Ker je škofu Santinu očital poitaljančenje koprškega semenišča in se zavzemal za obnovev Zbora svečenikov svetega Pavla, mu je ta prepovedal opravljanje duhovniške službe. Potem, ko se je odločno zavzemal za priključitev celotne Primorske k Jugoslaviji in pisal v Primorski dnevnik, ga je škof Santin postavil v laični stan. Zaradi odklonilnega odnosa do partijskega ateizma in kritike likvidacij in stalinističnega nasilja pa so mu nove oblasti grozile s smrtjo. Njegov konec življenja je, prav tako kakor nekaterih drugih narodnjakov, vreden sočustvovanja, pomilovanja in obsojanja.

Sklep

Gibanje narodna enotnost, ki so ga sestavljale skupine krščanskih socialistov, primorske duhovščine in liberalcev, kaže primer združevanja različnih idejnih tokov v enotno in skupno delovanje glede narodnih zadev. Bila je edina skupina na slovenskem narodnostnem ozemlju, ki je do konca vojne vztrajala na sredinski poziciji.

Posebej je treba poudariti, da so izmed vseh struj in frakcij na slovenskem prostoru le sredinci, torej tudi primorski duhovniki, postavili narodnost nad ideologijo in politiko. Pred začetkom organiziranega oboroženega odpora so se zavzemali za narodnoobrambno delovanje vseh slovenskih struj in strank v enotnem gibanju. Ko jim to ni uspelo, so sprejeli program OF, toda bili so proti nadvladi komunistov. Obsojali so ožino kranjskega klerikalizma, vsakršno sodelovanje z okupatorjem in sramotno taktiziranje z njim. Niso sprejeli ideje o internacionalizmu in sodelovanju v boju za osamosvojitve s pripadniki naroda, ki je primorske Slovence zatiral in jih obsodil na narodni umor. Niso imeli zaupanja in vere v italijanskega proletarca, zato so nasprotovali skupnemu nastopu v političnih in vojaških operacijah. Bili so proti nasilju, likvidacijam, krivicam in vsej nasilni revolucionarni praksi. Nasprotovali so nepotrebnim žrtvam, brezupnemu uporju mnogo močnejši vojaški sili in postavljanju skoraj golorokih fantov pred cevi sovražnikovih pušk. Obsojali in preprečevali so bratomorstvo. Spremljali so okoliščine, se prilagajali razmeram, delali po lastni zdravi pameti ter pomagali in sodelovali, da bi preprečili še hujše zlo. Krščanski socialisti v vodstvu z duhovščino niso branili buržoazije; branili so svoj narod in nikoli niso delali proti ljudstvu, temveč so ga ščitili in z njim trpeli. Primorska duhovščina je ostala s svojim ljudstvom, ki se je večinsko vključilo v narodnoosvobodilno gibanje.

Ščekovci so z razvojem narodnoosvobodilnega gibanja navezovali stike z OF. Vzdrževali so stike tudi z ljubljanskimi politikami. Obe ti strani v slovenski državljanski vojni sta jih negativno vrednotili, hkrati pa so se oboji z njimi pogajali

z namenom, da bi jih pridobili in oslabil. Ščekovci so vztrajali politično neopredeljeni v Sredini za ceno popolne osamljenosti. V tesnobnem občutku so živeli zlasti laični izobraženci. To je bila politika sporazuma med sprtimi Slovenci, ki jim je omogočila avtonomno delovanje. "Zaradi jasne demokratične in nacionalne usmeritve se je Primorska sredina končno znašla sama proti vsem - proti italijanskemu fašizmu zaradi slovenskega iredentizma, proti vatikanski politiki zaradi njenega odnosa do manjšine in popuščanju politiki fašizma, po začetku vojne proti vrhu slovenskega političnega katolicizma v Ljubljani zaradi nepristajanja na kolaboracijo, proti OF zaradi antikomunizma. Politični razvoj jo je spremenil v nemočno opazovalko usodne delitve naroda. Da do te delitve na Primorskem ni prišlo, je bila v veliki meri pravzaprav zasluga Primorske sredine." Dejstvo je, da Primorska sredina ni prešla v kolaboracijo in protirevolucijo in ni sodelovala v skrajnih političnih grupacijah, a so jo slovenski komunisti kljub temu po vojni obravnavali kot izdajalsko.

Ta stran primorske zgodovine je malo poznana. Veliko je še v teh zapletenih razmerjih nerazvozanega. Poznati ta delček primorske zgodovine je treba tudi zaradi rehabilitacije tistih poštenih primorskih domoljubov, ki so se na škodo lastnega življenjskega udobja borili za narodove pravice, trpeli po ječah in nazadnje dočakali preganjanje od lastnega naroda, čeprav so bili odločno proti vsakršnemu sodelovanju z okupatorjem. Priznati moramo, da je Sredina zadrževala izbruh državljanske vojne na Primorskem s tem, da je preprečila krepitve protirevolucionarnega tabora.

Iz Ščekovega socialnega in političnega nauka se naučimo marsikaj za današnji čas. Šček se je oddaljil od klerikalizma cerkvenih ideologov, bil pa je tudi nasprotnik komunističnih ideologov, ki so istovetili komunizem in narodnost, češ, kdor je proti komunizmu, je narodni izdajalec. Tudi narodno suverenost je Šček zagovarjal izredno sodobno. Zavzemal se je za sožitje narodov, ki jim je določeno živeti skupaj ali v sosedstvu. Vendar, če miroljubna koeksistenca in komunikacija nista mogoči, ima narodna manjšina pravico do "obrambnega nacionalizma". Narodna zavest in domoljubje morata postati narodna vrednota.

Živimo v neodvisni državi Sloveniji. Spremenila se je politika. Več desetletij po končani vojni so se udejanili cilji gibanja narodne enotnosti: živeti v demokratično urejeni lastni državi, v povezanosti z drugimi evropskimi narodi. Ni se pa še uresničil njihov ideal: združiti vse politične sile za narodno dobro in postaviti narodne interese nad strankarske ter razvijati domoljubje kot pogoj za narodni obstoj.

* Glej tudi sestavka o organizaciji TIGR v reviji Kras:

Cencič, Mira, 1996: Just Godnič - narodni junak brez odlikovanja, Kras, št. 16, str. 30-33

**Cencič, Mira, 1998: TIGR v Tomaju, Kras, št. 26, str. 30-35.

Viri

- Tavčar, Marko; Pelikan, Egon; Troha, Nevenka; 1997: Korespondenca Virgila Ščeka 1918-1947, Egon Pelikan, Virgil Šček in Primorska sredina v letih 1918-1945, Ljubljana
2. AS 1931, OMS, 159, Primorski sredinci, Poročilo Bravničar Dane, januarja 1944
3. AS 1931, RSNZ - SRS, OMS, Izpovedal Slavko Zovič na zaslišanju udbe
4. AS 1931, OMS, Delo bivših meščanskih strank na Primorskem (1941 - 1945), str. 61 - 73
5. Jevnikar Ivo: Vosovec Štefan o tigrovcih in padalcih, Mladika, 2005, 1 - 2, 3 - 4, 5 - 6
6. AS 1931, RSR, OMS, 502 - 1/42 - 44, Zapisnik zasliševanja ujetnika, ki je pripadal četnikom
7. Enciklopedija SLO, 2, 126 - 127, Četniški odredi
8. Narodni svet Slovencev in Hrvatov v Juljski krajini, Enciklopedija Slovenije 7, str. 318 - 319
9. Slovenski narodni varstveni zbor - Primorski domobranci, Enciklopedija Slovenije 12, str. 48
10. Štiligaj Avgust: Boj Slovencev pod fašizmom za narodne pravice, pričevanja, Gorica 1984
11. Primorski slovenski biografski leksikon, Goriška Mohorjeva družba 1974 - 1994
12. Pelikan Egon, Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom, Ljubljana, Nova revija, 2002
13. Simčič Tomaž: Andrej Gosar, krščanstvo in socialno gibanje, Ljubljana, Slovenec 1992
14. Juvančič Ivo: Primorski Narodni svet - Goriška sredina in OF - NOB, Primorski dnevnik, več člankov, od 5. - 27. avgusta 1970
15. AVLA IV, Založništvo tržaškega tiska 1970
16. Po sledih tragične usode Jožefa Schiffa, mapa dokumentov, pri Janku Žigonu, Vrtojba
17. Zavaddal Zdenko: Partizani, obveščevalci, jelniki, založba Horvat, Ljubljana 1996
18. Maganja Nadja, Trieste 1945 - 1949: Nascita del movimento politico autonomo sloveno, Trieste, 1994
19. Bandelj Boris: Katoliška socialno politična misel Virgila Ščeka, Trst, 1997
20. Novak Alojzij, Črniška kronika, GMD, Gorica 1992
21. Mlakar Boris, Goriška sredina, v: Prispevki za novejšo zgodovino, Ferenčev zbornik, Ljubljana 1997, št. 2
22. Pelican Egon, Josip Agneletto in njegov čas. Primorski krščanski socialci v Juljski krajini med obema vojnama, v: Josip Agneletto slovenski kulturnik in politik v Istri in Trstu, Knjižnica Annales 19, Koper, 1999
23. Godeša Bojan, Primorska sredina in predvojni primorski antifašizem v očeh slovenskih komunistov med drugo svetovno vojno, v: Življenje in delo primorskega krščanskega socialca Virgila Ščeka, Knjižnica Annales 24, Koper 2001
24. Pelikan Egon, Josip Agneletto in njegov čas. Primorski krščanski socialci v Juljski krajini med obema vojnama, v: Josip Agneletto slovenski kulturnik in politik v Istri in Trstu, Knjižnica Annales 19, Koper, 1999
25. Besednjak Engelbert, pismo Virgilu Ščeku leta 1946 (brez datuma), v: Viri, Ljubljana 1997, Korespondenca Virgila Ščeka 1918 - 1947
26. Besednjak Engelbert, pismo Virgilu Ščeku leta 1946 (brez datuma), v: Viri, Ljubljana 1997, Korespondenca Virgila Ščeka 1918 - 1947, str. 98-102
27. Cencič Mira, Jurij Rossa, Ivan Rudolf narodni buditelj, Majstrov borec, tigrovec, organizator prekomorcev v Afriki, 1998
28. Klinec Rudolf, Primorska duhovščina pod fašizmom, Gorica 1979, str. 135
29. Cencič Mira, TIGR, Ljubljana MK 1997
30. Kralj Franc, Narodnoosvobodilni boj v dnevniku Rudolfa Klineca (1943-1945), v: Novi Glas, Gorica, januar 2006
31. Slovensko-italijanski odnosi, 1880-1956, poročilo slovensko-italijanske zgodovinske-kulturne komisije, Koper, 2000

Janezinova hišna kronika

ZEMLE JE BLA SVIETA" - ZEMLJA JE BILA SVETA - II. del

Nada Trebec

"Za bralce revije Kras sem pripravila nekoliko daljši prispevek, v katerem predstavljam vsebino zvezka, v katerega je pred kakšnimi sto leti pisal moj stari oče Franc Kребelj z Ostrožnega Brda. Nekatere strani iz zvezka sem tudi preslikala in posamezne dele zapisov prepisala na hrbtno stran kopije - mislim pa, da "prevod" kljub težjemu branju ni potreben. Prilagam tudi nekaj fotografij tega zvezka. Uredništvu prepuščam, kako bo gradivo uporabilo"... Tako je avtorica tega prispevka napisala v svojem pismu uredništvu.

Ta uvod ste lahko prebrali že v predzadnji, 77. številki Krasa na 44. strani in v nadaljevanju spoznali, kdo je bil avtoričin stari oče Franc Kребelj-Janezinov (1859-1918), katerega hišno kroniko predstavlja bralcem revije Kras. Prebrali ste lahko, kakšno besed-

je in kakšen način zapisovanja je uporabljal njen stari oče, ki ni hodil v nobeno šolo, preprosto pisati pa se je naučil od svojega očeta, avtoričinega deda Antona Kребelja (1839-1925). In tudi, kako je od leta 1890 zapisoval vse pomembne dogodke in opravila ter denarne izdatke in prejemke ter še marsikaj drugega pri Janezinovih na Ostrožnem Brdu... V drugem delu avtoričinega prispevka pa lahko berete o rabuti ali delu, ki so ga vaščani brezplačno opravili za potrebe vse vasi na Ostrožnem Brdu, o poslih - dninarjih na domačiji, o obrtnikih, ki so prihajali delat k Janezinovim, o njihovem trgovanju z okoličani in ljudmi od drugod, nasploh o delu na kmetiji in o tem, kako se je Franc Kребelj vključeval v življenje vasi pred sto leti...

Uredništvo

Potem, ko je Franc Kребelj-Janezinov opisal, kako je sprejemal na delo pastirje in drugo služinčad, ki so po takratnih veljavnih pravilih smeli menjavati službo le enkrat v letu in sicer na sv. Jurija v aprilu, kako in koliko jim je splačeval v denarju in v blagu, nadaljuje:

**"... pet dni po dva rabutnika...
en dan z vizam rabuta..."**

"Rabuta" je bilo udarniško delo, ki so ga morali opravljati vaščani za potrebe vse vasi, za sosesko. Največkrat je šlo za popravilo poljskih poti (običajno spomladi), pozimi so čistili poti zaradi zapadlega snega ali pa so opravljali druga težka fizična dela, pri katerih je moralo sodelovati veliko ljudi. "Rabuto" so v glavnem opravljali moški, običajno z ročnim orodjem ali pa z vozilom in vprego. Veljalo je, da se mora "rabute" udeležiti vsaj en član družine, oziroma po en delavec iz vsake hiše.

Prvi zapis o "rabutah" se nanaša na leto 1902. Stran v zvezku je s črto razdelil na dva dela: na levem delu je napisal "soseske poti rabuta", v nadaljevanju pa, koliko dni in koliko "rabutnikov" je delalo za njihovo hišo: "pet dni po dva rabutnika, dva dni po dva dejlavca, en dan vozil". Tu je prvič uporabil besedo "dejlavc" in vedno jo uporablja v pomenu "rabutnik". Na desnem delu pa je zapis "Most rabuta" in prav tako navaja število dni dela in delavcev. Obe "rabuti" so opravljali

z vozom. Glede na to, da omenja most, domnevam, da gre za most pri Ambrožiču čez Reko, ki so ga gradili prav v tistem času.

Zapisi o "rabutah" se nadaljujejo tudi naslednja leta; zelo veliko "rabut" so opravili leta 1913 v aprilu in maju; delali so skoraj vsak dan z več delavci in vozmi. Na koncu je zagotovo s ponosom zapisal: "tri rabute sem naredil več dejlali smo 18 dni vot nas ni noben dan faliv".

**"...ponvi rep per flikal...vokoval en jarem
ses šplangami..."**

Poleg dninarjev in dninaric se pogosto omenjeni tudi obrtniki, ki so na kmetiji opravljali različna obrtna dela; izdelovali so nova in popravljali stara orodja. Navedeni so posamezni obrtniki, kaj so naredili za hišo, koliko so zaslužili in na kakšen način jim je delo plačeval.

V vasi so živeli trije bratje kovači: Johan ali Janez, Franc in Jože Štrajhar. V zvezi z njihovim delom je vsaj 18 dolgih zapisov. Običajno se začnejo z naslovom "Johan Štrajhar zamerk kovanje", sledi dolgo naštevanje del, ki jih je opravil in na koncu poračun. Opravljena dela mu je plačeval z denarjem, z moko: "jest dal braške polonik 7", z ogljem: "žakl 30 kil" ali pa "enajst polonikov vogelja". Seznamei opravljenih del so dolgi in opravila za naš čas nenavadna: "zvaril je rinke in krampe, roč od kalavnika in šino za voz, popeček, žlico in

ključ, držalo pri šterni, čertalo, špičil je motiko, en cvek vošpičil, lemeš peršpičil, sekero špičil, popeček špičil". Kovač Johan je znal izdelati in popraviti: "šravfe, podkve za vole in cveke, jeglico, kel ča venco, senene vile za Toneta, govedje ketne, tečaje h svinskem vratam, drat vot mašine pr kluki, kobilico pri šagani, dleto za kamen seč, tri cvinge h vognišči, kleške za vogen" (klešče za ogenj), ključ od stare hiše". Poleg teh del je znal kovati "jarem in šino, Sivcu je pribil stare podkve, rifal je Šimelna, vinti je dal eno držalo to zadne, skoval je štos in šogan, potegnil drat vot mašine, pri čveteri eno rinko naredil" ali pa "vokoval čveter, kolo prepilil, en jarem ses šplangami, eno staro šino zvaril" in "ponvi rep per flikal".

Blaž Poljan je bil čevljar. Prvič je navedeno njegovo ime v zvezi s tem, da je naredil osem žernat in več dni šival. Naslednjič ga omenja, da je naredil "gete", izdelal je "čevle", "čizme" za Johano in Frano, očetu je "poton p lev čevle", napravil je "čizme" tudi ženi, "naredil 5 paro obuče". Besedo "čevli" je uporabljaj za moško obutev, "čizmi" pa je uporabljaj vedno za žensko obutev. Čevljarju je pomagala tudi žena Lena, ki je grabila, plela in "revala lan". Mož je kopal, kosil, mlatil, delal poti, vmes pa tudi šival: "kosil dva dni en poldan šival".

O delu na kmetiji je pisal prav malo. Našla sem le tri zapise, v katerih je izrecno navedel, kaj je on sam napravil oziroma izdelal: "uštali štekidur Narjen leta 1908 Štraje narjene leta 1908 delal Franc Krebel".

Zanimiv je napis z naslovom "Zamerk koles in prem", v katerem opisuje, kako je vzdrževal kolesa in preme v obdobju od leta 1888 do leta 1902. Navedel je, da je barval kolesa s petrolejem in z lanenim oljem: "šteri perva kolesa sem farbel is patriolem in sla nenimo voljem" in s črno novo smrdljivo barvo "sem eno pervo kalu farbal ses tano vo farbo černo smerdljivo". Sam je prvo premo tudi naredil, jo okoval in napisal, da imajo kolesa jablanova platišča: "platiščeta jablanova".

"...dal sodček žganja...zglihal zasenu po 3 krone"

Trgovanju je v zvezku namenjeno veliko prostora. Največkrat je omenjen "Šuštar male pristave". Ni bil čevljar, kot bi sklepali po imenu, ampak je bil trgovec. Kupoval je seno, krompir, jabolka, včasih tudi vino "fruškovec". V vas je prihajal z velikim vozom in nakupljeno blago odpeljal v Trst. Pisec je navedel, da sta se "zglihala" za prodajo sena po določeni ceni in v 14 dneh naj bi blago odpeljal. Kupec mu je dal "kaparo", v drugem primeru pa mu je dal na račun "žakel moke". Ob "Šuštarju male pristave" so navedeni tudi drugi trgovci in blago, ki so ga kupovali in prodajali: les, meso, teleta, krave, prašiči, češnje, slive, koruza, moka, mleko, slama, "vogelje".

Cvetela je tudi vaška trgovina z žganjem in vinom. Že na prvi strani zvezka je zapis za leto 1888 z naslovom "Zamerk

za žganje". Pod naslovom je navedel posameznike, ki so pri njem kupili žganje, koliko litrov (4, 6, 7, 12, 20, 28 litrov itn.) in koliko so mu plačali.

V zvezi s trgovino sta ostala zanimiva, vendar nerazložljiva dva teksta z naslovom "OKS 5/8 L 97" in "OKS leta 1899". Skleпам, da je šlo za prodajo in nakupe, ki so jih opravljali v več trgovinah. Mogoče so bile trgovine povezane v širšo organizacijo ali zadruго s kratico OKS. Menjava je potekala v Postojni, na Suhorju in na Premu. Prodal je dva vola: "Jelen in Plavec", dobil denar za seno: "vot sena" ali "vot sina", za prašiča: "za prese", za češnje: "uzel za češnje", za slive: "začešpe". V nadaljevanju je napisal, kaj je kupil: "kupe, vusne, male riči, pante, fovč, britve, plug" in koliko je plačal za "mojšker" in "žnidarji dali za mihotav gvant, mihave hlače, toneti gvant, za fermentin, zasekero, zarajš, popsevke, vogelje, zasu, tišlerji dali vot skedne".

"...šteri koreti narjeni Franz Anton Miha Ate... cuker kuplen..."

V zvezku je največ zapisov o delu na kmetiji, manjšo pozornost pa je namenjal družini in posameznim družinskim članom.

Na 13. strani je zapis: "Buje Kaluževac jemen dolžen dote še 200 gol še 100 gol"... Leta 1894 se je poročil (tega dogodka sicer v zvezku nikjer ne omenja). Ženin oče Kaluževac iz bližnje vasi Buje mu je izplačal doto še v naslednjih letih.

Izplačevanje dote omenja še na več mestih. Ko se je poročila njegova sestra Mica, je zapisal: "Mica Voženila leta 1903 dano za vohcet dal gol 200 za sveti luka gol 100 tuje use enmu lejtj" in za naslednja leta je zapisoval, kdaj in kakšne vsote je izplačal. Sestri oziroma njenemu možu je doto plačeval do leta 1908, po 100 goldinarjev letno, skupaj 800 goldinarjev. Vedno je navedel tudi priče; to so bili sosedje, njegova žena ali oče.

Na dveh zadnjih straneh je zapisal imena in rojstne podatke svojih otrok. Ko je ena izmed hčera umrla, je njene rojstne podatke prečrtal. Na posebno vidno mesto in z velikimi črkami je zapisal: "Franc Poter jen dne 28/5 leta 1915". Šlo je za potrditev na naboru; sin se je moral udeležiti vojskovanja v prvi svetovni vojni na vzhodni fronti, od koder pa se ni vrnil.

Na gospodinjstvo se nanaša le nekaj zapisov: kako je kupil "10 škatel žepenic", "cuker", "en žakel moke" in "50 kil soli", "žakel posevka". Antonija se spominja, da so kupovali po 50 ali 100 kilogramov soli in sladkorja in oče naj bi govoril, "de bo uzel več ukep, de ne bo kipavala u žoukih". Zapisal je tudi, da je dal "vočeti" deset goldinarjev, materi pa dvanajst goldinarjev za moko.

"...gospodi dal za mihorske bukve 2 k...vardjan tri litre vine in peršuta en taler..."

Zapisi o tem, kako se je vključeval v življenje vasi, so pogosti. Imel je stike s predstavniki posvetne in cerkvene

oblasti, to je z učiteljem, duhovnikom, župnikom in vardjanom. Tudi tu je v ospredju denar - goldinarji, krone in vinarji - pa tudi dajatve v naravi.

Več zapisov se nanaša na odnose z vardjanom. Vardjan in njegovo delo omenja v zapisu 8. junija 1894: takrat je vardjan našel sosedovega pastirja, ko je pasel govedo na njihovi parceli. Podobnih zapisov o tujih kravah in ovcah na njihovih parcelah je kar nekaj. To je bila ena izmed glavnih nalog vardjana, ki je poleg tega skrbel za javni red in mir, preganjal nepridiprave itn. V treh zapisih omenja denarne posle z vardjanom: za leto 1901: "likof vardjan Katnik tri litre vina in peršuta en taler" leta 1912 je plačal "vardjanski lon". To plačilo oziroma darilo je nekaj podobnega kot plačilo duhovniku; vsaka hiša ga je morala plačevati vsako leto. Zadnji zapis pa govori o poračunu z vardjanom za leto 1915: "vardjan ukardan dne 18/4 l 1915 100 gol in 60 gol za eno leto priče janas Nadoh, Franz Krebel št. 14 Jože Kaluže Anton stavajne jakop Kovačič št. 18".

Težko razumljiv je zapis o tem, da je postal predsednik: "ostrožno berdo Predsednik postal 6/2 leta 19010 dnara sem prevzel 129 kron in vi 43 tisti dan dal dve kroni in vinar 7 za mohor ske bukve knižico". Škoda je, da ni napisal predsednik česa je postal. Iz drugih podatkov pa sem lahko razbrala, da je kot predsednik denar dobil in ga delil oziroma razporejal za knjige, učitelja, za pokopališče, za drva (mogoče za učitelja). Običajno je na začetku leta v januarju denar dobil, dopisal, koliko je ostalo od prejšnjega leta in koliko ter komu je denar dal: "šola učeniki dal 27/12 1912 10 kron za ve zajne knih ravno tisti 27/12 l 1912 popotnik 18 k zvonček 10 k 18/12 1912". Mogoče je, da je kupil oziroma učitelju plačal dve vezani knjigi: Popotnik (3) in Zvonček (4).

Poleg denarja, ki ga je dobil kot predsednik, posebej piše, da je dal svoj denar za šolo, za zemljo pri šoli: "šolski vert", dal je "dile" in plačal voznika, ki jih je pripeljal. Te davke imenuje "šolski franki". Glede na ostale zapise domnevam, da so v letih od 1910 do 1912 popravljali šolsko stavbo in urejali okolico šole. Enkrat omenja tudi ime učitelja, ki je takrat poučeval v vasi; to je bil učenik Perc, ki mu je večkrat dal ali posodil denar "za bukve".

V zvezku sta samo dva zapisa, ki omenjata stike z duhovnikom. V zapisu na strani 45 piše: "gospodi dal za mi hor ske bukve 2 k in 20 vin dne 19/11 leta 1911" (najbrž so to Mohorjeve knjige). V naslednjem zapisu našteva, da je duhovniku iz Suhorja dal "en polonik" ovsu in pšenice, "nežnarju" iz Suhorja eno "vejenco" pšenice, duhovniku iz Britofa pa manjšo količino ovsu in pšenice. Tem dajatvam so nekoč rekli "fraj poubert"; morali pa so jo dajati duhovnikom ob koncu leta, običajno v naravi. Dajatev ohranja spomin na nekdanjo desetino.

Lahko berljiv in razumljiv ja zapis v zvezi z mrliško vežico leta 1915. Gradnjo je vodil župan. Navajam: "župani posodil za mert va šenco 20 gol župani dal jest 3 plohe tišler uzal 1 ploh vela 1 krono v 10 per pelan koš peska pri pelal cumet in 110 kup in 100 col škoreta dal 6 gradic in tri plavnike japna plačen 1/12 L 1915 zamuda in kar sem dal 25 kron tudi vernil 40 kron".

Nekaj zapisov se nanaša na odnose s sosedi zaradi škode, ki jo je delala živina ali pa je bila povzročena na kakšen drug način. Ti zapisi vključujejo opis, kako je bila škoda povzročena, kdo jo je ugotovil, navedene so priče, koliko škode je bilo in tudi, da je naredil tožbo: "vovce ... 22/11 leto 1911 jest voče trinajstega pergnal damu svečana 14 svečana zapodil znašiga daleč preč 15 jeh ni blo 16 svečana oče udobil za priča Miha vatovec vsaki bot tri volce zavolce ... naredil tožbo 28/4 zatri krone škode". Ali pa: "...tone leta 1908 30/10 jepelal čes grajo pod hribam 7/11 sem šov naredit povabilo zaprit na dan 14/11 zvečer 13/11 seje prišel zmenit da zagradi grajo nazaj in dane bo peljel več nikdar šes priče Franc Krebelj Anton Krebelj voče franca Krebelj žena in Anton Trebec hribar".

V zvezku sta dva zapisa v zvezi z dedovanjem, nanašata se na sosede. Za oporoko je uporabil besedo "štament". Navajam dva primera: "janezu vuro in šteri ruhe toneti peldeset gol verbščine in karje tega družiga van more plačet pogrep Luka Krebel do 21". V drugem zapisu najprej navaja, za čigav testament gre, nato dogovor glede dedovanja in zapis končuje z besedami: "...Narjeno poreszumno in pri pameti jebil popolnoma Matije".

Končujem prebiranje več kot sto let starega, s svinčnikom napisanega zvezka. Lahko občudujem zavzetost pri vodenju kmetije in zapisovanju, delavnost, vztrajnost, skromnost in izjemno varčnost. Vse to se je piscu obrestovalo, da je lahko na zadnjih straneh, nekaj let pred svojo smrtjo, zapisal: "Dal ušparkaso pervo dne 14/11 1913 dva tisoč kron drugeč 1175 1915 dvatisoč kron tretji bot 24/12 1915 šteri tisoč kron".

Opombe

- (1) Goldinar ali florint je poznan že iz 15. stoletja. Takrat je bil srebrn goldinar vreden 60 krajcarjev; od leta 1857, ko so v Avstriji uvedli denarno reformo, pa je bil vreden 100 krajcarjev.
- (2) Krone so v Avstriji uvedli leta 1892. Takrat so v obtok prišli zlatniki za 20 in za 10 kron, kovanec za eno krono pa je bil iz srebra. Stotinka vrednosti krone je bil vinar iz bakra. Tiskali so tudi bankovce v različnih vrednostih.
- (3) Popotnik je pedagoška revija, ki je izhajala v letih od 1880 do 1941 in od 1945 do 1949. Ustanovili so jo člani celjskega učiteljskega društva, ki so podpirali nov liberalni šolski zakon iz leta 1869.
- (4) Zvonček (1900-1939) je bil liberalni mladinski časopis. Izdajali so ga učitelji. V časopisu so objavljali učitelji in mladinski pisatelji: Aton Župančič, Vida Jeraj, Srečko Kosovel, Anton Ingolič, Josip Vandot in drugi.

Viri in literatura

Enciklopedija Slovenije, 1992, št. 5, Mladinska knjiga
 Enciklopedija Slovenije, 1995, št. 9, Mladinska knjiga
 Enciklopedija Slovenije, 2001, Mladinska knjiga
 Gestrin - Melik, 1966: Slovenska zgodovina 1792-1918.- DZS, Ljubljana
 Trebec, Antonija: Ustni vir, Ostrožno Brdo

letu 1911
 jebila velika osuše take
 jest neporne tem ni blo
 derje 3 mesce v ot sv
 tega telesa ne prej
 ce le tri mesce
 Plos nal jan
 leta 1912 dne 5/7
 dva poru cu nal
 use kar jera služi
 in tudi derva so u
 računni poro diše
 verk tega jest nem
 4 krone klaredit ženi
 ene čir med dne 4/5 l 1912
 tožba je braktari
 gorna biko haje
 dne 13/6 l 1912 pervo
 bela bino hujš per vic
 dne 23/6 l 1912
 serna pri braktari
 Bik perlore 7/7 l 1912
 serna injunica
 bik haje radniga gosto
 serna radnič janica per
 vic
 štista hujš pri
 braktari Bik
 27/3 l 1913

Mladinske pobude za ohranitev in promocijo kulturne dediščine na Kalu pri Pivki

KAMNOSEŠKA UČNA POT NA KALU

Tanja Avsec

Mladi člani društva Štirna Kal iz Kala pri Pivki so se v jeseni 2004 s projektom »Vzpostavitev kamnoseške učne poti na Kalu« prijavili na razpis evropskega programa Mladina. Na razpisu so uspeli ter za ureditev učne poti pridobili sredstva v znesku 5.000 €. Finančno sta pri njeni ureditvi pomagala tudi Občina Pivka ter

Klub študentov občin Postojna in Pivka. Mladi so s prostovoljnim delom in trudom, ki so ga vložili v to, da lahko sedaj obiščemo kamnoseško učno pot v vasi Kal pri Pivki, lep primer mladinske pobude za predstavitev kulturne dediščine in tristoletne kamnoseške tradicije vasi Kal.

Kamnarji s Kala

Kamnoseki s Kala so zlasti v 19. in 20. stoletju območje Košanske doline, Ilirske Bistrice in Brkinov oskrbovali s kakovostnimi kamnoseškimi izdelki. Znale so številne domačije in hiše, ki se ponašajo z dvoriščnimi portali, vratnimi in okenskimi okvirji, ki so jih sklesali kalski kamnoseki. Njihova dela krasijo cerkve in pokopališča, kapelice in križi iz klesanega kamna pa so nepogrešljiva znamenja v tamkajšnji kulturni in naravni krajini. Na svoja dela so se tu in tam tudi podpisali. Njihova imena največkrat opazimo na nagrobnikih iz prve polovice 20. stoletja.

Razcvet kamnarstva na Kalu je nedvomno spodbudila graditev Južne železnice sredi 19. stoletja. Takrat je na trasi proge mrgolelo tujih zidarjev in kamnosekov, ki so klesali in

vzidavali velike *škvadrance* v viadukte, predore in druge železniške zgradbe. Na odseku skozi Košansko dolino so bili med njimi številni Italijani. Pri teh delih so se zaposlili tudi mnogi domačini, se priučili kamnarskemu delu, potem pa so se posamezniki tudi izmojstrili v njem.

Tako se je v drugi polovici 19. stoletja pojavilo nekaj kamnoseških imen, ki jih še pomnijo najstarejši Kalani: kamnoseki pri *Štancarjevih*, ki so se menda pisali Kapelj; kamnoseški mojster Johan Fidel, po domače Majer; kamnoseki iz rodu *Krnevčevih*, to sta bila brata Miha in Anton Stege; kamnoseška rodbina Avsec, ki so ji do danes sledili štirje rodovi kamnosekov Avsec, pa druga veja kalskih kamnosekov s primkom Smrdel iz rodbine Vrbiševih, v kateri so bili trije bratje in je eden izmed njih tradicijo nadaljeval pri Mavdgarjevih. Poleg naštetih so bili na Kalu še drugi kamnoseki, vendar v tem prispevku ni mogoče vseh niti omeniti.

Krajinski zemljevid območja s Kamnoseško učno potjo na Kalu

Od potoka do štirne

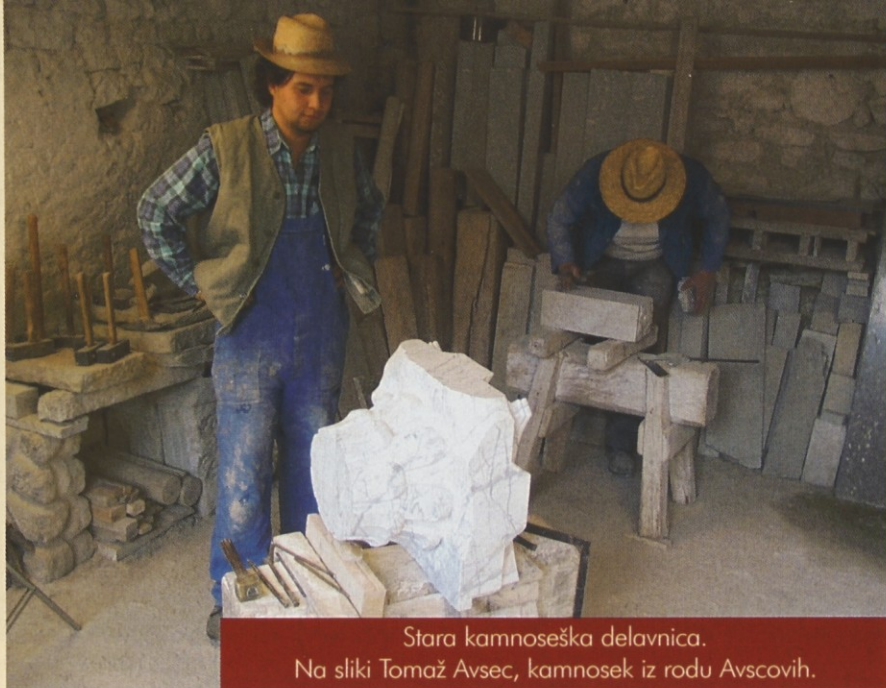
To bi lahko rekli za začetek 19. stoletja, ko je bila sredi vasi Kal urejena štirna, ki je v franciscejskem katastru z leta 1823 označena kot nova gradnja. Voda v tem zbiralniku je takrat postala pomemben vir vode za vso vas. In to je bila do leta 1908, ko je bil zgrajen vodovod. Ta štirna je hkrati objekt velikega arhitekturnega pomena ter dokaz razcveta kamnoseške obrti v vasi, saj gre za edinstven primerek tovrstne ljudske gradnje pri nas. Tudi ideja o ureditvi kamnoseške učne poti je priklila na dan nekega dne, ko so se mladi člani društva Štirna Kal pogovarjali, kako in predvsem kje bi poiskali sredstva za obnovo štirne.

Po poti, ki uči o kamnu

Kamnoseško učno pot smo odprli v maju 2006, v sklopu prireditev ob občinskem prazniku občine Pivka. Kamnoseška učna pot je krožna sprehajalna pot; v povprečju obiskovalec na poti porabi dve uri in pol ter si v večjem delu poti ogledal vso vas Kal. Tu pot teče mimo stare kamnoseške

Avscov preht, to je kamnolom.

Stara kamnoseška delavnica.
Na sliki Tomaž Avsec, kamnosek iz rodu Avscovih.

delavnice, Šobčeve domačije, štirne, cerkve sv. Jerneja, Jerčinove hiše, dveh vaških kapelic, iz vasi pa pot vodi še v dva kamnoloma, Birtov in Hrvatov kamnolom, ter k ostankom apnenice. Te tri točke učne poti so od vasi oddaljene nekaj več kot kilometer. V nadaljevanju predstavljamo tri izmed izmed devetih točk kamnoseške učne poti:

Kamnoseška delavnica Avscovih (Kal, hišna št. 12)

Pri hiši Avscovih, kjer je bil zadnji gospodar stric Tone, je še ohranjena delavnica oziroma po starem lopa, v kateri so delali trije bratje kamnoseki Avsci. Poslopje še stoji, a je nekoliko predelano. Po tleh je še zmerom *jagnu*, zbita ilovica. Shranjeno je še raznovrstno kamnarsko orodje: dvoročno kladivo z živimi robovi za grobo obdelavo kamna - *šajtovc*, jeklena macola, kladiva z zobatima kljunoma - *krempe*, zobata kladiva - *bučarde* ali *štokovci*, špice, odbijač - *čapovec*, zobato dleto *gradina*, dleta za klesanje črk...

Cerkev sv. Jerneja

Cerkev sv. Jerneja na Kalu je res bogato opremljena z letnicami in napismi, tako da je mogoče lepo slediti njeni rasti oziroma njeni stavbni zgodovini. Vse kaže, da je nastala na začetku 17. stoletja in da je v istem stoletju vsaj v bistvenih sestavinah dobila podobo, kakršno vidimo še danes. Iz novejšega časa pa omenimo še poslikavo slavoločne stene s podobama sv. Egidija in sv. Florijana, podpisano delo Toneta Kralja iz leta 1959.

Šobčeva domačija (Kal, hišna št. 18)

Domačijo sestavljajo stanovanjski del s *spahnjenico* in *hramom* ter z gospodarskimi poslopi. Pri Šobčevih so nekdanj imeli gostilno in kovačijo. Tu je bila postojanka za prevoznike iz pivškega in notranjskega konca na poti proti Trstu. Stanovanjsko poslopje je ohranilo značilno obliko notranjske-

ga tipa: visoko pritlično stavbno maso s čopasto streho, pokrito z bobrovci ter z naklonom od 55 do 60°. V ozadju je značilna štirikapna kraška spahnjenica s skrilnato streho in z visokim dimnikom na sredi. V notranjosti so ohranjeni kamnito ognjišče, pomivalno korito in peč.

V spomin na vse tiste može, ki so rasli iz kamna

Ob točkah, vlučenih v Kamnoseško učno pot na Kalu, so postavljene predstavitevne table z ilustracijami ter z opisno predstavitevjo. O celotni poti je natisnjena zloženka z grafičnim prikazom in opisom ter s fotografijami poti, postavljena je spletna stran www.stirma.si Na začetku in na koncu vasi stojita še večji predstavitevni tabli z ilustriranim krajinskim zemljevidom Kala in širše okolice, ki ga je poleg ilustracij na predstavitvenih tablah izdelal Aleksanser Jankovič Potočnik. Predstavitevno zloženko lahko dobite v Parku vojaške zgodovine v Pivki in v gostilni Herman v Pivki ter v obeh gostilnah na Kalu. Mladi člani društva Štirna Kal na Kalu pri Pivki so v času priprave učne poti očistili tudi zarast v obeh kamnolomih ter pri apnenici.

Kamnoseška učna pot na Kalu pri Pivki je dobro zaživela in obiskovalcem razkriva delčke preteklih časov ter življenja ljudi. Obuja spomine na vse tiste može, ki so rasli in živeli iz kamna in zemlje in ustvarjali lepote, ki jih uživamo še danes.

Viri

Glavni viri podatkov: terenski zapiski Božidarja Premrla in besedilo mag. Davorja Kernela o Kalu

Tanja Avsec, društvo Štirna Kal na Kalu
Fotografije: S. Avsec

2. bienale otroškega prostorskega oblikovanja

PO FABIANIJEVIH POTEH

Vlasta Markočič - Tanja Samec

Primorski likovni pedagogi smo se zaradi potrebe po izmenjavi izkušenj na likovno-pedagoškem področju organizirali v Društvo likovnih pedagogov Primorja. Najpomembnejša naloga društva je organizacija likovnih projektov za osnov-

nošolce. Organizacijo vseh dejavnosti smo si člani društva razdelili, tako da potekajo v različnih primorskih krajih. Poleg tega je v društvu poskrbljeno za izobraževanje učiteljev ter za likovno ustvarjalnost samih članov.

V osmih letih obstoja je društvo izoblikovalo spekter likovnih dejavnosti, namenjenih predvsem primorskim osnovnošolcem. Med prvimi takimi dogodki je bil obalni slikarski *ex tempore*, ki so mu sledile kolonije, razstave, delavnice in natečaji, povezani z različnimi likovnimi področji. Učenci in likovni pedagogi se radi udeležujemo takih oblik dela, saj delo običajno poteka zunaj, več ur skupaj brez prekinjanja, dokler izdelki niso dokončani. V takem sproščenem vzdušju je zelo uspešno delo v skupini, v kateri se povezujejo učenci različnih šol.

Kras nam poleg naravnih lepot nudi tudi bogato arhitekturno dediščino. Zato smo se v društvu odločili, da bomo v sodelovanju z osnovnima šolama Dutovlje in Komen, z Ustanovo Maks Fabiani in z Občino Komen organizirali otroški likovni natečaj, povezan s prostorskim oblikovanjem. Poimenovali smo ga po priznanem arhitektu in urbanistu Maksu Fabianiju, ki je bil v našem kulturnem prostoru dolgo prezrt. Razstavo smo postavili v grad v Štanjel, kjer je Fabiani služboval. Z umestitvijo v Štanjel smo želeli opozoriti tudi na razvijanje odnosa do naše arhitekturne dediščine, ki je eden izmed splošnih ciljev likovne vzgoje. K sodelovanju smo povabili šole v krajih, kjer je deloval Fabiani kot arhitekt ali urbanist. Učiteljem je bil v pomoč objavljen spisek njegovih del v Sloveniji.

Na prvi likovni natečaj v letu 2004 se je odzvalo 16 osnovnih šol, večino primorskih. To ni veliko, moramo pa upoštevati, da so dela s področja prostorskega oblikovanja manj primerna za pošiljanje. Ob otvoritvi razstave smo se odločili, da bo razstava bienalna. Rezultati 1. natečaja in spremno besedilo so bili skupaj s slikovnim gradivom objavljeni v 67. številki revije Kras.

Drugi natečaj "Po Fabianijevih poteh" v letu 2006 je potekal v treh kategorijah. Kot fotografski natečaj, v katerem naj bi učenci v krajih, kjer so vidna Fabianijeva dela, poiskali in spoznali njegove stvaritve: stavbe, trge, urbanistične rešitve. V drugi kategoriji *Moj kraj, naš skupni prostor* naj bi učenci kritično vrednotili lastno (urbano) okolje in predlagali rešitve za njegovo preoblikovanje. Tretjo možnost smo poimenovali *Arhitekt lastnega prostora*, v kateri so učenci rešili poljubno prostorsko likovno nalogo in izdelali model (maketo) za predstavitev zamišljenega objekta na izbran motiv.

Na natečaj je prispelo 323 izdelkov, ki jih je izdelalo 449 učencev iz 25 šol. Sodelovali so tudi učenci iz Nabrežine v Italiji ter iz Kanade. Za razstavo je strokovna žirija pod vodstvom dr. Beatriz Tomšič Čerkez s Pedagoške Fakultete v Ljubljani izbrala 148 izdelkov, ki jih je izdelalo 175 učencev iz 19 šol. Nagrajenih je bilo pet kolekcij iz naslednjih osnovnih šol: OŠ Danila Lokarja Ajdovščina, OŠ Srečka Kosovela Sežana, OŠ Antona Šibelja-Stjenka Komen, OŠ Dutovlje in OŠ Dragomirja Benčiča Brkina, Hrpelje. Posebno priznanje je prejela OŠ Antona Janše iz Radovljice. Nagrajenih je bilo tudi

12 posameznih likovnih del, katerih avtorji so prejeli nagrade. Razstava je bila na ogled v Gradu v Štanjelu od 28. oktobra do 12. novembra 2006. Rezultate, strokovno oceno natečaja ter fotografije nagrajenih del smo predstavili v katalogu. Zbirka takega gradiva je likovnim pedagogom v pomoč pri oblikovanju in uresničevanju prostorskih likovnih nalog v razredu.

Dan pred otvoritvijo razstave smo obogatili z ex tempore instalacij, ki je potekal v petek, 27. oktobra 2006, v soboto, 28. oktobra 2006 pa so se številni likovni pedagogi v Kvadratnem stolpu v gradu v Štanjelu udeležili predavanja in okrogle mize o prostorskem oblikovanju pri likovni vzgoji v osnovni šoli.

Ex tempora, na katerem so učenci umeščali svoje kipe v ambient Štanjela, se je udeležilo 56 devetošolcev iz dvanajstih šol. Učenci so si sami izbirali primeren prostor v obzidanem delu Štanjela, kjer naj bi njihova postavitve zaživela. Na voljo so bile ozke ulice z arhitekturnimi elementi ter nenaseljeni prostori, ki so jim za kratek čas vdahnili življenje. Nekatere skupine so prišle na ex tempore z že izdelanimi koncepti, vsi pa so se prepustili okolju, da jih je nagovorilo. Ob vhodu v Štanjel nas je pozdravil pianist v neokrnjenem okolju, takoj zatem smo doživeli »desant« učencev-turistov na Štanjel, vhodno stopnišče nas je dočakalo z veličastnimi tvorbami organskih oblik. Na ekološko problematiko so nas opozorili ogromni oblizi na kostanjih ter človek, ki se je zaradi posegov v naravo zapletel v lastno mrežo. Ujeta ptica se je oglašala le na človekov ukaz. Učenci so v svoji instalaciji rešili problem infrastrukture v gornjih ulicah Štanjela ter izdelali »knjižni slap«. Opozorili so tudi na preveliko odvisnost mladih od sodobne tehnologije. Ogledali smo si tudi instalacijo z naslovom Padec tolarja. Poleg naravnih materialov so v kamniti prostor učenci vpletli tudi umetne materiale. Najlonski trakovi, ki so napeti s cerkve sv. Danijela v tla tvorili abstraktno kiparsko formo, so še posebej oživeli ob rahli burji ter ob soju sveč na večer otvoritve. Učenci so okoli cerkve umestili lastne kipe v siporeksu, ki so se lepo spojili s kamnitim okoljem. Opozorili so na podrejanje narave v korist človeka. Ogromno barvno glasbilo je odzvanjalo ob vhodu v razstavne prostore... Nastale postavitve, so nas s sodobnim likovnim jezikom nago-varjale preko različnih vsebin in z različnimi pristopi.

Drugi bienale otroškega prostorskega oblikovanja "Po Fabianijevih poteh" je prinesel precej novosti in tudi glede števila sodelujočih smo v Društvu likovnih pedagogov Primorja zelo zadovoljni. Naše zamisli smo lahko uresnili s pomočjo Občine Komen. Čez dve leti načrtujemo strokovno še bolj obogaten projekt, ki ga bomo poskušali čim širše predstaviti.

Vlasta Markočič, prof. likovne umetnosti,
Osnovna šola Dutovlje
Tanja Samec, prof. likovna umetnosti,
Osnovna šola Antona Šibelja-Stjenka, Komen

Slavnostni govor na Gradišču

SIMON GREGORČIČ

NEKOČ IN DANES

France Bernik

Med več slovesnostmi ob stoti obletnici smrti slovenskega pesnika Simona Gregorčiča na Primorskem in v Ljubljani je bila 2. septembra 2006 osrednja prireditev na Gradišču nad Prvačino v Vipavski dolini. Združili so jo s 140. obletnico smrti slikarja Jožefa Tominca. Ob tej priložnosti so na Gradišču odprli tudi spominski park, posvečen obema umetnikoma, ki sta v tem kraju preživela del svojega življenja in ga tudi pomembno zaznamovala. In v njem pred kulturnim domom odkrili njuna doprsna kipa.

Na slovesnosti je v pozdravnem nagovoru spregovoril najprej novogoriški župan Mirko Brulc, slavnostni govornik na prireditvi pa je bil akademik dr. France Bernik. Predstavil

je Gregorčiča, njegovo poezijo in obdobje v drugi polovici 19. stoletja na Goriškem in Gradiščanskem, kjer je ustvarjal, pa tudi pomen njegovih pesmi med večinskim, a takrat že ogroženim slovenskim prebivalstvom.

V nadaljevanju objavljamo slavnostni govor akademika dr. Franceta Bernika na Gradišču in Gregorčičevo pesem "Oljki", objavljeno leta 1882 v njegovi pesniški zbirki »Poezije«, ki je izšla leta 1881 v Ljubljani. Založil jo je lg. Gruntar. Natisnila jo je ljubljanska tiskarna Klein in Kovač.

Uredništvo

Ko pravimo, da je Simon Gregorčič velik primorski in velik slovenski pesnik, navadno ne pomislimo, kaj v resnici je pesnik. Pesnik namreč ni poklic kot drugi. Pesnik se rodi. Pomembna je torej nadarjenost ali genska zasnova, ki jo človek prinese na svet. In očitno so rojenice in sojenice Gregorčiča bogato obdarile. Napravile so ga za pravega umetnika, za "pesnika po milosti božji", kot ga je imenoval celo njegov nasprotnik.

Ko se ob priložnostih, kot je današnja, vprašamo, kaj nam Gregorčič pomeni, se nam zastavlja tudi vprašanje, kaj je Gregorčič pomenil nekoč, svojim sodobnikom in vrstnikom. Kako je njegovo poezijo sprejela javnost na Goriškem-Gradiščanskem in v drugih deželah avstro-ogrške monarhije, kjer so živeli Slovenci?

Treba je vedeti, da je bila v drugi polovici 19. stoletja narodnostna sestava Goriške-Gradiščanske večidel slovenska. Slovenci so bili večinsko prebivalstvo dežele; romanskih prebivalcev, Italijanov in Furlanov, je bila komaj dobra tretjina. Narodnostna razmejitev je bila natančna, etnično raznorodna je bila zgolj Gorica, glavno mesto dežele, v kateri so prevladovali Italijani. V dobi narodnega osveščanja, zlasti od druge polovice 19. stoletja dalje, so si Slovenci prizadevali ustvariti v Gorici močno narodno središče in Gorica je s slovenskim šolstvom in plodno slovensko kulturno dejavnostjo pred prvo svetovno vojno to omogočala in je zaostajala samo za Ljubljano, a je bila pred Trstom.

Vidimo, v kako razgibanem času je živel Simon Gregorčič, "goriški slavček", pa tudi, kakšno vlogo je mogla in morala imeti njegova poezija med večinskim, čeprav že ogroženim slovenskim prebivalstvom na Goriškem.

Gregorčičeva prva zbirka pesmi je doživela nesluten kulturni in knjigotrški uspeh. Do takrat se ni zgodilo, da bi bila pesniška zbirka pri nas v nakladi 1800 izvodov v pol leta razprodana. Široke plasti bralcev so se na Poezije iz leta 1882 nenavadno močno odzvale. O pesmih so povsod razpravljali in jih ocenjevali, vendar različno. Javnost se je razdelila v dva tabora, v zagovornike in kritike. Glasni kritiki so prihajali večidel iz katoliških krogov, kar v nekem smislu preseneča, če vemo, da je bil avtor pesmi katoliški duhovnik. Nasprotno so pesnika hvalili liberalno usmerjeni izobraženci. Gregorčičev najnevarnejši kritik, bogoslovni profesor Anton Mahnič, je pesmi ocenjeval s stališča krščanskega idealističnega pojmovanja svetâ in dogmatike ter jih zavračal, medtem ko so bili vsi pomembni slovenski pesniki in pisatelji, tudi nekateri visoki cerkveni dostojanstveniki, zlasti pa večinsko javno mnenje na Gregorčičevi strani. Pesnika so slavili, neredko tudi iz političnega prepričanja. Več primorskih občin in društev ga je razglasilo za častnega člana, med drugim občina Dornberk-Prvačina. Na slavju v Prvačini leta 1885 je bil ob množici častilcev navzoč tudi pesnik, ki je ob tej priložnosti spregovoril o svoji neomajni privrženosti slovenstvu.

Kar kaže v tej zvezi povedati, je, da Gregorčičeve pesmi sodobnikov niso pustile ravnodušne. Zadele so jih v globino, v najbolj občutljive in ranljive točke, zato so se opre-

Zlata knjiga SIMONA GREGORČIČA

Ob 100. letnici pesnikove smrti

*Poet, le malo komu znano,
Leži po svetlu razmolčan,
Qu'hip njegov si vam podal,
Razbeseno sem ude zbral -
Ne usih! ... a kdor pregleda te,
Sporna mu glavo in src!*

deljevali do njih. Odmevnost je nasploh veliko priznanje za umetnost. Seveda je razlika med pozitivnim in negativnim sprejemanjem poezije. Gregorčiča je Mahničeva kritika hudo prizadela, saj se po njej ni mogel več pobrati. Bolj kot drugo je razkrila to prizadetost pesnikova umetnost sama. Že njegove druge Poezije iz leta 1888 pomenijo padec v estetskem pogledu, čeprav so se Mahničju zdele bolj krščanske; prav tako, če ne še bolj sta umetniško manj prepričevalna tretji in četrti zvezek Poezij.

In kako danes beremo Gregorčičevo poezijo, ko večina bralcev nima v zavesti zgodovinskih okoliščin, ki bi mogle vplivati na odnos do pesnika? Kaj nas pri Gregorčičevih pesmih danes priteguje in vznemirja?

Predvsem so osebnoizpovedne pesmi tiste, ki zbuja zanimanje. Gregorčičeve erotične pesmi, na primer. Pesnik ne more skriti, kako pomembno vlogo je imelo ljubezensko čustvo v njegovem življenju, zato uporabi vse možne načine, da ga izrazi bolj ali manj prikrito, posredno, pa tudi naravnost. Tu se v pesniku razkrije neskladnost med človekom in duhovnikom, zato je moral Gregorčič prestati številne preizkušnje in skušnjave. Odpovedati se je moral človeškemu, da je ostal zvest božjemu. Ta deljenost, ta razdvojenost se kaže tudi pri drugih osebnoizpovednih pesmih, ne samo pri ljubezenskih, npr. pri pesmi Človeka nikar!, in nasploh označuje pesnikovo osebnost. Vendar se disharmonija pri Gregorčiču pojavlja kot izbruh čustva, kot izraz hipnega razočaranja, kot krik močno ranjenega človeka, ne kot svetovni nazor, ki bi ga oddaljil od krščanstva. Duhovništvu se Gregorčič nikoli ni odpovedal.

Bolj cel, manj razdvojen je bil Gregorčič v domoljubnem čustvovanju. Kot primorski rojak se je čutil poklicanega, da postane glasnik zahodnega dela slovenskega ozemlja. V obmejnih krajih nekdanje večnarodne avstro-ogrske monarhije se je romanski element naglo širil v škodo našega prebivalstva in primorski ljudje so postali bolj in bolj ogroženi. Vsa Gregorčičeva lirika izraža to stisko, ta strah pred nevarnostjo z juga. Po čustveni vsebini je bilo pesnikovo rodoljubno prepričanje mehko, otožno, celo žalostno, vendar je znala biti njegova nacionalna pesem tudi pogumna, bojovita, v pravem pomenu mobilizacijska, celo preroška kot pesnitev Soči, taka, ki je pripravljala rojake na odpor in samoobrambo. Utrjevala je domovinsko zavest in voljo po obstajanju na svoji zemlji.

Kar sodobnega bralca pri Gregorčiču najbolj prese- neča, pa je poezija kot taka, poezija, za katero je značilna izjemna muzikalnost. Samo še Otonu Župančiču, rojenemu v okolju nenavadno pevnega belokranjskega govora, je uspel tako silovit prodor v glasbo slovenske besede. Eksplozijo melodičnosti pri Gregorčiču si zato razlagamo podobno z zvočnim primorskim narečjem, vendar ta razlog ne more biti edini, saj bi morali biti po tej logiki melodični vsi primorski pesniki, pa niso. Muzikalnost Gregorčičeve poezije je predvsem rezultat pesnikove osebne nadarjenosti, njegovega izrazitega občutka za muziko besede. In kot glasbo samo, je tudi melodičnost Gregorčičevih izpovedi težko racionalno pojasniti. Vsekakor so kratki verzi, številne rime in figure ponavljanja tisti instrumenti, ki jih je Gregorčič mojstrsko obvladal in uporabljal. Kjer je združil vse, se je njegova umetnost približala idealnemu modelu klasične lirike. Med najbolj zvočne pesmi nedvomno sodi pesem Oljki; pesnitev, ki povzema simboliko mediteranskega drevesa od Svetega pisma do sodobnosti in vključuje tudi osebne refleksije o življenju in smrti; pesnitev, ki je uglasbena kot mnoge druge Gregorčičeve pesniške izpovedi.

Ko sto let po pesnikovi smrti prebiramo njegove pesmi, ugotavljamo, da so premnoge med njimi preživele in obstale tudi v manj naklonjenih obdobjih zgodovine. Pogledi nanje so se spreminjali, nastajale so različne interpretacije in številne med njimi so utonile v pozabo - pesnikovo delo pa je ostalo. Zato je na nas, da zanimanje za Gregorčiča ohranimo. In prispevamo svoj delež k temu, da bodo njegove pesmi uspešno kljubovale času in bogatile duhovno življenje prihodnjih rodov.

OLJKI

Simon Gregorčič

Drevo, rastoče v vinskem bregu,
 lepó zeleno v belem snegu,
 oj drago oljkovo drevo,
 pozdravljam te srčno, srčno!
 Ko travnat ôtok v puščavi
 prijazno tukaj zeleniš;
 vojak ponosen se mi zdiš,
 stoječ po bitvi na planjavi:
 le njega bojni grom ni strl,
 tovariše je vse podrl.
 Čemú je tebi smrtna sila
 življenja moč in kras pustila?
 Da živ nagrobni spomenik
 iz mrtvih tal štrliš navpik?
 Nikakor! Marveč to zelenje
 oznanja novo nam življenje,
 ko spet se bo pomladil svet,
 ko nov razvil se bo nam cvet.
 Na té iz golih nam grmičev
 zletava roj nam zvestih ptičev
 in glasno v vejah žvrgoli,
 meneč, da svet se že mladí.
 In oj, kako mudi radó
 na tebi moje se oko! -
 Prijazno oljkovo drevo,
 pomnik nekdanjih dni cvetočih,
 prerok krasnejših dni bodočih,
 pozdravljam te,
 proslavljam te!
 Ti v rane vlivaž nam zdravila,
 svetostna nam rodiš mazila,
 oživljaš nam telesno moč,
 preganjaš z lučjo temno noč.
 Proslavljam te! -
 Mirú podoba ljuba ti
 ljudem si že iz davnih dni.
 Naš rod se ves je bil pokvaril,
 in modri Bog se je kesal,
 da je človeško bitje vstvaril.
 Zato pa vse ljudi končal
 v pregroznem, splošnem je potopu,
 zanesel malemu le tropu.

Ves rešeni človeški rod
 tedaj en sam je nosil brod;
 kdo ve, če ta vbeži pokopu?
 Nad njim mračno, temno nebo
 in krog in krog brezdanja voda,
 a rešnega nikjeiri proda -
 strašno, strašno!
 Kdaj ta brezbrežna voda splahne?
 Kdaj srd neba se vpokoji?
 Mar Bog na veke se jezi?
 O ne! Dih božji toplo dahne
 in voda gine, pada, sahne
 kakor pred soncem sneg kopni.
 In glej, iz vode se sušeče
 drevo priraste zeleneče,
 golobček bel se nanj spusti,
 na drevu kljuva, kljuva, pika,
 in, ko z drevesa odleti,
 v rudečem kljunu zelení
 mu oljkova mladika.
 Kako je pač brodar vesel
 goloba z vejico sprejel!
 To vejo z oljčnega drevesa
 so do človeškega rodu
 poslala vblažena nebesa
 v poroštvo sprave in miru. -
 Mirú simbol si tudi nam!
 Glej, prišla oljčna je nedelja,
 in polne srčnega veselja
 vrvijo trume v božji hram.
 Odrasle zreš in otročiče,
 nesoče oljkove snopiče,
 če ne, mladike oljčne vsaj,
 svetišče zdi se oljkov gaj.
 Skoz okna sonce božje lije
 v ta gaj svoj zlati žar z nebes,
 a bolj še sreče sonce sije
 otrokom z lic in iz očes
 skoz senco oljkovih peres.
 Pristopi starček sivolas
 in blagoslov nebeški kliče
 njegov srčno moleči glas
 na oljčne veje in snopiče.
 O, naj te oljke, kjer bi bile,
 bi blagoslov in mir delile!
 Da, oljkove mladike te
 mir bodo in blagó rodile,

ko hiše, vrte in poljé
 blagoslovljájá pokrope.
 Glej po kropljenju njivo, trato,
 kako razvíja njih se kras!
 Kako se ziblje žito zlato,
 kako je poln pšenični klas,
 pod srp že sili, sili v pas -
 in drevje to - kako bogato!
 O srečni kmetje, srečna vas!
 Pa oh, - kaj se temní nebo?
 Pod njim se megle temnosive
 valé čez vrte, trate, njive,
 gromeč groznó, preteč strašnó.
 Pred selsko kočico klečé
 otroci, starčki in žene,
 z boječim, solznatim očesom
 k oblačnim, mračnim zro nebesom
 glasno íhteč,
 k Bogu moleč.

A híše skrbni gospodar
 mladike oljkove sežiga,
 da vmiril grozni bi vihar:
 in sveti dim se k nebu dviga,
 in glej, preteči prej oblak
 na polja vlije dež krotak .-
 O, da bi ti, mladika mila,
 nevíhto tudi vtolažila,
 ki burno hruje med ljudmi,
 ki v srcu strastno nam besni,
 da meni vsaj bi jo vmirila!
 Srce mi pravi, da jo boš,
 če prej ne, ko me boš kropila!
 Pred duhom vidim nizko sobo,
 a v sobi blede sveč svetlobo;
 med svečami pa spava mož,
 blede mož, ogrnjen s plaščem črnim,
 ki s trakom je našit srebrnim;
 on trdno spi, nevzdramno spi,
 strudila ga je težka hoja.
 Moža pa množica ljudi
 z mladiko oljkovo kropi,
 želeč mu večnega pokoja.
 Oj, bratje, ko se to zgodi,
 tedaj končana pot bo moja
 in konec bo težav in boja,
 tedaj potihne za vsekdar
 srca mi in sveta vihar!

Olika na vrtu Marušičevih v Spodnjih Škofijah.

Ob dvojnem ponatisu uspešnice Dušana Jelinčiča

ZVEZDNATE NOČI - LE NOTTI

Žarko Rovšček

Dušan Jelinčič, tržaški in slovenski pisatelj, avtor knjižnih uspešnic - dvojčic, ki sta pred kratkim, koledarsko v preteklem letu 2006, izšli v ponatisu, se bo leta 2006 gotovo spominjal z radostjo. Kadar pisatelj napiše knjigo, ki izide tudi v kakem drugem jeziku, se lahko veseli in praznuje dvakrat, toliko bolj, če je knjižno delo tudi hitro razprodano. Vse to se je zgodilo že pred davnimi leti. Lanski ponovni nastop na slovenskem in italijanskem knjižnem odru odstira prijetne spomine nekdanjih dni in daje priložnost za nove ocene.

Pred šestnajstimi leti natisnjena romanizirana zgodba ene izmed naših najuspešnejših odprav (leta 1986) na dva osemtisočaka v Karakorumu, ki jo je izdalo Založništvo tržaškega tiska, je pred kratkim izšla dopolnjena pri Založbi Sanje v mikavnem žepnem ponatisu, ki ga odlikuje nadvse dostopna cena 6,22 € (1.490 SIT). Kmalu pa ji je pri vsedržavni založbi CDA & Vivalda iz Turina sledil tudi ponatis italijanske različice (*Le notti stellate del Karakorum*).

Po prvem izidu italijanskega prevoda leta 1994, opravil ga je Paolo »Paolin« Privitera, je avtor v Italiji prejel več prestižnih literarnih priznanj: *Cardo d'Argento - Srebrni osat ITAS Trento*, *Bancarella Sport*, častno literarno priznanje Italijanskega olimpijskega odbora in mednarodno nagrado *Giuseppe Acerbi* (Za slovenske *Zvezdnate noči* je prejel nagrado *Vstajenje*).

Zvezdnate noči so se rojevale že med odpravo v obliki besednih skic in dnevniških zapiskov; v zakulisju uspešnega in kar množičnega vzpona slovenskih alpinistov, takrat še pod jugoslovansko zastavo, na Broad Peak in Gašerbrum 2. Za nameček so preplezali še prvenstveno smer na sosednji vrh K 2, ki je prav tisto leto med čistilci ledenih vertikal zahteval preštevilen človeški davek. Našim alpinistom so bile kljub resnim pretnjam naravne sile naklonjene. Dušan Jelinčič se je znašel med tistimi, ki so se uspešno spopadli z veličastno gorsko naravo in se povzpeli na 8047 metrov visok Broad Peak. Nenadejano je poklicni novinar, vse bolj uveljavljeni mojster literarnega peresa, postal prvi alpinist iz Furlanije-Juljske krajine, ki je stopil na osemtisočaka. Kdo naj bi bil bolj poklican, da dogajanja na gori prenese tudi v literarno delo?

Avtor o svojem delu pravi, da predstavlja začetek dveh njegovih velikih življenjskih pustolovščin, književnosti in alpinizma, idealno združenih v popolni simbiozi. Gre za njegov prvi, najbolj univerzalni roman, z vsemi zanj najbolj značilnimi literarnimi prvini. V njem je izpovedal svoj umetniški credo in razkril bralcu svoja hrepenenja, želje in značaj. Zvest samemu sebi, ob sicer zelo plodnem pisateljevanju, ki ga uvršča med najbolj brane slovenske avtorje, še vedno ostaja predvsem pisatelj *Zvezdnatih noči*.

V spremnem eseju k svežemu slovenskem ponatisu Jelinčič išče utemeljitev svojega popotništva in pravi: »Preveč ljubim svoje življenje, da ne bi šel na pot. Morda pa le nočem ostati brez velikih spominov, ki jih hočem imeti toliko, da bom lahko iz njih zajemal, ko bo nastopil mir in bo moje življenje kot ravna stepa, ki je ne vzvalovi niti sapica.«

Kaj se je torej usodnega zgodilo, da so bili kritiki *Zvezdnatim nočem* in njeni italijanski različici tako naklonjeni, da nam pisanje o tem delu ne pomeni zgolj običajno oceno, ampak tudi in predvsem zelo prijetno opravilo? Odgovor najdemo kar pri avtorju, bolj rečeno njegovem pristopu.

Začelo se je ob novinarskih poskusih, da bi za Primorski dnevnik, v katerem je nekoč služboval, napisal feljton s športno tematiko in s tem v času poletne suše pomagal napolniti časopisne stolpce. Kako bralcem predstaviti vsestransko uspešno himalajsko odpravo, z udeleženci iz cveta tedanjega slovenskega alpinizma? Napisati nekaj, kar ne bi bilo le nekakšno prepisovanje druge himalajske literature? Na enostaven način uresničiti tiho željo, da bi dogodke iz uspešne odprave opisal v samostojnem delu? Zavezan poklicni dolžnosti se je že po prvih napisanih straneh, ki so končale v košu za smeti, zdrznil ob misli, da hoče nekaj več in zavrgel tradicionalne zglede: »Pred menoj se je zarisala mogočna gora, ki pa je vedno in za vse enaka, mrtev kup kamenja brez

STELLATE DEL KARAKORUM

duše. /.../ Temu kamenju je treba dati dušo ... /.../ In tedaj se mi je odprlo. /.../ Opisal bom tisto, kar se vsakič spreminja, in to je človek, ki ima to posebnost, da ima dušo, mrzlo kamenje pa mu bo le zunanja kulisa. /.../ Edino, kar je resnično novo in neponovljivo, je človekova notranjost, in ta bo odslej rdeča nit.« Kocka je padla in poti v iskanje neznanega je bilo nenadoma konec. Oddahnil si je: »Tokrat sem čutil, da gre zares!« Odločitvi, da se iz zunanjih prostorskih razsežnosti preseli v dimenzijo lastne notranjosti, je avtor ostal zvest skozi celotno delo: »Torej ne opisovati junaštev, ki smo jih že vsi siti, temveč predvsem šibkosti, ki prihajajo na dan v izjemnih razmerah in ki jih doma tako radi skrivamo in potiskamo na dno duše, za katero sem se odločil, da jo bom razgalil.«

V želji po ustvarjanju resnične književnosti je Jelinčič presegel okvir časopisnega potopisa, ki mu večje literarne ambicije navadno niso prva naloga. Vztrajno brska po človeški duši udeležencev odprave, išče notranja dogajanja in občutke ljudi tudi med duhamornim pričakovanjem izboljšanja vremena v baznem taboru, ko se na gori ne dogaja nič dramatičnega ali senzacionalnega. Temu »mrtvemu času«, ki razjeda psihološki naboj še tako trdne odprave, je Jelinčič s pomočjo notranjih in zunanjih dialogov uspešno vdihnil dinamiko življenja.

Po uvodnem eseju, ki ga je dodal dopolnjenemu ponatisu, se delo začne s prologom, dvogovorom dveh soplezalcev. Slikovito, dramatično nas zaziblje v atmosfero tik pod vrhom karakorumskega orjaka: hlastanje za redkim zrakom; posledice prestanih naporov zadnjih dni; volja si prizadeva pokoriti telesno utrujenost in zavzeti vrh. Pred zloveščim poslabšanjem vremena je edina rešitev hiter, a ne brezglavi umik z gore. Jelinčič ne taji človeških slabosti, ki se rojevajo v trenutkih izjemnih preizkušenj. Pretirano pričakovanje idealnega zmagoslavja na vrhu para njegovo neizprosno samoizpraševanje: »Kje je občutek vrha, ki ga opisujejo veliki alpinisti v knjigah, v intervjujih, po televiziji? Ali so vsi hinavci? Ne verjamem. Vem le, da je ta moj vrh brez svetlobe. Vrh brez vrha. Tako brez vrha, da se nekaj časa prestopam po njem in se sprašujem, ali je to res vrh, ali so vsi vrhovi osemtisočakov taki. Kaj naj naredim s tem vrhom? Pa sem res dosegel najvišjo točko. Vrh brez svetlobe, ki je ugasnila nekje na poti, ki je izginila nekje v snegu.«

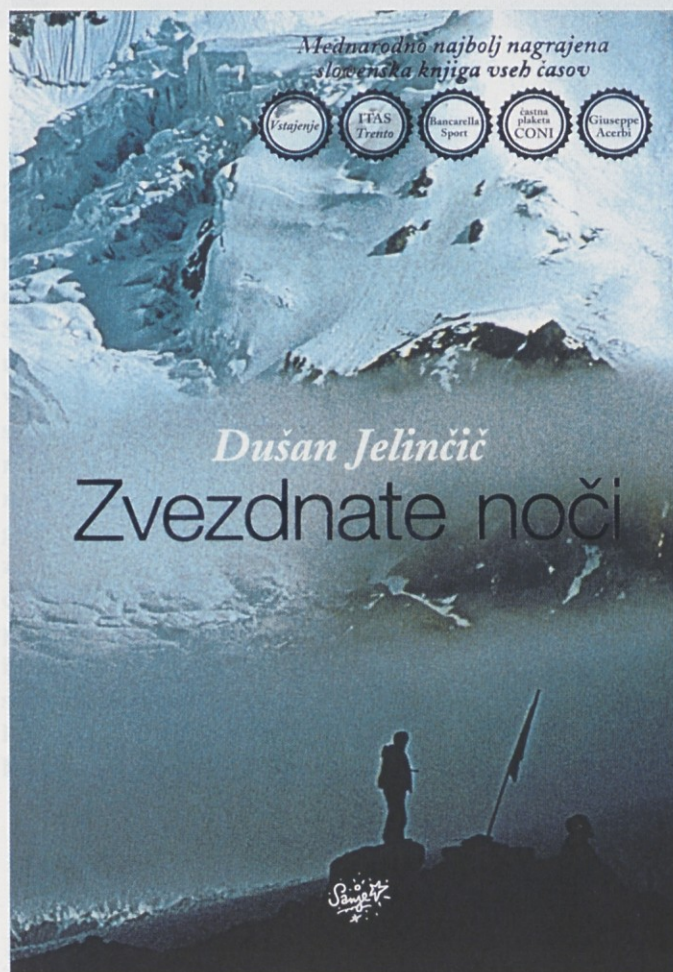
Sistematiko knjige tvorijo mozaično sestavljeni fragmenti, številna kratka poglavja, označena s podnaslovi, ki predstavljajo drobce iz vsakdanjega življenja odprave. Ti, na videz le zunanji dogodki, so avtorjev alibi za krajše ali daljše sprehode v lastno notranjost, v duševnosti drugih, v razglabljanja o vseh, tudi običajnih življenjskih temah. Avtor o tem pravi: »Vsaki zunanji kretnji, koraku, besedi bom dodal notranji odziv, še več, enostavno jih bom zamenjal s tem odzivom in od

zunanjega kalupa ohranil le tisto, kar je nujno potrebno, da dopolni ta odsev.«

Ne manjka niti odgovor na običajen »zakaj« ljubiteljev »nekoristnega sveta«, zakaj v daljne gore: »Tam, kamor se odpravljamo mi, ni trave. Tam je samo led in kamenje in mi rinemo prav tja. Kaj nas sili v to? Le hrepenenje po vrnitvi in vera, da bo še toliko lepše, ko se bomo spet vrnili in bomo znali toliko bolj ceniti to travico. /.../ Saj človek ne more živeti le od sonca in trave, obstajati morajo tudi noč in sneg in led, da lahko ve, kaj je sploh travica ...«

Na vsaki strani branja je čutiti veliko odkritost. Ni sprenevedanja, ni zakrivanja drobnih človeških slabosti in problemov za kuliso herojskih dejanj. Delo je tudi odkrit obračun z lastno notranjostjo. Ne skriva tistega, »bridko

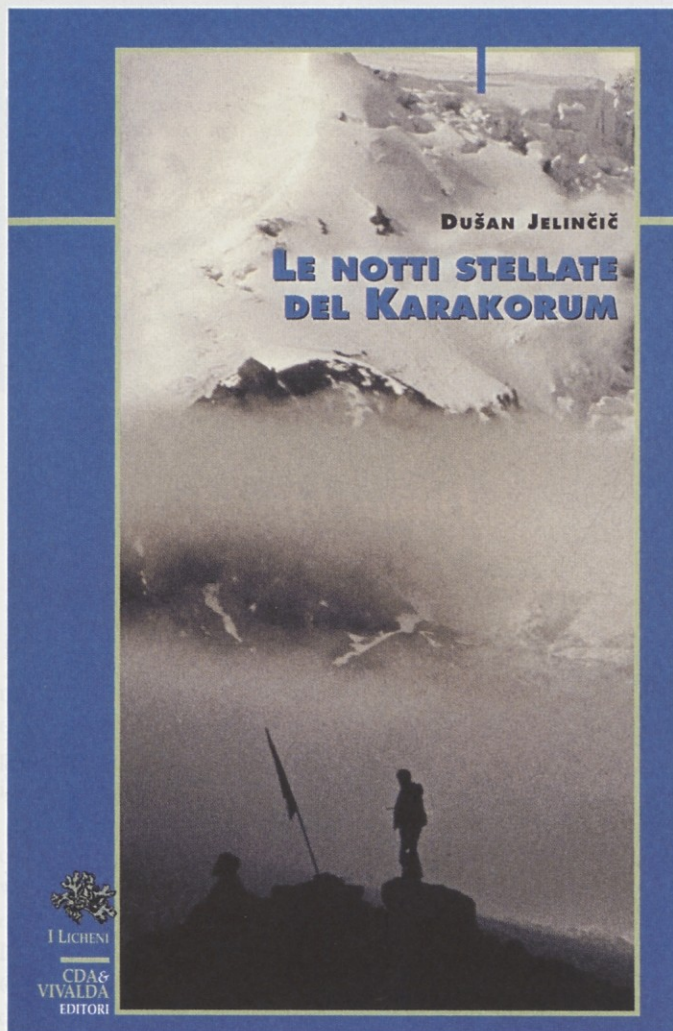
Naslovnica Jelinčičeve knjižne uspešnice iz leta 2006, Založba Sanje, Slovenija

neizživetega«, ki noč in dan kljuje v njem: »S podvigom na odpravi sem želel vsaj delno izživeti lik svojega očeta, ki mi je bil iztrgan v otroških letih, s podvigom uresničitve knjige pa sem hotel vsaj za kratek čas izživeti lik mojega brata, ki se je podal na svojo zadnjo pot v gore le slaba dva meseca po moji vrnitvi iz Himalaje.« Ne zanika niti vpliva drugih avtorjev na svoje pisanje, kar ni nujno ravno »prepisovanje«, saj se, kot pravi, »dobra knjiga z močnim miselnim nabojem oglašča v tvojih možganih še dolgo potem, ko si jo odložil«.

Že prvi odzivi na feljton v Primorskem dnevniku so bili med znanci in prijatelji ugodni. Prav zaradi izrednega odmeva med bralci je moral podaljšati pisanje globoko v jesen, ko so časopisni stolpci že polni drugih športnih vsebin. Ob kasnejši objavi knjige je dodal še daljši epilog o svoji vrnitvi v življenje, potem ko je na gori preživel pravo dramo. Delo zaključuje s sanjskim pogovorom z zvezdami v karakorumskem prostranstvu, preden se je dokončno vrnil v civilizacijo: »Tudi ta noč bo kmalu le spomin. Čez nekaj ur bomo vzeli svojo opremo, se zagledali proti severu in tiho odšli. V teh daljnih obzorjih je dokončno ostal delček nas.« In lahko bi

Naslovnici Jelinčičeve uspešnice v italijanščini, založba CDA&Vivaldi iz Turina, Italija

dodali, da po vsakem doživetem obisku gora ostaja tudi v nas vselej delček spominov, tistih, ki bogatijo naš sivi vsakdan. Alpinizem je, kot pravi Dušan Jelinčič, višja razsežnost popotništva, s svojimi vzponi in sestopi pa tudi najbolj klasična metafora življenja. A to postane šele, če ga jemljemo predvsem z njegovega duhovnega, ne zgolj s športnega vidika. Le tak pogled lahko obogati tudi literarno ustvarjalnost, ki odpre bralcu novo dimenzijo, saj je gora le pretveza za nekaj več.

Nemirnega Jelinčičevega duha tudi laskava priznanja niso uspavala. Ohranil je samokritični odnos do svojega dela in ga poskušal izboljšati. Zato gre pri ponatisu italijanske različice (*Le notti stellate del Karakorum*) za izbrušen, glede na prvo izdajo dopolnjen ali razširjen prevod. Nekatera poglavja je avtor združil, prenovil ali celo radikalno spremenil. Po ponovnem pregledu besedila in pod budnim očesom lektorjev so bile odpravljene tudi nekatere jezikovne »nerodnosti« iz prvega prevoda. Gotovo bo tem posegom prikimal tudi prevajalec, saj se tako nadgrajen prevod še bolj približa avtentičnemu sporočilu avtorja v slovenskem originalu, postane bolj prepričljiv, udaren in utemeljen. Knjigi že ime založbe zagotavlja široko odprta vrata v vse italijanske knjigarne. Gre za oblikovno zanimivo broširano knjigo, z osnovnimi podatki o avtorju, o njegovem delu in z ocenama dveh zanih literatov, Rigonija in Tomizze, na zavihku. Kvalitetne črno-bele fotografije Matevža Lenarčiča dajejo pisanju tudi dokumentarno vrednost.

Uvodne besede znane alpinistke Nives Meroi so vznesene, omamne in poetične. Bralca ne pustijo ravnodušnega; so preprosta resnica tistih, ki v gorah iščejo in najdejo veliko več kot zgolj poligon za preizkušanje človeških fizičnih sposobnosti ali morda tekmovališče za pretegovanje mišic: »Gora ni le preprost 'razgled', ampak je privilegirana svet za preizkušanje različnih pogledov na svet.« Trditev se ujema s pogledom Dušana Jelinčiča na gore, predvsem pa na njegovo literarno ustvarjanje, povezano z gorami. Mogočen vrh je po Meroievi »preizkušanje različnih pogledov na svet«. Jelinčič je namreč v delu *Zvezdne noči - Le notti stellate del Karakorum* dosledno natančno razvil svojo teoretično tezo o gorniški literaturi. Na zborovanju slovenskih slavistov v Bohinju (1987) je v svojem referatu o Dilemah planinskega pisanja dejal, da bo naša gorniška literatura vedno omejena, če bo dajala prednost kamnu pred človekom, junaštvu pred šibkostjo, zunanosti pred notranostjo, gotovosti pred dvomom. Sicer pa je dobra literatura preprosto literatura in ne potrebuje pridevnika »gorniška« ali kakšnih drugih opisnih dodatkov.

»Knjiga 'Le notti stellate del Karakorum' je pripoved o potovanju pod nebo osemtisočaka. Je kaleidoskopski pogled, sestavljen iz kratkih poglavij, skozi katera nas, sledeč linearnemu sosledju časa, Dušan pritegne, da spet prepotujemo poti in kraje, doživljaje in razmišljanja, radosti in tragedije,« v nadaljevanju razpreda svoje misli Meroieva. »Kot podobe, ujete v objektiv fotografske kamere, Dušan niza pripoved o zorah in sončnih zahodih, o barvah in vonjavah, pa tudi o osebnih in splošnih vprašanjih človeka: o svobodi, tveganju, o odnosih z drugimi, o bodočnosti, o doživljanju niča in božanskega.« Temu ni kaj dodati.

Dušan Jelinčič med alpinistično odpravo "Karakorum '86"

Pričujoči italijanski ponatis Jelinčičevega dela, ki ga je založnik uvrstil v znano zbirko *Lišaji (I licheni)*, pa ima še nov dodatek. V njem je slovenski alpinist mlajše generacije, Erik Švab, pod naslovom *Hitrejši od vlaka*, obdelal kronologijo slovenskih himalajskih dosežkov v tridesetletju 1975-2005. Naslov povzema danes že zgodovinsko trditev legendarnega Aleša Kunaverja, češ da se mora tisti, ki ni ujel vlaka, gibati hitreje od njega, da bi ga ujel. Vlak klasičnih prvih pristopov na himalajske osemtisočake je Slovincem odpeljal tik pred nosom. Na njem so sedeli predstavniki drugih, takrat himalastično bolj razvitih držav. Zahvaljujoč pravočasni strenzitvi smo Slovenci v letih, ki jih Švab obravnava, s prvenstvenimi vzponi po novih, težjih smereh, ujeli »himalajski« vlak. To nas je uvrstilo med pomembnejše sooblikovalce himalajske zgodovine. Med važnejše sadove dolgoletnega trdega dela številnih generacij slovenskih alpinistov umesti tudi Jelinčičev vzpon na Broad Peak (odprava »Karakorum '86«).

Znani pisatelj in predsednik žirije v Trentu, Mario Rigoni Stern, je v recenziji napisal, da gre za delo z »linearnim, jezikovno tekočim in pretanjenim slogom, z veliko literarno in moralno vrednostjo, brez pretiravanja in retorike, ki je lastna podobnim knjigam.« Fulvio Tomizza pa pismu avtorju dodaja, da gre za »odlično branje, ki ni moglo ostati brez priznanja.«

Ob skoraj sočasnem ponatisu Jelinčičevih *Zvezdnatih noči* v dveh jezikih čakajo avtorja prijetna potovanja na predstavitve po Sloveniji in Italiji, razlaganje temeljnih sporočil svojega dela. Italijanskemu občinstvu bo lahko ponosno pojasnil tudi dejstva, da je Slovenec, ki živi v Italiji, in da je knjigo napisal v materinščini ter jo šele nato dal prevesti v italijanščino. Taka vloga mu ni tuja, saj že vrsto let uspešno ustvarja med slovenskim in italijanskim kulturnim občestvom. Le kaj bi na vse to rekel neminljivi slovenski alpinist in doktor modroslovja Klement Jug, ki ni napravil niti enega plezalskega giba brez neomajnega nacionalnega ponosa v globini zavesti. Nam pa se ponuja priložnost, da presežemo tradicionalno slovensko zavist, morda tudi razprtije, in se, ponosni ob izjemno uspešnemu knjižnemu dogodku, iskreno poveseimo. Priznajmo delu vsaj tisto in toliko, kot so mu tujci, saj gre vendarle za veličastno promocijo naših kulturnih snovanj! Tudi literatura je eno izmed področij, kjer je pomembno vstopiti na vlak pravočasno.

Izšla je knjiga zakoncev Pečar
»Kras ... zvestoba tradiciji«

PREDSTAVLJENIH 45 PONUDNIKOV KULINARIKE S KRASA

Kras je dobil v decembru 2006 lepo novoletno darilo. Publicistka Anny Rechberger Pečar iz Sežane in fotograf Umberto Pellizon iz Doberdoba sta uredila trojezično monografijo kraških vinarjev in ponudnikov kraške kuhinje z naslovom "Kras ... zvestoba tradiciji". Predstavlja 45 ponudnikov kulinarčnih in vinskih dobrot s slovenskega območja pokrajine Kras. Večino besedila zanjo sta napisala Rudi Pečar in Anny Rechberger Pečar, večino odličnih fotografij pa je posnel Umberto Pellizon. Bogato likovno opremljena knjiga v barvnem tisku in velikosti 23x34 cm obsega 272 strani. Prva samozaložniška izdaja avtorjev je izšla v nakladi tisoč izvodov. Za 60 je naprodaj pri 45 ponudnikih kulinarčnih in vinskih dobrot ter v boljše založenih knjigarnah.

Kras

... zvestoba tradiciji
... true to tradition
... fedeltà alla tradizione

Anny Rechberger Pečar
Umberto Pellizon

V prvem delu knjige izdajatelj Rudi Pečar predstavlja Kras kot pokrajino, ki nastaja v igri petih elementov - vode, zemlje, ognja, zraka in človeka. Poudarja, da je knjiga nemenjena prav človeku - minljivemu elementu; ljudem, ki oblikujejo sedanost na Krasu. In dodaja pomen tradicije, ki je človeku sicer v pomoč, a se tega premalo zaveda. V tradicije je namreč zajeto znanje generacij, predstavlja spomin človeštva na tem prostoru in samo z njenim ohranjanjem, poznavanjem in razumevanjem bo Kras ohranil svojo prvinskost, edinstvenost in privlačnost. Zato je pomembno, da spoznamo ljudi, ki so most med preteklostjo, sedanostjo in prihodnostjo, da pokukamo v njihove domove, se spomnimo njihove preteklosti in spoznamo njihove načrte. Poleg vode, zemlje, ognja in zraka so ti namreč pravi peti element, ki sooblikuje Kras danes.

Urednica Anny Rechberger Pečar v kratkem opisuje geološko zgodovino matičnega Krasa in značilnost njegovega površja - rodovitno, a deževnemu izpiranju in vetrni eroziji izpostavljeno zemljo, ki pa je ni na pretek. Označuje tudi značilnosti sedanje kraške gmajne, ki je nastala na zaraščajočih se opuščeni pašnikih in travnikih, na roko zložene kannite zidove - ograde, ki so ščitili prst pred erozijo, omejevali posesti in zadrževali drobnico med pašo pa tudi ogenj v požarih. Opisuje kraško arhitekturo, ki se je podredila kraški pokrajini, nastala pa iz kamenja in lesa, dveh na Krasu povsod dosegljivih gradbenih materialov. Predstavlja najbolj značilne gradbene značilnosti kraške domačije, izklesane iz kamna in narejene iz lesa. Potem oriše zgodovino človekove prisotnosti na Krasu do današnjih dni. Predstavlja tudi Lipico in lipicana, Škocjanske jame ter poudarja pomen tradicije v živinoreji, predelavi mesa, pridelavi medu, brinjevca in zlasti terana ter nasploh vinarstva na Krasu.

V drugem delu knjige je po abecednem zaporedju predstavljenih 45 vinogradnikov-vinarjev, gostincev in mesarjev, ki so zvečine tudi ponudniki kraške kuhinje, kakršno premorejo njihove domačije. Vsak s svojo zgodbo v besedilu in s slikami. V zgodbah, ki jih je v pogovoru z njimi napisala Anny Rechberger Pečar, so zajeti njihovi najpomembnejši razvojni koraki in odločitve, da danes uspešno gospodarijo in nadaljujejo kraško kulinarčno tradicijo.

V naši predstavitvi knjige "Kras ... zvestoba tradiciji" jih po abecednem zaporedju, v kakršnem so objavljeni, navajamo po krajih na Krasu, kjer jih lahko obiščete, za najavo svojega obiska pa navajamo tudi njihove aktualne telefone, preverjene 15. februarja 2007.

Avber

Francinovi - Bruno Ukmar, Avber 21, 6210 Sežana - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušnja; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/768-51-20; 041/730-698.

Vinska klet Orel - Alenka Orel, Avber 10, 6210 Sežana. Klet izklesana v živo skalo. - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje, teranov liker, hišna grenčica; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/768-50-03.

Coljava

Turistična kmetija Ostrouška-Pelicon - Mateja Ostrouška, Coljava 5, 6223 Komen - Poudarek na degustaciji pršuta in terana; ponudba, vezana na kraško okolje. Pripravljajo vrsto tradicionalnih kraških jedi. Priporočena je najava obiska in želja. Telefon: 05/766-80-61; 031/303-523.

Dol pri Vogljah

Ruj - Peter Patajac, s.p., Dol pri Vogljah 16, 6221 Dutovlje - Kuhinja z mnogo fantazije, ki za svoje izhodišče postavlja posamezne tipične elemente kraške kuhinje in razvija njihove potencialne. Jedi so zasnovane s sezonskimi sestavinami, vedno posebne, vedno drugačne. Posebna strast v hiši so marmelade. Odličen in številčen izbor primorskih vin, ki pospremi in objamejo pristne okuse. Ob izboru se prepustite Petrovim sugestijam. Telefon: 05/734-17-20.

Dutovlje

Lisjak - Boris Lisjak, Dutovlje 31, 6221 Dutovlje - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti; sobe za goste (po najavi). Telefon: 05/764-00-63; 041/652-039.

Renčel - Joško Renčel, Dutovlje 24, 6221 Dutovlje - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/764-00-12; 031/370-561.

Štok Rajko & David - David Štok, Dutovlje 40/c, 6221 Dutovlje - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje, teranov liker; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/764-05-02; 041/349-198.

Filipčje Brdo

Škerlj - Tomaž Škerlj, Filipčje Brdo 6, 6210 Sežana - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/764-00-92; 031/317-567.

Godnje

Širca & Kodrič - Edvin Širca in Stane Kodrič, Godnje 19, 6221 Dutovlje - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/764-06-32; 041/740-560.

Terrass - MS - Milena Raspopović, Godnje 2, 6221 Dutovlje - Drugačen odnos do vina. V Ljubljani vodijo najbolj iskano restavracijo v Sloveniji. Telefon: 031/664-454.

Gorjansko

Čotar - Vasja Čotar, Gorjansko 18, 6223 Komen - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti (po najavi). Telefon: 041/870-274; 041/667-126.

Grahovo Brdo

Šušč - Vladimir Mahnič, Grahovo Brdo 1, 62210 Sežana - Osmica, lastna proizvodnja mesnin iz svoje vzreje. Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti (po najavi). Telefon: 764-05-96; 041/561-358.

Hruševica

Grča - pri Kraljevih - Bogdan in Ivo Grča, Hruševica 6, 6222 Štanjel - Originalna ponudba kraških specialitet in dobrot v gostišču, prodaja vina in pršuta pri proizvajalcu, prenočišča za goste, popotnike in 'raziskovalce' Krasa. Telefon: 05/769-02-24.

Mržek - Marjan in Zdravko Mržek, Hruševica 12, 6222 Štanjel - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; teranov liker, ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/769-01-34; 041/318-924.

Kazlje

Gostilna Na placu - Rudolf Pečar, Kazlje 5, 6210 Sežana - Gostilna, ki bo kmalu imela tudi pravo kraško-primorsko vinoteko. Vodita jo izdajatelja knjige »Kras - zvestoba tradiciji«, a je v knjigi še ni, ker sta gostilno prevzela med njenim tiskom. Telefon: 05/768-60-60.

Kobdilj

Kralj-Škrkovi - Zdravko in Borut Kralj, Kobdilj 22, 6222 Štanjel - Prodaja vina, pokušanje. Telefon: 05/769-01-60; 041/695-677.

Kobjeglava

Kraljestvo pršuta Kobjeglava - MIP, d.d., Nova Gorica, Kobjeglava 63/a, 6222 Štanjel - V okviru pršutarne deluje gostilna Kraljestvo pršuta, v kateri je mogoče poskušati odlične suhomesnate izdelke in se dodobra spoznati s tradicionalno primorsko kuhinjo ter z izborom vin primorskih vinorodnih območij. V prodajalni je mogoče kupiti tudi najboljše MIP-ove mesne dobrrote. Telefon: 05/731-00-80; www.mip.si

Komen

Špacapanova hiša - Ago Špacapan, s.p., Komen 85, 6223 Komen - Izvirna domača kraška hrana po receptih naših non - babic, s poudarkom na drobnici in divjadi. Domače vino in kvaliteten izbor vin primorskega vinorodnega rajona, ki dobro pospremi vsako jed, pripravljeno pri Špacapanovih. Telefon: 05/766-04-00; 041/297-829.

Krajna vas

Štokovi - Primož Štoka, Krajna vas NH, 6221 Dutovlje - Prodaja vina pri proizvajalcu, za pokušino vin je urejena degustacijska soba, ki sprejme do 45 ljudi; ogled kleti (po najavi). Vsa vina so zorjena v lesu. Telefon: 05/764-03-27; 041/667-125.

Križ

Kraški hram - Masim, d.o.o., Mateja Guštin, Križ 237, 6210 Sežana, urejena prenočišča za goste in obiskovalce Krasa - Odličen domač teran ter izbor vipavskih in briških vin; tipična kraška kuhinja, divjačinske jedi, teranove omake, njoki, štruklji in domač kruh. Telefon: 05/764-06-20; 041/793.158.

Macarol-Šerjakovi - Danijel Macarol, Križ 201, 6210 Sežana - Prodaja vina pri proizvajalcu, teranov liker, pokušanje; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/764-11-56; 041/698-986.

Tavčar - pr' Starčih - Milena in Bogdan Tavčar, Križ 158, 6210 Sežana - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti (po najavi). 'Likerček' iz terana in različni likerji iz zelišč ter raznih sadežev, namočenih v žganju iz teranovih tropin. Klasičen način pridelave. Telefon: 05/764-03-85.

Lokev

Gostilna Muha - Andrej Muha, s.p., Lokev 168, 6219 Lokev - Tipična kraška kuhinja, pršut, mineštra, jota, njoki, krače; štirje apartmaji. Telefon: 05/767-00-55.

Mesarija Prunk - Marko Prunk, s.p., Lokev 166/b, 6219 Lokev - Prodaja kraškega mesnega programa; pršut in panceta, trajni in poltrajni mesni izdelki, tudi iz divjačinskega in konjskega mesa; novoletni paketi; pečeno meso. Telefon: 05/767-11-02; 041/635-645.

Pršutarina Lokev na Krasu, d.o.o. - Proizvodnja pršutov in suhomesnatih izdelkov, Lokev 9, 6219 Lokev - Najstarejša pršutarina na slovenskem Krasu - Proizvodnja in prodaja kraškega pršuta, lokavskega pršuta, domačega pršuta, pršuta Lipica, kraškega zašinka, kraške pancete itn. Organizirani ogledi pršutarne in degustacija suhomesnatih izdelkov s teranom. Telefon: 05/731-81-20; www.prsutarnalokev.si

Pliskovica

Kmetija Petelin-Durcik - Breda Durcik, Pliskovica 93, 6221 Dutovlje, prenovljena stara kmetija z nastanitvijo - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje, ogled kleti in kmetije, izletniška kmetija z urnikom po dogovoru. Telefon: 05/764-00-28; 041/519-253.

Kmetija Vrabc - Rikardo Vrabc, Pliskovica 6, 6221 Dutovlje - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje vina; ogled kleti in kmetije (po najavi). Telefon: 05/764-16-12; 031/589-480.

Ponikve

Gec - Silvan Gec, Ponikve 32, 6210 Sežana - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti (po najavi). Telefon: 768-50-34; 031/841-880.

Ukmar-Primoževi - Jože in Ivan Ukmar, Ponikve 31, 6210 Sežana - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/768-53-33; 041/528-974.

Ravnje

Sanabor - Igor Sanabor, Ravnje 10, 6222 Štanjel - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kmetije (po najavi). Telefon: 05/769-51-30; 041/695-326.

Sežana

Gostilna Grgič - Tamara Grgič, Orleška cesta 8, 6210 Sežana - Klasična kraško-primorska kuhinja, ponudba ribjih in mesnih jedi. Telefon: 05/730-16-50.

Vinakras, z.o.o., Sežana - Sejmiška pot 1/a, 6210 Sežana - Proizvodnja vina, likerskih pijač. Vinoteka, vinska klet za pokušanje, voden ogled kleti po najavi. Telefon: 05/731-34-50 (prodajalna), 05/731-34-52 (turistični obiski).

Skopo

Živcova kmetija - Bojan Radišič, Skopo 24, 6221 Dutovlje. V kraškem slogu obnovljena domačija, 200 let stara klet. - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje vin; ogled kleti in kmetije, več vrst žganja s sadjem in zelišči, teranov liker. Od leta 2009 sobe. Telefon: 031/385-511, 031/317-559.

Šepulje

Domačija Šajna v Šepuljah - Janko Šajna, s.p., Šepulje 33, 6210 Sežana - Izbor vin s kraških in izbranih drugih vinorodnih območij, odprti teran. Telefon: 05/769-10-96.

Kras, mesnopredelovalna industrija, d.d. - Šepulje 31, 6210 Sežana - Pršut in suhomesnati izdelki, salame, mortadela, kuhani pršuti in meso naprodaj v lastni prodajalni. Telefon: 05/731-03-03; www.kras.si

Macarol Edmund in Alfred - Alfred Macarol, Šepulje 3, 6210 Sežana - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje vin; odprta vrata domačije. Telefon: 041/580-941, 041/564-697.

Šmarje pri Sežani

Gostilna Apolonia - Marica Kocjan, Šmarje pri Sežani 79, 6210 Sežana - Izbrana mediteranska kuhinja - baza: riba, zelenjava, oljčno olje. Telefon: 05/734-55-15.

Štanjel

Kobal - Ivo Kobal, Štanjel 55, 6222 Štanjel - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušine; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/769-10-15; 041/524-912.

Tomaj

Klet Pupis - Marko Pupis, Tomaj 29, 6221 Dutovlje - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/764-21-41; 041/803-295.

Škerlj-B'ničevi - Boris Škerlj, Tomaj 46, 6221 Dutovlje - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušine; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/764-06-67.

Turistična kmetija Škerlj - Izidor Škerlj, Tomaj 53, 6221 Dutovlje - Vse, kar ponudijo na turistični kmetiji, pridelajo sami. Nakup vina pri proizvajalcu, pokušanje vina in mesnin. Turistična kmetija z nastanitvijo; domača kuhinja, ki je konec tedna odprtega tipa, čez teden po najavi. Telefon: 05/764-06-73; 031/306-919.

Tupelče

Kmetija Abram-Petrovi - Anton Abram, Tupelče 4, 6222 Štanjel, ohranjena stara kraška domačija pod spomeniškim varstvom, deloma s kamnito streho - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti in kmetije (po najavi). Telefon: 05/769-06-03; 031/286-023.

Veliki Dol

Hovelja - Denis Hovelja, Veliki Dol 17, 6221 Dutovlje - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušanje; ogled kleti (po najavi); mini živalski vrt z divjačino, lovske specialitete in živa glasba. Telefon: 05/766-84-85.

Voglje

Raoubar-Oštirjeva kmetija - Rado Ravbar in Irena Ravbar Kovačič, Voglje 15, 6221 Dutovlje - Stoletna tradicija vzreje živine in pridelave mesa - Prodaja vina in suhomesnatih izdelkov pri proizvajalcu - pršut, panceta, vratovina, prata, pleče in salama. Telefon: 05/734-61-82.

Vrhovlje

Čotova kmetija - Miroslav Stopar, Vrhovlje 14, 6221 Dutovlje - Prodaja vina pri proizvajalcu, ponudba žganja; pokušanje, ogled kmetije (po dogovoru). Po letu 2009 tudi apartmaji. Telefon: 041/870-274, 041/667-126.

Zagrajec

Kosovelj - Franc in Bogdan Kosovelj, Zagrajec 1, 6223 Komen - razgled na morje, stara kamnita klet z letnico 1892, v kateri sprejemajo goste na kmetiji - Prodaja vina pri proizvajalcu, pokušina vina; ogled kleti (po najavi). Telefon: 05/766-81-95; 041/743-454.

Uredništvo

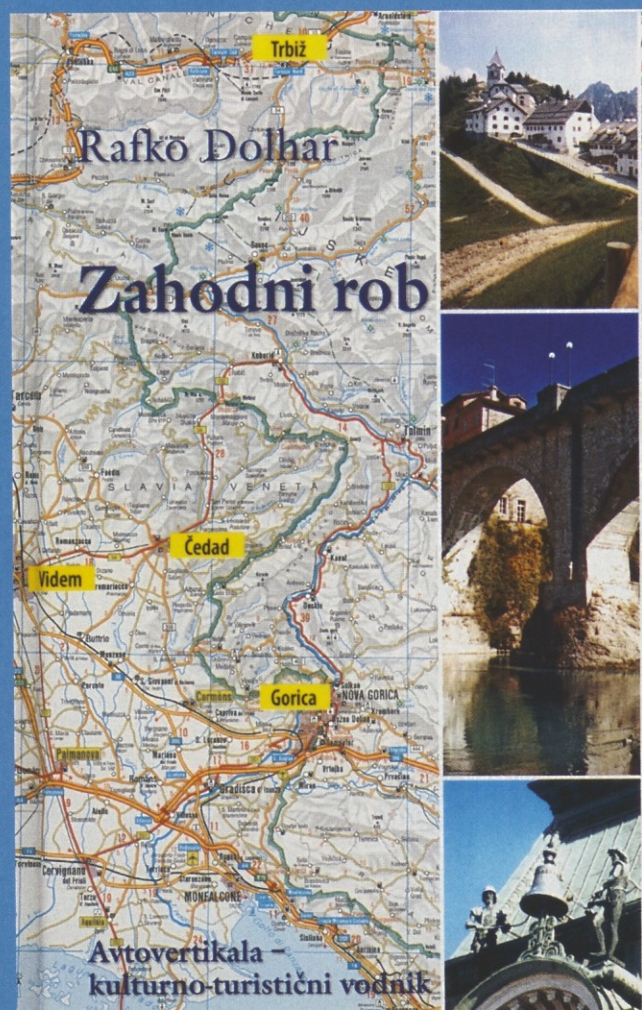

Knjiga dr. Rafka Dolharja

ZAHODNI ROB

Tržaški zdravnik, publicist, fotograf in planinec dr. Rafko Dolhar neumorno bogati svojo knjižno zbirko. V založbi celovške Mohorjeve družbe je pred nekaj meseci izdal že svojo sedemnajsto knjigo, ki ima naslov "Zahodni rob" s pripisom "Avtovertikala - kulturno-turistični vodnik". Lahko bi ji rekli tudi priročnik s planinsko popotniško tematiko, ki v obliki sedmih enodnevnih izletov s sedmimi izrezi planinskih kart vabi na izlete po območju, na katerem kljubuje slovenska manjšina v sosednji Italiji. In ima še najnovejšo avtokarto severovzhodne Italije in zahodne Slovenije v naslednjih odsekih: Videm-Gradež-Ankaran-Kozina-Pivka-Postojna-Ildrija-Videm. Najnovejšo Dolharjevo knjigo krasi tudi 100 avtorjevih barvnih fotografij. Kupiti jo je mogoče v boljše založenih knjigarnah po 14,90 €.

Knjigo dr. Rafka Dolharja "Zahodni rob", ki je zelo zanimiva tudi za slovenske ljubitelje izletov, je Založba Mladika predstavila tudi na knjižnem sejmu v ljubljanskem Cankarjevem domu.

ROB

Iz uvoda

»Zahodni rob slovenskega narodnostnega ozemlja, ki poteka ob slovensko-italijanski meji,« piše dr. Rafko Dolhar, »se začne na tromeji med Avstrijo, Slovenijo in Italijo (med Koroško, Gorenjsko in Furlanijo-Julijsko krajino) ter poteka prek Kanalske doline, Rezije, Terske doline, Benečije, Goriške in Tržaškega Krasa do doline Glinščice ob Tržaškem zalivu. V glavnem poteka zahodni rob po gorskih grebenih Zahodnih Julijcev, Beneških Predalp, Goriških Brd in osrednjih obronkov Tržaškega Krasa. V dolinah in na gorskih pobočjih leži mnogo vasic, ki gledajo na Furlansko nižino in Goriško ravnino, z vrhov Tržaškega Krasa pa je videti Jadransko morje. Vode, ki se s pobočij zlivajo na dno dolin, se - z izjemo tistih iz vzhodne polovice Kanalske doline - iztekajo v Jadransko morje.

Na ozemlju zahodnega roba slovenskega narodnostnega ozemlja od vedno živimo Slovenci; žal čedalje bolj pomešani s Furlani in Italijani. Po tem robu so v sedemdesetih letih 20. stoletja slovenski tržaški planinci začrtali in markirali pešpot od Peči na tromeji do Glinščice v Tržaškem zalivu. Če boste ob svojem obisku te dežele naleteli kje na modro-bele okrogle markacije, vedite, da je to sad njihovega truda. Planinsko pot so odprli 5. oktobra 1975, ko je izšel tudi Vodnik po planinski poti SPD Trst (Slovenskega planinskega društva Trst).

Opis dežele ob zahodnem robu sem razdelil na več enodnevnih izletov, ki jih je mogoče opraviti z izstopom z nove avtoceste Trbiž-Viden-Trst. Ves Zahodni rob pa je dostopen tudi prek številnih mejnih prehodov med Slovenijo in Italijo.«

Opis enega izmed izletov

Izlet od Gorice čez Vrh (sv. Mihaela na Krasu) mimo Doberdobskega jezera skozi Štivan do gradu Devin dr. Rafko Dolhar opisuje:

»Gorica je gotovo najbolj obmejno oziroma čezmejno mesto ob slovensko-italijanski meji. Mirovna pogodba z Italijo je leta 1947 to mesto pošteno oklestila, saj je skozi njegovo severno obrobje potegnila mejno črto, ki je bila tedaj tudi železna zavesa. Njena znamenita severna železniška postaja, ki je prej mesto povezovala preko Posočja s Srednjo Evropo in s cesarskim Dunajem, je ostala na oni strani te mejne črte. Tedaj je kot odgovor na to diplomatsko dejanje severno od te mejne črte nastalo novo mesto z istim imenom, to je Nova Gorica. To na novo ustvarjeno in načrtovano mesto, ki naj bi bilo mestno in kulturno-upravno središče za Posočje in

Devinski grad, rezidenca grofov Turn und Taxis, je delno odprt tudi za javnost.

Fotografija: R. Dolhar

Vipavsko dolino, je danes cvetoče mesto, ki ima tudi lastne visoko kvalificirane zdravstvene in izobraževalne strukture. Toda časi se spreminjajo. Od vstopa Slovenije v Evropsko zvezo imata obe Gorici pred svetogorsko železniško postajo skupen trg, ki ga do odprave schengenske meje ločuje majhna ograja, a ga združuje okrogel mozaik slikarja Franka Vecchieta. Obe mesti sedaj povezuje tudi medmestna čezmejna avtobusna zveza, pešci pa se lahko sprehajajo čez maloobmejni prehod. Sodelujeta tudi bolnišnici obeh mest; pretok študentov, obiskovalcev in blaga je prost. Gotovo postaja danes združeno mestno območje obeh Goric lep primer popravnega izpita iz ozemeljske razmejnitve po drugi svetovni vojni.

V mestu imajo danes svoje univerzitetne fakultete tako tržaška kakor videnska univerza ter novogoriška Politehnika, ki je bila aprila 2006 razglašena za četrto slovensko univerzo in ima nekaj fakultet tudi v Gorici. Vse to je prispevalo k poživitvi mesta, ki je bilo prej navezano na trgovske posle s kupci iz bližnje države. Gorica ima za Slovence dva pomembna kulturna hrama, ki spominjata na pretekli politični in kulturni dualizem, to sta Kulturno središče Lojze Bratuž (Drevored XX. septembra 85, tel.: 04181-531-445) in Kulturni dom (Via Braso 20, tel.: 0481-332-288).

Središče mesta je gotovo mestni *trg Travnik*, ki ga uradno še vedno imenujejo Piazza Vittoria. Za Slovence je ta kraj zelo pomemben, ker so *pod stebrom, ki nosi kip sv.*

Ignacija, 20. aprila 1714 obglavili voditelja tolminskega punta. Na zahodnem robu trga stoji mogočna *mestna stolnica, posvečena sv. Ignaciju*, zgrajena med letoma 1654 in 1724.

Že s tega trga je videti na hribu mogočen, a še danes dobro ohranjen **grad**, ki je vreden obiska. V njem so bili za časa tolminskega punta zaprti in mučeni tolminski puntarji. Od tam je tudi krasen razgled na mesto.

Na prostoru sedanjega gradu je stalo grajsko naselje, prva Gorica, v dokumentu iz leta 1001 omenjeno kot slovensko mesto ('Villa qua slavonica lingua vocatur Goritia'). Njegov nastanek sega v 12. stoletje. Današnjo obliko pa so gradu dali Benečani, ki so mesto zasedli v benečansko-avstrijski vojni leta 1508. Med prvo svetovno vojno je bil grad precej poškodovan in je bil zato leta 1928 obnovljen. V 13. stoletju je Gorica postala fevd goriških grofov in leta 1455 je dobila mestne pravice. Zgodovinski razvoj mesta si je mogoče ogledati v Zgodovinskem in obrtno-umetnostnem muzeju znotraj grajskega obzidja v stavbi s hišno št. 15. Tu je vredna ogleda tudi *gotška cerkva Svetega duha* iz leta 1398.

Mesto zapustimo proti vzhodu na Tržaški cesti, ki mimo pokopališča in letališča pelje ob nekdanji državni meji mimo dveh mejnih prehodov s Slovenijo, kjer sredi obdelanih polj še stojijo stražni stolpi nekdanjih jugoslovanskih graničarjev. Ko pridemo mimo Gabrij (Gabria), jo na velikem razpotju uberemo v desno proti *Doberdobu (Doberdó del lago)*, 92 m, toda že na prvem naslednjem križišču obrnemo ostro v desno ter po lepi vijugasti cesti pridemo do vasi *Vrh (San Michele del Carso)*, 275 m, in mimo prijaznega gostišča do velikega parkirišča. To je znamenita postojanka iz prve svetovne vojne, ki jo italijanska kartografija označuje kot Monte San Michele. Tu je vsekakor vreden ogleda *muzej* spomina na prvo svetovno vojno. Ogledati si je treba tudi pravi *vrh 275 m visokega hriba*, s katerega sega razgled do Tržaškega zaliva na vzhodu in preko polovice Krasa na severu, na zahodu pa od Kanina preko Krna do Triglava, kar dokazuje njegovo pomembno strateško vrednost v času prve svetovne vojne.

Ko smo se razgledali, se skozi Vrh vrnemo v dolino tako, da jo uberemo dve zaporedni križišči v levo, da ne zaideemo v Šmarin (S. Martino del Carso). Šele ob vznožju hriba jo uberemo v desno proti *Doberdobu (Doberdó del Carso)*, 92 m. Ko pridemo mimo doberdobske cerkve, poiščemo na vzhodnem koncu vasi cesto, ki se odcepi na levo, za katero je smerokaz za sodoben **naravoslovni muzej Gradina**. Ta muzej je vredno videti, ker si je v njem mogoče ogledati moderni prikaz razvojnih, naravoslovnih in drugih zanimivosti celotnega Krasa. Tudi tu se je mogoče razgledati po bližnjem Krasu.

Nato se vrnemo v vas in jo na križišču mahujemo na levo proti *Doberdobskem jezeru (Lago di Doberdó)*, ki ga je med ločjem in drevjem mogoče videti v glavnem le tedaj, če je bilo pred našim obiskom dovolj dežja. Za jezero je namreč značilen pojav presihanja, kajti jezero nima ne dotoka in ne odtoka vode. Vodna gladina jezera niha za pet metrov, srednja nadmorska višina jezerske gladine pa znaša šest metrov. Na jezerskem dnu je nekaj do deset metrov globokih jam, kar pomeni, da segajo pod morsko gladino. Dokazano je, da pod zemljo prihaja v jezero voda iz reke Vipave in v izvrih pride na površje na severnem obrežju jezera. Jezerska voda pronica

v kraške razpoke in se pojavlja v bližnjih malih jezercih - v Preložnem (tudi Prelosnem - op.ur.) jezeru (Lago di Pietra-rossa) in v Sabliškem jezeru (Lago di Sablici).

Ob južnem robu jezera nadaljujemo pot proti Jamljam (Iamiano), kjer spet pridemo na državno cesto Gorica-Trst. Ob tem križišču leži *Štivan (S. Giovanni di Duino)*, kjer sta vredni ogleda dve cerkvi. Novejša, posvečena sv. Janezu Krstniku, je bila nad državno cesto zgrajena leta 1932 kot povračilo za vojno škodo. Cerkev ima osemkotni tloris. Zanimiva je zaradi monokromatskih dekoracij, ki so delo slovenskega slikarja Avgusta Černigoja. Na zunanščini cerkve pa stoji kip Angela miru kiparja Franceta Goršeta iz leta 1929.

Stara cerkev, posvečena sv. Ivanu, leži pod državno cesto v parku ob izlivu reke Timave. Zgrajena je bila okoli leta 1483 v gotsko-nordijskem slogu, in sicer na temeljih starokrščanske bazilike iz 5. stoletja. Zgolj pisni dokumenti nam govorijo, da je takrat deloval tam tudi samostan. Med prvo svetovno vojno je bila cerkev skoraj popolnoma porušena in nato obnovljena.

Lepo se je tudi sprehoditi po parku v porečju reke Timave, ki ga je opeval že Vergil, čeprav je do njenega izliva v morje skoraj nemogoče priti. Tok Timave je vsekakor zelo zanimiv. Najprej teče kot reka Reka, ki nato ponikne v tla, teče skozi Škocjanske jame na slovenskem Krasu, nato pod celotnim Tržakim Krasom - zasledili so jo v jami pri vasi Trebče (Trebiciano) vzhodno od Trsta - ter po skoraj štiridesetkilo-metrskem toku malo pred Štivanom zopet privre na dan - tokrat kot Timava - ter se izliva v Jadransko morje.

Sedaj nadaljujemo pot po državni cesti proti Trstu z obveznim postankom v Devinu (Duino). Znameniti *devinski*

Gotška cerkev Svetega Duha na goriškem gradu

grad pravzaprav vidimo že od daleč. Zgrajen je bil verjetno v 14. stoletju - najprej kot patriarhalna in kasneje kot beneška postojanka. Končno pa je grad postal - in to je še danes - rezidenca grofov Turn und Taxis, ki so del gradu pred nekaj leti odprli za obiskovalce. V enem krilu gradu je tudi sedež Zavoda združenega sveta (Collegio adriatico del mondo unito), v katerem študirajo dijaki iz vsega sveta. Tam opravljena gimnazijska matura je priznana po vsem svetu. Res je vredno obiskati grad, vključno s stolpom, s katerega je krasen razgled čez Tržaški zaliv. Po obisku gradu lahko razumemo, zakaj so se nad njim navduševali njegovi znameniti gostje, na primer Dante in Rilke, ki je tu napisal svoje znane elegije. Na trgu pred gradom stoji spomenik, ki ga je leta 1974 postavila Kmečka zveza v spomin na usmrčene kmete, ki so med kmečkimi upori leta 1713 naskočili grad, vendar je bil upor kmalu zatrt.

Ko smo si ogledali novi grad, se spustimo proti morju. Tam bomo na levi strani videli razvaline starega gradu iz 11. stoletja, ki so ga Turki porušili v 15. stoletju. Oglad starega gradu je možen samo med priložnostnimi prireditvami. Splača se tudi sprehoditi do lepega **portiča** - majhnega pristanišča - in ob kozarcu belega vina pomisliti na lepo Vido, ki se je od tod odpravila prek morja.

Vzhodno od devinskega gradu je po skalnem robu nad morjem speljana čudovita Rilkejeva pešpot, ki ves čas omogoča pogled na morje, predvsem na Sosljanski zaliv (Baia di Sistiana). Obisk pešpoti je možen tudi s parkirišča ob cestnem odcepu za Sosljanski zaliv.

Uredništvo

Novejša cerkev v Štivanu, posvečena sv. Janezu Krsniku, z osemkotno cerkveno ladjo in ločenim zvonikom, se ponaša z monokromatskimi dekoracijami slovenskega slikarja Avgusta Černigoja. Na zunanščini pa stoji kip Angela miru, delo slovenskega kiparja Franceta Goršeta iz leta 1929.

Curriculum vitae

Dr. Rafko Dolhar je rojen na Trbižu v Kanalski dolini 3. avgusta 1933. Maturiral je na Slovenskem znanstvenem liceju v Trstu leta 1952, v Padovi leta 1963 doktoriral iz medicine, leta 1965 specializiral iz medicine dela in leta 1971 iz športne medicine. Od leta 1968 do upokojitve leta 1994 je bil profesor anatomije človeka na Naravoslovni fakulteti Univerze v Trstu.

Leta 1966 je bil izvoljen v tržaški občinski svet in v njem zastopal stranko Slovenska skupnost do leta 1976. Zadolžen je bil kot odbornik za socialno skrbstvo (1970-1974) ter odbornik za zdravstvo (1974-1976). Je član Društva slovenskih pisateljev in Društva književnikov Primorske. Po deset let je bil podpredsednik in predsednik upravnega sveta Stalnega slovenskega gledališča v Trstu. Od 28. januarja 2007 je deželni predsednik SSK - stranke Slovenska skupnost. Živi v Trstu.

Bibliografija

Pot v planine (1965); Človek in cesta (1971); Pot iz Planin (1974); Moji kraški sprehodi (1980); Prgišče Krasa (1983, 1987); Vabilo v Julijce (1984); Na naši koži (1990); Romanje v Julijce (1991); Stezice (1993); Od Trente do Zajzere (1993); Leva sredina in tržaški Slovenci I. (1995); Leva sredina in tržaški Slovenci II. (1997); Kraška simfonija (1997); Sinfonia carsica (1997); Tržaški poldnevnik (2000); Odbrani listi (2003).

Mozaik Franka Vecchiet na trgu pred svetogorsko železniško postajo med Gorico in Novo Gorico.

Bolj zahtevnim obiskovalcem in »raziskovalcem« podzemlja priporočamo

NEPOZABNA DOŽIVETJA V POSTOJNSKEM PODZEMNEM KRALJESTVU

Ksenija Dvorščak

Pohod v jamo je lahko le rutinski turistični obred za tistega, ki vse skupaj sam tako jemlje in razume. Stari Grki so bili prepričani, da ne moreš dvakrat stopiti v isto reko, ker vse teče in se spreminja, še posebej pa naše življenje. Zato si je postojnsko kraško

podzemlje možno ogledati na različne načine. Poleg obiska z vlakom so na voljo tako imenovani doživljajski obiski jam, ki gostom omogočajo, da si ogledajo tudi tiste dele jam, ki jih pri običajnem ogledu ne vidijo.

Jamski trekingi ali jamsko pohodništvo

Najbolj enostavna oblika, ki je primerna tudi za otroke, je **sprehod skozi Postojnsko jamo**, ki se skozi umetni tunel nadaljuje v Črno jamo in v Pivko jamo.

Črno jamo so obiskovali že v 15. stoletju, biologi pa so jo poznali predvsem kot bogato prebivališče človeških ribic. Njena posebnost so barvni odtenki kapnikov, ki se menjavajo od sivočrnih do rdečerjavih. Umetni rov vas pripelje v lepo zakačano dvorano Kapelico. Po strmem spustu se približate reki Pivki. Pot skozi jamo je vklesana v kamnito steno, vzporedno z rečnim bregom. Ko je višina vode nizka, jama deluje prav spokojno. Ko boste ugledali prve žarke dnevne svetlobe, bo to pomenilo, da ste prišli do konca jame. Še vzpon po stopnicah - in znašli se boste v turističnem naselju Pivka jama.

Bolj vzdržljivi lahko nadaljujejo **pot po površju do Otoške jame** za vasjo Veliki otok, dober kilometer od glavnega vhoda v Postojnsko jamo.

Ko si z lučko, ki jo imate na čeladi ali v roki, sproti odkrivате svet pred seboj, se vam zazdi, kot da je v tej jami vse miniaturno. Jama je pravi mozaik najrazličnejših pojavov; jezerc, čipk, srebrno in zlato se svetlikajočih kolonij mikroorganizmov, črvičastih tvorb - hieroglifov, netopnih ostankov na stenah. V nadaljevanju, kjer se jama razširi, je ploščad, s katere je lep pogled na 22 m visok prepad, na dnu katerega se pretaka podzemeljska reka Pivka, ki prihaja iz Postojnske jame. Kljub temu, da vas je podzemlje zapeljalo, boste veseli, ko boste zopet pokukali na plano. Prijeten sprehod skozi gozd in že boste zopet v Postojni. Tu se bo prileglo pošteno kosilo v restavraciji Jamskega dvorca.

Če se odločite samo za postojnski splet, predlagamo malo bolj nenavaden ogled Spodnjega in Gornjega Tartara.

Ti deli Postojnske jame niso osvetljeni, zato pa vse miglja od drobnih kristalčkov. Vsake toliko se izmenjavajo mala jezerca in presenečeni boste obstali, ko se vam bo nenadoma zazdelo, da ste videli živo bitje v vodi. Vodnik vam bo pojasnil, da je to proteus ali človeška ribica. Pot postaja vse bolj vlažna in spolzka; vse bolj hvaležni ste vodniku, da vas je opremil z lučko. Na koncu se spustite do brega reke Pivke; njen tok vodi v Otoško jamo. Ob primerni višini vode je možno v čolnu preveslati na drugo stran.

Ob bregu reke Pivke se vodnik obrne in vas pospremi nazaj do Malih jam, ki so izjemno lepo okrašene s kapniki; na stenah so zapisane sledi nekdanjega toka reke Pivke, krasijo pa jih tudi ostanki nekdanjih svečnikov.

Vsaka jama je doživetje zase. Kaj vse so tu notri doživljali tisti prvi radovedneži, ki so se v soju in dimu bakel na zasigane stene podpisali že v 13. stoletju?

“Plameni bakel razsvetlujejo prostor ganljivo lepo. Pod seboj slišimo vodo, nad nami in okoli nas pa je trda noč široke in visoke votline. Magična razsvetlitev te podzemeljske scenarije z naravnim mostom, fantastičnim skalnatim otokom, grotesknimi stenami in globoko tekočo reko je bila med najlepšimi prizori, kar se jih spominjam.” Tako je v delu “Spazierung nach Syrakus im J. 1802” opisal svoj obisk Postojnske jame I. G. Seume.

Le devet kilometrov od Postojne se nahaja drugi največji jamski sistem v Sloveniji - Predjamski. Grad, ki je pravzaprav le kulisa jamskemu sistemu, skriva v sebi čudovito srednjeveško legendo o vitezu Erazmu, ki je znal zelo premeteno izkoristiti skrivne rove in prav zato človeka radovednost kar potegne v podzemlje.

Možnosti za ogled jame sta dve. Krajša, ki vodi skozi Konjski hlev, pod gradom, in skozi Imenski rov do Velike dvorane.

Medtem, ko se boste vzpenjali po umetnih stopnicah do izhoda skozi Fiženco, vam bo pogled silil navzgor, kjer je še vedno veliko netopirjev. Zunaj boste presenečeni pogledali okrog sebe - grad je globoko spodaj pod vami!

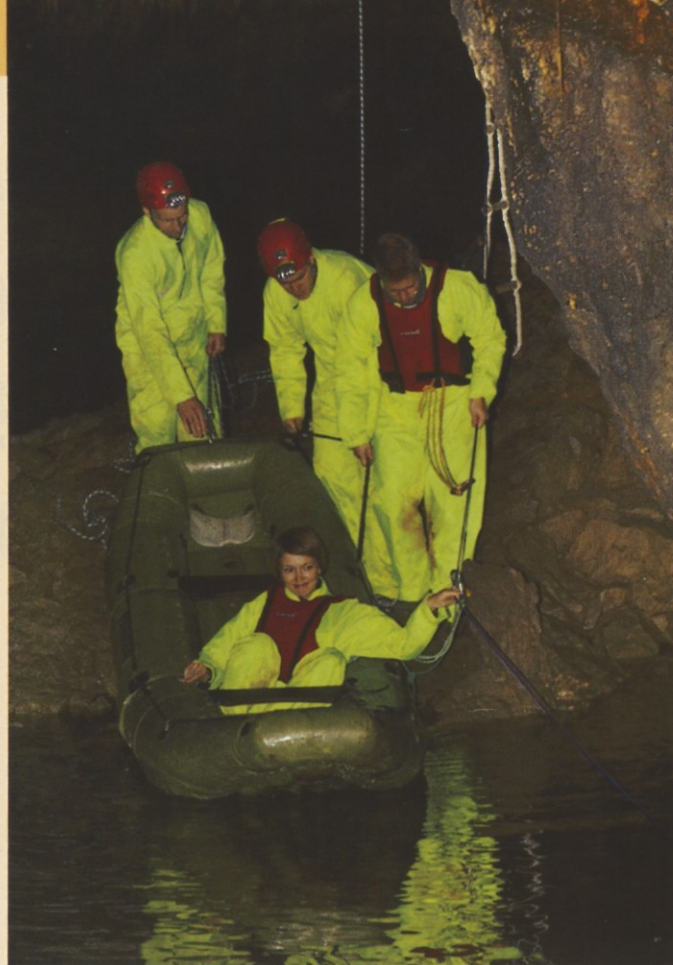
Druga pot je daljša in malo zahtevnejša. Vodnik vas opremi s kombinezoni in z lučkami. Vhod je isti - skozi Konjski hlev.

Prvo presenečenje je Vetrovna luknja: ko boste lezli skozi, vam lahko v hipu ugasne lučka. Brez strahu - tako močan je prepih, ki ga ustvarja razlika v temperaturi. Črno dvorano si boste zapomnili po spolzkem blatu. Če ne uspete vedno ujeti ravnotežja, je vse skupaj le še bolj zabavno. Nadaljevanje po Vzhodnem rovu je prava pestrost. Enkrat se boste čudili peščeni plaži pod zemljo, drugič malemu hroščku drobnovratniku. Razumeli boste, kaj je mislil Valvasor, ko je v Slavi vojvodine Kranjske v 17. st. zapisal, da pod zemljo kapljajoča voda okameni.

Tisti, ki imajo radi izzive, se lahko poizkusijo v vzponu skozi ozek kamin. Toda trud je bogato nagraden. Odpre se pogled na dvorano s čudovitimi elegantnimi cevčicami. Iz spoštovanja do neskončne lepote človek kar onemi. Sledi spust - ali bolje zdrs - po blatu. Še malo in pot se konča pri sifonu. Če pri hoji skozi mala jezerca niste bili previdni, je v škornju morda mokro ..., pa nič ne de. Samo suha oblačila imejte pripravljena zunaj pred vhodom.

Ob povratku se mešajo občutki veličastnega zmagoslavja in spoštljive skromnosti do videnega.

Za vse oblike jamskega trekinga so potrebne predhodne najave v rezervacijski službi na telefon: 05/700-01-03 ali sales.dpt@postojnska-jama.si. Minimalno število udeležencev je 3.

In še nekaj praktičnih napotkov! V jami je temperatura med 8 in 10 stopinj Celzija. Za enostavnejše ogledje ni potrebna dodatna oprema. Priporočajo pohodniške čevlje ali gumijaste škornje, v katerih ne drsi, staro trenerko ali kavbojke, dovolj tople pulover in anorak; za lučko bo poskrbel vodnik. Za daljše, predvsem pa bolj "mokre" in blatne jamske avanture pa je potreben kombinezon, ki ga zagotovi delniška družba Postojnska jama, turizem.

Trajanje programov je od dveh do petih ur, odvisno od programa in predvsem od zanimanja udeležencev samih.

Ponudba za zaključene skupine, podjetja, ustanove

Poleg doživljajskih trekingov nudijo v družbi Postojnska jama, turizem **zanimiv program za zaključene skupine, podjetja, ustanove. To so podzemne pustolovščine in motivacijski (teambuilding) programi.**

Podzemne pustolovščine so nadgradnja obstoječih jamskih treking ali tako imenovanih alternativnih ogledov jam. Dopolnjeni so z zanimivimi igrami v jami, z animacijo in z

novimi, še skrivnostnejšimi in zanimivejšimi potmi, ki zabavajo naročnika oziroma udeležence. Ta program je primeren za podjetja (tudi individualce), ki želijo: popestriti svoje poslovne dogodke, proslave, obletnice, novoletna srečanja ipd. ali izobraževati, motivirati svoje zaposlene, nagraditi svoje zaposlene ali poslovne partnerje ali preprosto poskusiti nekaj novega.

Naši izkušeni vodniki prirejajo, skupaj s poklicnimi animatorji, za naročnike v jami naslednje igre: spuščanje z vrvjo in prečkanje reke Pivke v čolnu, podzemno orientacijo (iskanje izhoda iz jamskega rova ali dvorane), simulacija nenavadnih okoliščin in reševanje ranjencev, raziskovanje umora (na Predjamskem gradu) in lov za Erazmovim zakladom (na Predjamskem gradu).

Motivacijski programi (**teambuilding**) so v bistvu **izobraževalni programi**, ki s pomočjo različnih fizičnih in logičnih vaj posredujejo rešitve v naslednjih področjih: komunikacija v teamih (skupinah, moštvi), reševanje problemov in konfliktov, prevzemanje vlog/podrejenost, učinkovitost v delovanju teama itn.

Od podzemnih pustolovščin se teambuilding programi ločijo predvsem po širši izvedbi vaj, po tem, da spremljajo udeležence usposobljeni strokovnjaki in da udeleženci o tem izdelajo celovito poročila v skladu z vsebino, dogovorjeno z naročnikom.

Vivarij Proteus

Kakor je skrivnostno podzemlje Postojnske jame, tako so nenavadni tudi njegovi prebivalci. Več kot 130 različnih vrst jamskih živali biva v Postojnski jami. Med njimi je **84 pravih jamskih vrst**, kar je svetovni rekord. Postojnska

jama tudi slovi kot **zibelka speleobiologije** - biološke vede o življenju živali v podzemlju.

Številne predstavnike več skupin jamskih živali so prvič opisali prav po primerkih iz te jame. V Postojnski jami so odkrili prvega jamskega hrošča - drobnovratnika. Najbolj čudesa med jamskimi živalmi pa je zagotovo človeška ribica. Po grškem bogu Proteju, pastirju morskih živali, so to nemo in slepo bitje z živordečimi škrgami poimenovali proteus anguinus. Še do nedavnega je bila skrivnost, kako se začne njeno življenje v naravi, ki traja do 100 let; skrivnost je, odkod izvira in tudi to, kako lahko preživi več let brez hrane. Poleg človeške ribice si v Postojni lahko ogledate še dvajset drugih jamskih živali; na ogled je nova speleobiološka razstava v Postojnski jami, ki obiskovalcem predstavlja bogastvo življenja tega podzemnega sveta. Speleobiološki laboratorij je deloval že pred sedemdesetimi leti, a so ga pozneje opustili.

Večji del Rova novih podpisov je namenjen **speleobiološki razstavi**, ki vključuje razlago osnovnih pojmov krasoslovja, zgodovino krasoslovja in speleobiologije ter najznačilnejše predstavnike naših jamskih živali z večjim poudarkom na človeški ribici. Predstavitel temelji na slikovnem gradivu, v vivarijih (terarijih in akvarijih) pa si je mogoče ogledati tudi **zbirko živih predstavnikov naše podzemeljske favne**.

V projekcijski dvorani je obiskovalcem na ogled **multimedijska predstavitev z naslovom »Življenje brez sonca in teme«**. Obnovljena speleobiološka razstava je **zanimiva tudi za otroke**.

Ksenija Dvorščak - strokovna sodelavka za razvoj produktov in trženje, Postojnska jama, turizem, d.d., Postojna

Projekt PSJ-INFO, Interreg III/A Slovenija-Italija

ZAVAROVANA OBMOČJA NA KRASU IN V OKOLICI

Rosana Cerkvenik - Tomaž Zorman

Javni zavod Park Škocjanske jame je v letu 2004 prijavil projekt »Okrepitev varstva in razvoja naravnih vrednot na širšem območju Parka Škocjanske jame« (akronim ali kratica: PSJ-INFO) v okviru Programa pobude skupnosti INTERREG III/A Slovenija-Italija 2000-2006. Projekt, v katerem sta projektni italijanski partnerici Občina Dolina in Občina Doberdob, je bil odobren in projektne aktivnosti smo začeli leta 2005. Projekt je bil razdeljen na različne aktivnosti in sicer na: preureditev in

posodobitev Info centra v Parku Škocjanske jame (PŠJ) v Matavunu, oprema za predstavitev zavarovanih območij v tem Info centru, popis in vrednotenje habitatov na delu tranzicijskega območja PŠJ, usposabljanje kadrov za upravljanje v zavarovanih območjih, nabava opreme za ureditev laboratorijske učilnice ter biološke in geološke zbirke v Naravoslovnem centru Javnega zavoda PŠJ, sodelovanje na področju izobraževalnih programov in izdaja skupnega promocijskega gradiva.

Projektne aktivnosti smo začeli s popisom habitatnih tipov na delu tranzicijskega območja PŠJ. Rezultat je karta habitatnih tipov. Hkrati smo začeli z opremljanjem laboratorijske učilnice ter biološke in geološke zbirke v Naravoslovnem centru PŠJ, Škocjan 3. V prenovljenem Informacijskem centru v Matavunu smo uredili tudi razstavni prostor, namenjen spoznavanju zavarovanih območij. Razstavni prostor je opremljen s panoji, na katerih so na karti predstavljeni Park Škocjanske jame, Klasični Kras, vplivno območje PŠJ, zavarovana območja v Sloveniji ter zavarovana območja v Alpah. Lepote in posebnosti teh zavarovanih območij so predstavljene na plazmah ali projekcijskih zaslonih in s fotografijami na panojih. Razstavni prostor smo opremili tudi z infomatom, tako da imajo obiskovalci na voljo tudi internetne strani.

Izobraževanje naravovarstvene nadzorne službe

To smo organizirali tudi v okviru projekta INTERREG III/A predvsem z namenom, da pridobimo nove prostovoljne naravovarstvene nadzornike in dopolnilno izobražujemo že usposobljene nadzornike. Predavanja so potekala na upravi JZ PŠJ in na terenu, pri tem pa so sodelovali različni predavatelji, ki so najboljši strokovnjaki pri nas na področjih varstva narave in okolja, krasoslovja, varstva jam ter nekateri zaposleni iz PŠJ. Izobrazili smo 25 novih prostovoljnih naravovarstvenih nadzornikov, ki prihajajo z območja parka, iz Dan pri Divači, iz partnerskih občin Dolina in Doberdob ter iz Notranjskega regijskega parka in ki so oko, glas in uho parka na terenu. Prostovoljci delujejo v zavarovanih območjih in tudi na njihovem vplivnem območju.

V vrste prostovoljcev smo po razpisnem prijavnem terminu izbrali predvsem tiste ljudi, ki so vsak dan v naravi, živijo v parku, bližnji okolici ali vplivnem območju parka ter imajo že izoblikovan čut za varstvo narave. To so tudi ljudje, ki imajo že določene izkušnje o komunikaciji in pravilnem pristopu do ljudi, ki jih srečujejo po parku. To pomeni, da svoje delo, cilje in ukrepe prilagajajo utripu narave in ljudem, ki z njo živijo. Izbrali smo domačine, ki jim je do danes uspelo ohraniti izjemne lepote svetovno priznanih Škocjanskih jam in okolice, doline Glinščice ter Doberdobskega in Prelosnega jezera ter to nerazdružljivo povezati s svojim vsakdanom. Izbrali smo torej ljudi, ki jim nadzor ni obremenitev, temveč jim je dodatna potrditev skupne ideje o ohranjanju in varovanju naravne in kulturne dediščine ter narave nasploh. Med prostovoljnimi nadzorniki so najpomembnejši domačini, ki s svojim zgledom dokazujejo, da sta življenje in varstvo skupaj mogoča in dopolnjujoča.

Prostovoljni nadzorniki so korak naprej pri boljši organizaciji in tako imenovani pokritosti prostora. V parku namreč želimo izboljšati kakovost življenja in doživljanja pristne narave. Še več! Povezujemo se v mrežo nadzornikov Slovenije in v mednarodno mrežo nadzornikov ter sodelujemo z zamejci v Italiji (Glinščica, Doberdobsko in Prelostno jezero), saj je naš cilj ohranjanje Krasa kot celovitega fenomena.

Značilnosti svojega območja so predstavili tudi zastopniki zamejskih partnerjev - občine Dolina in občine Doberdob, kar nam je vsem razširilo pogled na naravno dediščino Krasa, ki nam je po kilometrih tako blizu in hkrati lahko zaradi politike bivših režimov zelo daleč.

Poleg tega smo organizirali še več ekskurzij v slovenska zavarovana območja Triglavskega narodnega parka, v Slovensko Istro, Krajinski park Zgornja Idrija in na Cerkljansko, v dolino Glinščice ter Doberdobsko jezero.

Anketa o odnosu do okolja

V okviru projekta smo izvedli tudi anketo, s katero smo želeli ugotoviti odnos anketirancev do okolja. Anketo smo opravili med zaposlenimi v Javnem zavodu Park Škocjanske jame, med domačini, ki živijo na območju parka, med prostovoljnimi naravovarstvenimi nadzorniki ter med mentoricami parkove Mreže šol. Geografsko smo tako zajeli prebivalce Krasa z obeh strani državne meje. Italijanski del so predstavljali prostovoljni naravovarstveni nadzorniki iz občin Dolina in Doberdob, ki so se spomladi udeležili tečaja za naziv prostovoljni naravovarstveni nadzornik. Zajeti so bili tudi anketiranci z vplivnega območja PŠJ in tudi iz nekaterih drugih krajev. V anketi je sodelovalo 76 anketirancev.

Z anketo smo najprej želeli zvedeti, kakšno je mnenje vprašanih o življenju v zavarovanih območjih - ali vidijo v tem več prednosti ali več slabosti. Večina meni (64%), da je v zavarovanih območjih več prednosti kot slabosti.

Med najpomembnejšimi prednostmi življenja v zavarovanih območjih so anketiranci navedli predvsem

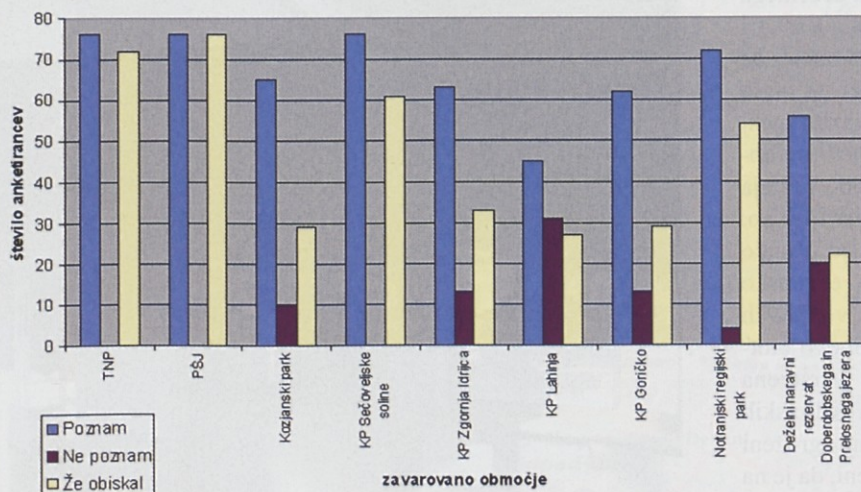
možnosti za zaposlitev, razvoj domačih obrti in dodaten zaslužek s turizmom, ohranjanje naravnih vrednot, čistejše okolje, možnosti za pridobitev subvencij ter dejstvo, da pokrajina na tak način ni prepuščena sami sebi.

Glavne slabosti pa so predvsem omejitve pri novi gradnji, večje število turistov, nekateri anketiranci pa tudi menijo, da domačini nimajo koristi in da se razmere ne izboljšajo, če živijo v zavarovanem območju.

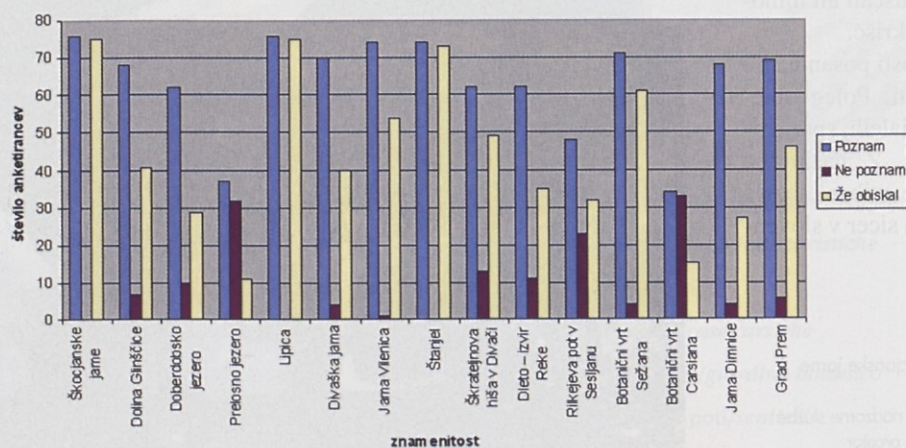
Drugi sklop anketnih vprašanj se je nanašal na poznavanje zavarovanih območij in znamenitosti tako na slovenski kot italijanski strani. Prikazana grafikona ponazarjata, kako anketiranci poznajo zavarovana območja in posamezne znamenitosti na Krasu.

Naslednji sklop vprašanj se je nanašal na to, katere okoljske probleme zaznavajo anketiranci v svojem okolju. Povzamemo lahko, da se okoljski problemi razlikujejo predvsem na to, ali živijo anketiranci v mestnem ali podeželskem okolju. Sorazmerno s tem zaznavajo anketiranci v podeželskem okolju bistveno manj okoljskih problemov kot anketiranci iz mestnega okolja. Splošno mnenje vseh anketirancev pa je, da živijo v čistem okolju.

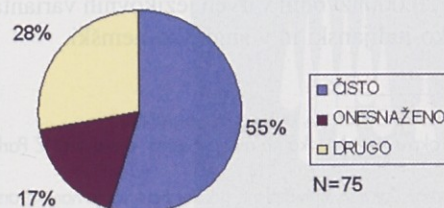
POZNAVANJE ZAVAROVANIH OBMOČIJ

POZNAVANJE ZANIMIVOSTI KRASA

MNENJE ANKETIRANCEV O SPLOŠNEM STANJU OKOLJA, V KATEREM ŽIVIJO

Zgibanka Zavarovana območja na Krasu in v okolici

Zadnje dejanje v projektu je bila izdelava skupne zgibanke, ki naj bi predstavljala klasični Kras in njegove naravne znamenitosti. Ker s projektom in tudi z idejami prese-gamo državne meje, smo se odločili za predstavljanje celotnega matičnega Krasa, ki sega od morja na kraško planoto ter zavzema območji dveh držav - Slovenije in Italije. A že na samem začetku se je že zataknilo, saj smo morali ob pomoči podlag DTK Geodetske uprave RS izdelati skupen zemljevid območja, ki bo imel enako podlago, podobo in vsebino - prilagojene zahtevam naravovarstva. Vsebina zgibanke namreč poudarja kvaliteto naravne dediščine na krasu (za razliko od drugih veliko bolj znanih vsebin, kot sta teran in pršut, bolj znana iz drugih prospektov). V karti so vključene še učne poti, ki so že po svoji zasnovi zvečine tiste, ki predstavljajo naravo, in info točke - najpomembnejši člen med kulturo in naravo ter njuno predstavitev na terenu. Zajete so tudi turistične jame in botanični vrtovi. Kulturna posebnost Krasa - kraške hiše so izpostavljene kot točke, ki so vredne ogleda. Enako velja tudi za gradove. Vse točke pa povezuje osnovno omrežje cest.

V tekstu zgibanke poudarjamo naravne posebnosti treh zavarovanih območij - Parka Škocjanske jame, Naravnega deželnega rezervata doline Glinščice ter Naravnega deželnega rezervata Doberdobskega in Prelosnega jezera. Vsa tri območja spadajo tudi v območja Natura 2000. To pomeni, da predstavljajo bisere območij hranjene narave, ki je naša dediščina vnukom. V mnogih državah je narava izrazito manj pestra, pogosto pa tudi precej uničena. Z vključitvijo v evropsko mrežo posebej varovanih območij - Natura 2000 postaja bogata narava Slovenije del skupne evropske dediščine. To, kar smo doslej uspeli ohraniti, smo nadgradili in je postalo naša skupna naravna dobrina. Natura 2000 je evropsko omrežje posebnih varstvenih območij, razglašeni v državah Evropske unije z osnovnim ciljem, da se ohrani njihovo biotsko raznovrstnost za bodoče rodove. Posebna varstvena območja so torej namenjena ohranjanju živalskih in rastlinskih vrst ter habitatov, ki so redki ali na evropski ravni ogroženi zaradi človekovih dejavnosti. To najpogosteje pomeni, da je na teh območjih treba vzdrževati ugodno stanje z različnimi ukrepi - bodisi zgolj nadaljevati z obstoječimi dejavnostmi, na primer s pašo ali košnjo suhih in vlažnih travnikov po cvetenju in gnezdenju, bodisi nekatere dejavnosti opuščati ali njihovo uvajanje preprečiti, npr. agromelioracije mokrišč.

V zgibanki so opisane osnove značilnosti posameznih območij in njihove posebnosti ter zanimivosti. Poleg omejenih podatkov so še osnovni podatki o upravljalcih, sprejemnih centrih in internetni ter poštni naslovi. Z naslovom »Zavarovana območja na Krasu in v okolici« je zgibanka izšla v 20.000 izvodih v dveh jezikovnih variantah in sicer v slovensko-italijanski in v angleško-nemški.

Rosana Cerkenik, univ.dipl. geografinja. - strokovna sodelavka na mednarodnih projektih, JZ Park Škocjanske jame

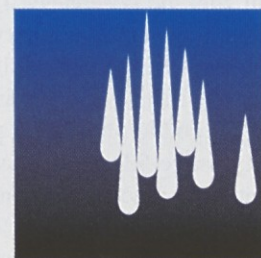
Tomaz Zorman, univ.dipl.inž. gozdarstva - vodja naravovarstvene nadzorne službe v JZ Park Škocjanske jame; višji svetovalec Ministrstva za okolje in prostor

Legenda / Leggenda ZAVAROVANA OBMOČJA NA KRASU IN V OKOLICI

zavarovana območja/aree protette	info točke/punto d'informazione
cesta/strada	turistične jame/grotte turistiche
avtocesta-izvoz/autostrada-uscita	gradovi/castelli
državna meja/confine di stato	kraške hiše/case carsiche
reke, jezera/fiumi, laghi	botanični vrt/giardino botanico
naselja/centri abitati	sprehajalne poti/sentieri
pristanišče, marina/porto, marina	

Park Škocjanske jame

**Nenavadna kraška
skalna oblika pri Gorjanskem**

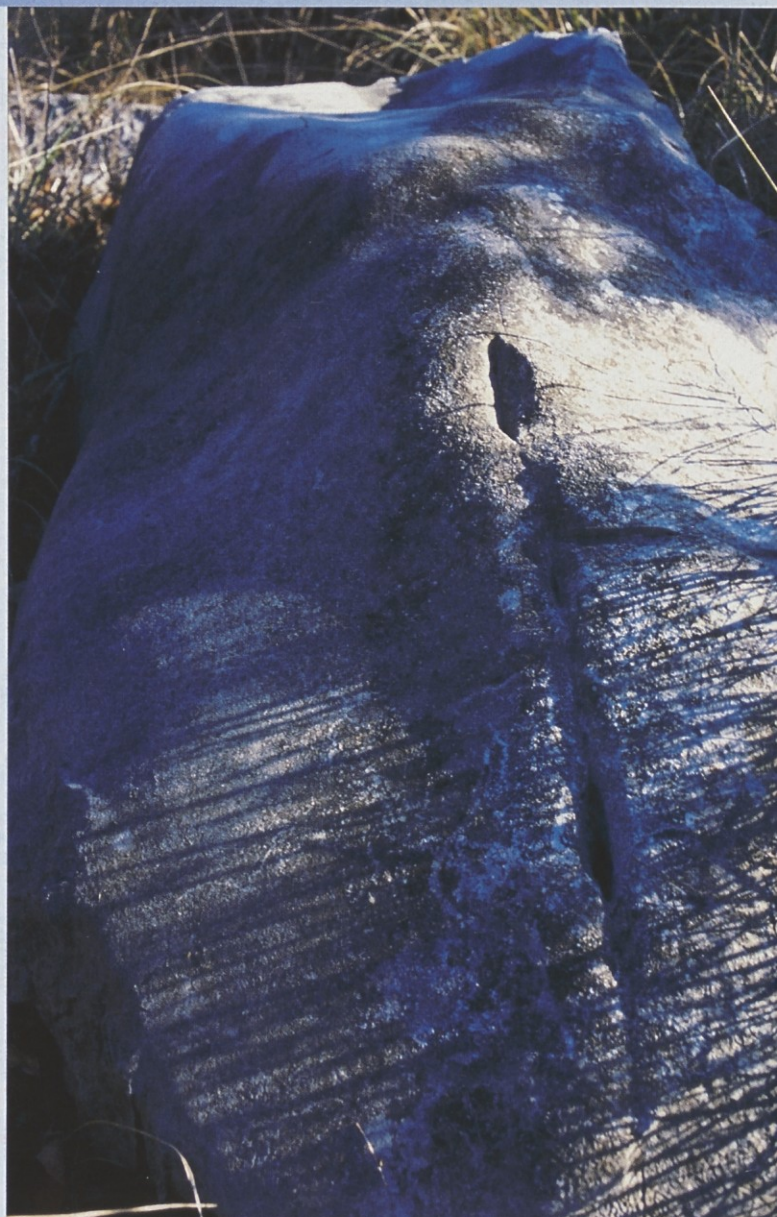
KAMNITI ŽENSKI TORZO - STVARITEV NARAVE

Andrej Gogala

Kamnito kraško površje, oblikovano stoletja in tisočletja - razjedeno, razbrazdano, prevrtano - ponuja sprehajalcu vedno nova presenečenja. Marsikje ga je človek že poravnal, izbil štrleče kamenje, da je zemljišče prilagodil svojim potrebam. Na bolj odročnih krajih, sedaj večinoma zaraslih z gozdom, vendarle še lahko opazujemo razstavo kamnitih izdelkov narave. Ostre žlebiče in škraplje, ki jih dolbe rahlo kisla deževnica na površju, ter zaobljene luknje in kraške oblike, nastale pod površjem, v katerem se pretaka voda, topeča apnenec s pomočjo v njej raztopljenih kislin.

Pozimi, ko ni zelenega listja in nizko sonce poudarja reliefne vzorce, rad opazujem oblike kraškega kamna. Pred kratkim sem hodil po poti blizu državne meje pri Gorjanskem. Fotografiral sem žlebiče na površini skal, kakršni menda nastanejo, ko je skala več kot 20 stoletij razgaljena, izpostavljena dežju in soncu. Od blizu daje enak vtis kot slika gorstva, posnetega s satelita v vesolju. Potem sem se obrnil in zagledal obliko kamna, kakršno bi pričakoval v ateljeju kakšnega kiparja. Pred menoj je ležal ženski torzo, trup z odbitimi nogami, rokami in glavo, s popkom na zaobljenem trebuhu. Sonce je po njem risalo sence visoke trave.

Teden pozneje sem se odpravil na isti kraj, da bi kip nebeškega kiparja izmeril in poskušal ugotoviti način nastanka te, gotovo še neopisane kraške skalne oblike. Bil je oblačen dan in v razpršeni svetlobi sem kamen komaj prepoznal; ni se mi zdel nič posebnega. Leži na prsti in ima ob strani odlomljene površine svetle barve. Torej je to kos kamnine, ki ga je človek pred kratkim odbil z njegovega mesta. Ker pa pod njim ni suhe trave, je od takrat gotovo minilo nekaj let. Verjetno se je to zgodilo ob širjenju poti, ob kateri leži. Dolžina kamnitega kosa je 93 cm in največja širina 53 cm. Plitve žlebiče, ki potekajo prečno glede na telesno os, je mogoče opaziti na levem boku telesa. To je bil torej v naravnem položaju kamna njegov zgornji del, izpostavljen na površju. Kamen je bil del

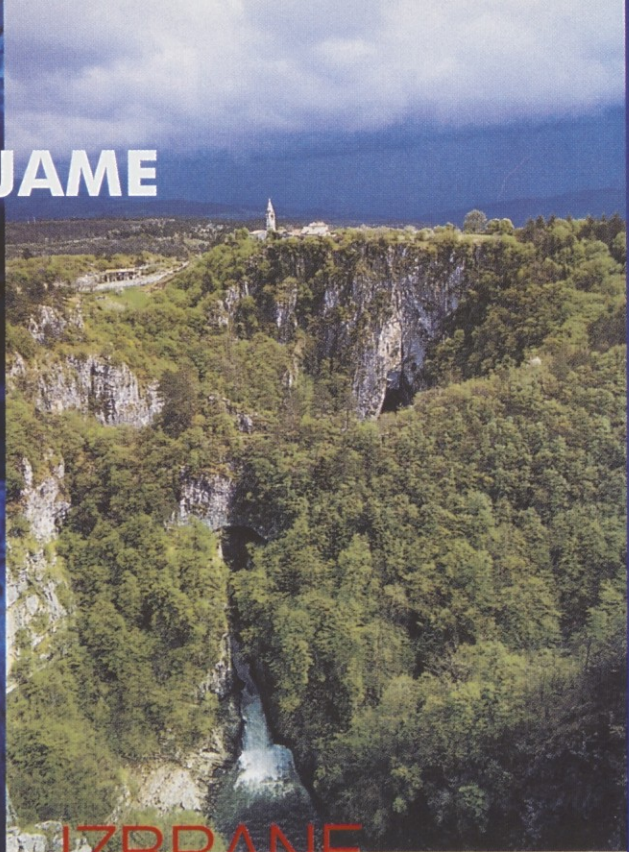

škrapelj, kakršne je videti v bližini, danes pa leži prevrtnjen. Za oblikovanje nenavadne oblike je bila odločilna razpoka, ki poteka po vsej dolžini kamna, verjetno meja med različnimi plastmi sedimentov, odloženih v nekdanjem morju. Pod površjem prsti je voda razpoko neenakomerno širila in ustvarila brazdo med stegni, popek na trebuhu in vdolbino med prsmi.

Tako, kot že od nekdaj človeško domišljijo burijo kapniške oblike v podzemlju, jo burilo tudi skalne oblike na površju. Osamljene skale so marsikje znane kot babe ali dedci. Tudi marsikje na Krasu lahko najdemo površinske skalne oblike, ki so vredne varovanja kot del naravne dediščine*.

* Za primer glej fotografijo št. 2 na strani 16 te izdaje revije Kras (v razmišljanju prof. dr. Franceta Rihtarja »Devinski posvet«), ki kaže pokončen kamen, tudi iztrgan zemlji, nekoč postavljen kot kraška Venera!

TELEKOM PARKU ŠKOCJANSKE JAME 26.000 €

IZBRANE FOTOGRAFIJE SO DOBILE LASTNIKE

Telekom
Slovenije

Telekom Slovenije je v letu 2006 omogočil in denarno podprl razstavo 100 izbranih fotografij svetovnoznane National Geographic Society. Razstava je gostovala v desetih slovenskih mestih. Med izbranimi fotografijami, objavljenimi v prestižni reviji National Geographic - v slovenščini jo izdaja Založba Rokus, je bila tudi zgornja fotografija Škocjanskih jam, edinega slovenskega naravnega spomenika, vpisanega v Unescov seznam svetovne dediščine. Krasila je Telekomov oglas, ki je tudi v reviji Kras v lanskem letu vabil k licitacijskemu nakupu razstavljenih fotografij. Oglaševalec se je zavezal z izkupičkom od prodanih fotografij pomagati pri vzdrževanju Parka Škocjanske jame. In k izkupičku piložiti še svoj delež, enak izkupičku.

In 15. februarja 2007 je Telekom Slovenije svojo obljubo tudi uresničil. Predsednik njegove uprave Bojan Dremelj je na slovesni kulturni prireditvi v Skalni dvorani ljubljanskega gradu izročil direktorju Javnega zavoda Park Škocjanske jame Albinu Debevcu ček za 26.000 €. Donator je s spletno licitacijo in prodajo vseh sto razstavljenih slik 56 kupcem iztržil 12.873 €. Temu znesku je dodal še svojih 13.127 €.

O Telekomovi donaciji, kaj je spodbudilo kupce in kaj 26.000 € pomeni za Škocjanske jame, je polni dvorani udeležencev slovesnosti spregovoril povezovalc Aljoša Rebolj. Med udeleženci je bilo tudi za poln avtobus prebivalcev vasi Betanja, Matavun in Škocjan iz območja parka in sodelavcev JZ Park Škocjanske jame. Instrumentalnemu kvartetu je dajal ritem DJ Aleš Bedrač, s tolkali sta ga dopolnjevala Damir Mazrek in Blaž Korez, s saksofonom jih je spremljal Grega Kozar. Gibalca na trakovih iz blaga Tina Hribar in Anže Kreč, viseča s stropa dvorane, sta s svojo koreografijo spominjala na odkrivanje kapniških tvorb v podzemski jami. Zadovoljni direktor Albin Debevec se je Telekomu zahvalil za donacija, ki je tudi prvi primer, da je neka gospodarska družna sama od sebe ponudila Parku Škocjanske jame denarno pomoč. Telekomov prispevek bodo porabili za gradnjo varovalnih ograj ob turističnih poteh v škocjanskem podzemlju. Telekom Slovenije je tudi ena izmed gospodarskih družb v državni lasti, ki podpirajo revijo Kras v njenih prizadevanjih za ohranjanje naše naravne in kulturne dediščine.

Prava izbira.

INTERINA[®] PLIN

- ekološko prijazen • varen
- zanesljiv • ekonomičen

☎ 080 2290

INTERINA[®] d.o.o. LJUBLJANA

INTERINA d.o.o. Ljubljana – Plin Kozina predstavlja:

UTEKOČINJENI NAFTNI PLIN – energija prihodnosti

Podjetje INTERINA, d. o. o., s sedežem v Ljubljani se ukvarja s trgovino z utekočinjenim naftnim plinom, mazivi in naftnimi derivati.

Sektor PLIN ima sedež v Kozini, kjer je skladišče naftnega plina in distribucijski center za plin. V okviru sektorja delujeta še plinarne v Trzinu in prodajalna plina v Izoli. Plinska dejavnost v Kozini ima že dolgo tradicijo. Osnovna dejavnost je distribucija UNP (propan-butana) v jeklenkah, avtociisternah, plinovodnem omrežju in prodaja na veliko (industrijski odjem). V zadnjih letih ima v razvojnih načrtih INTERINE pomembno vlogo program malih plinohramov (cistern), ki omogoča pokrivanje večine energetskih potreb v gospodinjstvih in drugih dejavnostih (industrija, kmetijstvo, obrt, turizem ...). To hkrati pomeni ustrezno alternativo pred prihodom zemeljskega plina, saj ob zamenjavi energenta ni večjih posegov in višjih stroškov za uporabnika.

INTERINA ponuja bodočim uporabnikom propan-butana v malih plinohramih:

- ugoden najem malega plinohrama,
- vgradnjo plinmera (mesečni obračun porabe plina),
- zanesljivo in dolgoročno oskrbo,
- redno vzdrževanje in opravljanje predpisanih pregledov plinohrama in opreme,
- konkurenčno tržno ceno plina,
- brezplačno tehnično svetovanje, pomoč pri pridobivanju dovoljenj in soglasij,
- montažo in priključitev plinohrama,
- odkup plinohrama (če ste lastnik plinohrama) ter prevzem vseh obveznosti, vezanih na vzdrževanje in opravljanje zakonsko predpisanih pregledov.

Utekočinjeni naftni plin ni strupen – zaradi lažjega zaznavanja je za običajno uporabo odišavljen. Ob upoštevanju vseh predpisanih varnostnih ukrepov je uporaba UNP povsem zanesljiva in varna. Sodobni zakonski predpisi določajo pogoje za postavitev plinohramov, izvedbo napeljav in pogoje distribucije, hkrati pa zavezujejo proizvajalce plinske opreme, da z visoko kakovostjo in izkoristkom plinskih trošil zagotavljajo njihovo

varno in zanesljivo obratovanje. UNP je v energetskem pogledu učinkovitejši od večine drugih energentov (kurilno olje, zemeljski plin, premog, drva). Z obnovitvijo ogrevanja v obstoječih objektih prihranimo stroške ogrevanja in varujemo okolje. Pri izogrevanju plina nastaja najmanj škodljivih produktov – poleg toplote le ogljikov dioksid in vodna para. Ob tem ne bo odveč opozorilo, da lahko izvedbo napeljave, preverjanje opreme ali sistema opravljajo le pooblaščenici ter strokovno usposobljeni izvajalci.

Zakonodajca, ki obvezuje tako distributerja kot tudi uporabnika UNP, določa izvedbo rednega notranjega pregleda plinohrama vsakih pet let, tlačnega preizkusa pa vsakih deset let, kar je tudi pogoj za njegovo uporabo. Do nedavnega je bil ta postopek tehnološki, predvsem pa varnostni in ekološki problem (praznjenje plinohrama in odpadne vode oziroma usedline).

INTERINA – SEKTOR PLIN KOZINA je to ustrezno rešila z nakupom vozila s posebno nadgradnjo oziroma opremo. Namenjeno je opravljanju pregledov in tlačnih preizkusov stabilnih tlačnih posod – manjših nadzemnih ali podzemnih plinohramov s kapaciteto do pet tisoč litrov.

INTERINA, D.O.O., LJUBLJANA, KOTNIKOVA 5, 1000 LJUBLJANA
Informacije:

SEKTOR PLIN KOZINA, Dolinska 14, 6240 KOZINA
tel.: 05 618 10 00, fax.: 05 680 20 31, dežurna služba: 041 772 956
e-mail: plin.kozina@interina.si, www.interina.si

Midva, kjerkoli že sva
Mobitelovo omrežje lahko ujamete povsod.

**Penzion
Plus
Paket**

Lepo je, ko se na nekoga lahko popolnoma zanesete. Na zveste prijatelje. Na življenjskega sopotnika. In druge najbližje. Pravzaprav vam še nikoli niso bili tako blizu. Ne glede na to, kaj počnete in kako daleč narazen se nahajate, lahko z Mobitelom ujamete skupni trenutek. Vedno in zanesljivo.

ZADRUŽNA KRAŠKA

D 73779/2007
KRAS

WW

100702687, 79/80

COBISS

SIX KOPER - BIB GRADOSTRIBNO

Podružnic

Sedež:

Opčine

Ul. Ricreatorio, 2

Tel. 040 21491 - Fax 040 211879

Podružnice:

Trst

Trg Libertà, 5

Tel. 040 2149357 - Fax 040 2149352

Trst

Ul. Molino a Vento, 154

Tel. 040 2149850 - Fax 040 2149855

Nabrežina

Trg sv. Roka, 106

Tel. 040 2149401 - Fax 040 201133

Sesljan

Sesljan, 44

Tel. 040 2149523 - Fax 040 291500

Bazovica

Ul. I. Gruden, 23/c

Tel. 040 2149551 - Fax 040 2149553

Domjo

Domjo, 38

Tel. 040 2149571 - Fax 040 2149576

Dolina

Obrtna Cona Dolina, 507/13

Tel. 040 2149804 - Fax 040 2149805

V različnosti je naša moč